

BÁTORI SCHULCZ BÓDOG

EMLEKIRATAI

184⁸/₉-KI SZABADSÁGHARCZBÓL.

KIADTA ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

EGERVÁRI ÖDÖN.

184⁸/₉-ki honvéd-luszáár hadnagy.

Második kiadás.

PEST, 1870.

NYOMATOTT VÓDIÁNER F.-NÉL.

Bátori Schulecz Bódog.

T A R T A L O M.

	Lap
1. Bátori Schulecz Bódog életrajza.	1
2. A szikszói csata 1848. december 28-án.	10
3. A kassai ütközet 1849. január 4-én.	15
4. A bodrogkeresztúri harc 1849. január 22- és 23-án.	20
5. A Schlick osztr. tábornok elleni további hadműködés.	40
6. Verpelét 1849. febr. 28 án, Mezőkövesd márczius 1-jén	46
7. A szolnoki csata márczius 5-én.	49
8. A tapióbicskei ütközet april 4-én.	52
9. Az isaszegi csata april 6-án.	57
10. A nagysallói „ „ 19-én	61
11. Budavár vivása és megrohanása 1849. május 21-én	68
12. A Vág melletti hadműködés május és június havában	74
13. Az I. hadtest harca Sempténél június 25-én.	79
14. A komáromi csata július 11-én.	82
15. A komáromi őrsereg kitörése Hetény, Kurtakeszi és Ó-Gyalla mellett fekvő osztrák táborok ellen a Vág oldalon, július 30-án.	86
16. A herkályi erősített osztrák tábor megrohanása, a Duna oldalon, augusztus 3-án.	90
17. Klapkának Győrig való győzelmes előnyomulása.	97
18. Komárom átadása. — Csákvár. — Gräfenberg.	103
19. Bátorinak két ízben ártatlanul szenvedett fogsága.	109
20. Klapka György és Görgey Arthur jellemzése.	119
21. Z á r s z ó.	125

~~~~~

I.

Bátori Schulcz Bódog 1848—49-ki honv. dandárnok életrajza).

E jeles hazafi s nagy hős 1804-ik évben Bars megyében, Kőrmöczbányán született, jó módu művelt szüléktől, kik gondos nevelésben részesíték őt. — Atyja nagy magyar, a mellett tekintélyes s általánosan tisztelt, tudományosan kiképzett s Kőrmöczbánya kir. városban bíróságot viselt férfit volt; hazafias érzelmét a folytonos nemzeti viselet, u. m. magyar dolmány, sujtásos nadrág s hosszú-száru, sarkantyus kordován csizma jellemzé, s gyermekeit is magyarokul s jó hazafiakul nevelni törekedett.

Anyja Benko Jozéfa fiumei származású, áldott jó lélek, a mellett művelt urhölgy volt; saját öt gyermekén kívül még több más szegény árva gyermeket is fölnevelt.

A Schulcz név századok óta létezik Magyarországon, ősi fészke Kőrmöczbánya, a hol consularis családnak mondható, minthogy e névből a város sok bírót, polgármestert és országgyűlési követet választott. E név sarjadedkai közül többen kitüntették magokat a válságos időben, különösen a harcztéren, ugyanitt a XVII-ik században viselt török-, a XVIII-ikban 7 éves porosz, s a XVIII. s XIX-ik században a franczia háboruban.

Bódog 12 éves koráig szülői házában Kőrmöczbányán élt, s neveltetése elemeiben ott helyben részesült; már gyermekkorában igazságszeretete által kitűnt játszótársai

fölött, s minden adandó vita alkalmával pajtásai öt választották birónak; legkedveltebb játszóhelye, hol szabad idejét tölté, az ódon körmöczi vár volt.

Szülei 12 éves korában az akkor oly jeles kassai prémontreiek növeldejébe (convictusba) adták. E boldog gyermekévekre még most is édesen visszaemlékszik Bátori; a convictusban szoba laktársa a most is élő s európai hírnévre emelkedett jeles tudósunk, Toldy Ferencz volt, ki-
nek költeményeit már akkor is, miként Bátori mondja, többi társai bámulták, a tanárok pedig dicsérettel halmozták el. Továbbá azon korból gr. Klobusiczky János, báró Barkóczy Zsigmond, Török Bálint, gróf Fáy István, gróf Andrássy Ferencz, Haader Rezső, Kray Pál és Kossuth N. kedves gyermekkori barátaira kegyelettel emlékszik vissza.

A bölcséletet és a jogot a kassai akadémiában végezte, azonfelül a francia s olasz nyelvben nyert oktatást, szünnapok alatt pedig táncz-, vivás- s lovaglásban gyakoroltattott; szóval minél teljesebb kiképzetésben részesült.

Midőn a jogot elvégezte, egyik pap tanára, Gotzig, magához hivatá öt s kérdé: milyen pályát ohajt választani? Bátori azt válaszolá, hogy hadi pályára akar lépni. A tanár reá akará beszélni, hogy a jog-vizsgát tegye le s a bécsi udvari kanczelláriához menjen, ahol anélkül is nagybátyja Schulez János udvari ügynök. Azonban egy másik nagybátyja Bukoczky, valamint gróf Starzinszky őrnagy ellenkező nézetben voltak, az ifjút hajlamát követni buzditák, s első feltételében megszilárdíták. Bódog rajongó ifju lelkiületét édes ábrándok ringaták, képzeletében tábornokká lön, a mi idővel teljesült is, mert már a Bodrogresztúrnál kivivott csata is valóban azzá tevé öt, a nélkül, hogy azért a debreczeni kormánynál pártfogásért kellett volna könyörögnie, vagy pedig hivatalos kinevezését a „Közlöny“ tudatta volna.

Bátori tehát 1824. évi január havában katonává lön. E hó igen nevezetes reá nézve.

Bátori január hóban született, ugyanakkor hadapróddá lön, tiszti állást nyert, dicsérő okmányt kapott a bécsi udvari hadi tanácstól, és a budai főhadparancsnokságtól, dandárkari segéddé neveztetett, Kassánál 50 chevauxlégèrs üldőbe vette s megsebesült, Bodrogkeresztúrnál győzött, a gendarmoktól elfogatott, a hontmegyei honvédegylettől ajándékkal megtiszteltetett. Mindezek január hóban történtek vele.

Mint hadapród a Bakonyi nevét viselő ezredbe állott Besztercebányán, innen Komáromba tétetett át, hol az első őrállószolgálatot tévé, majd Milanóba vezényeltetett; ottani századosa Gollenhoffer Ignác levén, ki később mint tábornok Bécsben halt meg 86 éves korában.

Mindannyiszor vizsgát kellett tennie, valahányszor egy fokkal előléptették; de már mint kezelő őrmester kitűnő hadgyakorlatmesterré lön. A tanulás-vágy nem hagyta őt nyugodni; minden hadtani könyvekben szorgalmasan buvárkodott, azonfelül a nyelvekben, a hivatalos irányban s rajzolatban gyakorolta magát. A zászlóalj parancsnoka Hess alezredes (jelenleg táborszernagy) sok munkával terhelé őt.

Azonban ez időben az előmenetelre semmi kilátás sem levén, a hadapródok kétségbe voltak esve. Ép akkor érkezett Milanóba herczeg Eszterházy testőr kapitány, ki nek Bátorit báró Korbey ezredes bemutatatta. A herczeg Bécsbe rendelte őt, mint leendő testőrt. E kilátását azonban az akkori testőr hadsegéd cselszövénye meghiusítá, s ő még azon évben saját ezredéhez hadnagygyá neveztetett.

Bátort még ma is édesen emlékszik vissza egykori ezredbeli bajtársai s jó felebbvalóira. Legkedvesebb barátja

volt b. Neustaedter József, a ki magyarul is igen jól beszélt s különös előszeretettel viseltetett a nemzetünk iránt, mind-
amellett később Jellacsics táborában mint altábornagy ellenünk harczolt, s 1867-ben Bécsben halt el. Továbbá Freisauf Neudegg Eugen, később mint alezredes 1848-ban Mantuánál elesett. Kuncze Károly, kitől à la vue rajzolni tanult. Schwarzburg-Rudolfstadti herczeg, Vogel, Bordolo, herczeg Colorado. Később mindnyájan tábornokok, altábornagyok, hadvezérek, s mint ilyenek nemzeti szabadságunk ellenségei ellenünk harczoltak.

Milanóban töltött napjai örökké emlékezetesek maradnak előtte, a hol több előkelő házzal megismerkedett, úgy-mint Don Carlo marquese Ville, herczeg Visconti Rosnoti Pallavicini, Vitalba stb. családokkal. Megjegyzendő, hogy a milanói úri házakból az osztrák tisztek ki voltak zárva, kivételt csak Schulcz Bódog, Kvassay és Jeszenszky képeztek, ezekkel különösen rokonszenveztek az olaszok, s Bátorit rendesen e szavakkal fogadták: *Nostro nobilissimo ungarese, Don Felice amico un nobilissimo cavalière ungarese.*

1831-ben Hess ezredes oldala mellett, Körber hadnagygyal (a későbbi tábornokkal) együtt, hadi utasítások kijavításán működött.

1836-ban dandárnoki hadsegéddé lön kinevezve, báró de Flette tábornok oldala mellé.

1839-ben a gránátos zászlóaljhoz tétetett át, a hol akkor a később halhatlan nevet kivivott s szabadságharcunk egyik legnagyobb hőse Damjanics főhadnagy volt; e két kitűnő hős: Damjanics és Batori közötti szorosabb baráti viszony e percztől veszi kezdetét; századosa, a később szintén egyik tábornokunk, Lahner volt.

1841. évi ujonczozáskor Magyarországra küldetett; a hol Budán mint raktárparancsnok maradt, mely alkalommal báró Hammerstein s báró Lederer altábornagyok ke-

gyét nagyban megnyeré, s a bécsi udvari haditanácstól dicsérő oklevéllel tiszteltetett meg, ez volt t. i. a legmagasb jutalom béke idején. Gyakran volt ő b. Lederer asztalvendége, a hol Schwarzburg-Rudolfstadt Adolf uralkodó herczeggel s akkori osztrák ezredessel találkozáván, a ki őt mint régi, Milanóból való ismerősét megszólítá, hogy emlékszik-e még reá?

„Hogy ne — válaszolá Bátori — fenséged oly gyakran köszönzé nekem frakját a tánczvigalomra.“ A herczeg kedélyesen mosolygott, s kezét megszorítá.

1844-ben az ezred Milanóból Zara és Ragusa dalmát városokba tétetett át, s Bátori mint önálló parancsnok 160 emberrel Pago szigetére vezényeltetett, az ottani sóaknák őrzésére, a hol b. Turszky altábornagy kormányzótól s herczeg Thurn-Taxis ezredesétől dicséretet nyert, s századparancsnokává tétetett. Ekkor kezdődött fülbaja.

1845-ben Lévára tétetett hadfogadó parancsnokul, a honnan 16 hónapi működése után visszament Zara városába, az új ezredtulajdonos gr. Gyulay Ferencz rendelete folytán.

1847-ben Dalmátországból olaszföldre rendeltetett az ezred, Udine, Brescia és Pavia városokba, Udinén Benedek ezredes magához hivatá Bátorit, mondván: „habár ön volna az első az előléptetésben, mindamellett gr. Gyulai ő exja kijelenté, hogy míg fülbaja sikeresen gyógyítva nem leend, mindaddig hadképtelen marad ön.“ Hasztalan ajánlotta ő fel további szolgálatát, s annak daczára, hogy tisztársai kérni mentek érte az ezredtulajdonoshoz: Bátori szolgálatra képtelennek nyilváníttatott.

A magyar nemzet valóban nagy köszönettel tartozik e szigorú osztrák katonai eljárásnak, mert ezáltal szabadságunk egyik legnagyobb hőst visszaadták a hazának.

Bátori fényesen bebizonyította, hogy nehéz hallása daczára is babérokat tud aratni a csatatéren, míg ellenben gr. Gyulay és Benedek tudjuk, hogy mit vívtak ki a vezérletükre bízott óriási seregekkel.

1848-ik évi marczius 18-ikán kiűtött a forradalom Milanóban. Az egész osztrák hadsereg Mincio vonala felé huzódott vissza. A Paviából való hirtelen kivonulás folytán minden tiszt podgyásza odaveszett. Midőn a sereg Mantuába érkezett, a piemontiak előcsapata már akkor Marcariában, két mérföldre volt. Mantuából az olaszok ellen egy kitörés elhatároztatott.

Habár Bátori, mint szolgálatra képtelennek nyilvánított egyén, haza bocsáttatott, s az elutazási engedély zsebében volt, mindamellett mint önkéntes ismét századába lépett, tisztársainak bebizonyítandó, hogy fülbaja daczára is képes hivatása s feladatának megfelelni.

E támadó dandár parancsnoka Benedek ezredes Bátorit az előcsapat vezényletével bizta meg, ki csakhamar a csata sorsát eldönté: az osztrák gyalogság csatárlánca mindössze egy pár perczig tüzelhetett, mert Bátori legelül álló kisdud csapatát rögtön, minden habozás nélkül szuronyrohamva vezeté, s példáját a többi csapatok követvén: az ellenséget állásából kiverték s futásra kényszeríték.

Ezekután egy tyroli vadász jelenté Bátorinak, hogy a Marcariához közel levő mezei lakban lőnyerítés hallatszik, mire Bátori ácsokat vevén maga mellé, a lak kapuját bezúzatta s szakaszával az udvarba rohant, ahol 11 genuai dragonyost s 13 lovat fogott el.

E csata után másnap búcsut vett az ezredtől és Veronán, Innsbruckon, Salzburgon és Bécsen át haza jött testvéröccse János-, esztergom-szentgyörgymezei plébánoshoz; ezen nemeskeblű férfit, a testvéri szeretet ritka példánya, bátyját, Bátorit pénzsegélybe részesítvén, Drezdába küldé a nagyhirű Schmalz orvostudor gyógykezelése

alá. A gyógyítás sikeresen haladt, s Bátori jobban kezdé érezni magát, hallása nagyban javult, s tán teljesen ki is gyógyult volna, ha honfiúi érzete, a haza iránti szent kötelessége el nem szőlítja.

A külföldön hallott hírek hazatérésre határák őt.

Ezutáni pályája, melyet szabadságharczunkban oly dicsően átküzdött, sokkal nagyobb horderejű, mintsem azt rövid keretbe foglalni lehetne, s e helyt csupán annyit említek meg, hogy Bátori Schulez Bódog 1848-dik évi decz. 20-án Szikszónál, 1849. január 4-dikén Kassánál, jan. 22. és 23-án Bodrogkeresztturnál, febr. 8-án Kápolnánál, márczius 1-én Mező-Kövesdnél, 6-án Szolnoknál, ápril 4-kén Tápió-Bicskénél, 6-án Issaszegnél, 11-én Vácznál, 19-én Nagy-Sarlónál, 23-án Komáromnál vívott csatákban május hóban Buda ostrománál, Vágmelléki hadműködésben, jul. 11-ki komáromi véres harcban svégre a Klapka György tbk. által vezérlett, a szabadságharczunk egyik fénypontját képező julius végén s augusztus elején történt Komárom várából való kitörés- s győzelemben résztvett, jelesül pedig mint herkályi megerősített ellenséges táboron diadalt kivívott, önálló hadtest-parancsnok működött.

A fennevezett csaták mindegyikében mint dandár-parancsnok nemcsak személyes bátorsága, vakmerő elszántsága, s buzdító szavaival tudott hatni az őt szerető honvédekre, hanem egyszersmind kitünő vezér-tehetséget is tanúsított, melyet oly sok fényesen kivívott győzelmei hirdetnek.

És mégis szabadságharczunk ezen kitünő vezérét és hősét, e tiszta s hajthatlan jellemű férfit az 1849-ki kormányunk mellözte, tábornokságra emelni elmulasztá, hű és nagy szolgálatait méltóan nem jutalmazá. E méltatlanság s vesztesége azonban dúsan lőn kárpótolva, nem kincs vagy fekvő birtok, de hős honvédei s a nemzet általános elismerése által. Egy előnevet (praedicatumot) nyert ő;

igaz, hogy nem az uralkodó adománya ez, mely egyszerűsmind birtokadományozással volna összekötve, ez előnévvel hű gyermekei, az 1848—49-diki dicső honvédek ajánlékozták meg, Bátorinak nevezvén el őt, s a kereszt-ségi nagyszerű ünnepély a csaták vad viharában hajtatott végre.

S vajjon adhatni-e szebb hangzásu nevet egy hősnek?! E dicső név az ő egyedüli jutalma, melyet magával viend sirjába, s melyet a történelem meg fog óvni számára. Megjegyzendő, hogy a most még élő 9 tábornokaink s 500-on felül levő törzstiszteink között egyedül Bátorinak, kinek keblén az első osztályu (egy másodrendű mellett) érdemjel díszel. E nagy hős, ki szabadságharcunk számos diadalainak eldöntő irányadója volt, két évtized óta minden nélkülözésnek, nyomornak ki lenne téve, ha az isteni gondviselés egy nemeskeblű testvért nem adott volna neki, ki őt szükségét szenvedni miben sem enged. Ez áldott lélek garan-kövesdi esperes-plébános Schulcz János, kinek házánál Bátorinak a 21-ik évet tölti.

Azonban, fájdalom, a véres csaták viharának csillapul-tával itt sem találta ő fel nyugalmát, a rémuralom ijesztő szörnyei, a minden csendes, békés lakot felkutató csend-örök túlbuzgósága az ő életét is megkeseríté, s annak daczára, hogy Bátorinak személyének, a komáromi szerződés pontjai szerint sértetlennek kellett volna maradni: három ízben fogták őt el, vizsgálat alá helyezték s hónapokon át sanyaru fogsággal kinozták hazánk s szabadságunk el-fogult ellenei; természetesen, hogy utóvégre is, mint ártat-lant, szabadon bocsátották: azonban boszújokat, a mikor s miként csak szerét tehették, kitöltötték rajta.

Említetlenül nem hagyhatom még, hogy a hont-megyei honvédegylet, melynek elnöke Bátorinak, 1869-ik évi

január hó 6-dikán utánzásra méltó nemes hazafias elismerést tanusított iránta, midőn őt 1022 osztr. ért. forinttal megajándékozta.

Bátori jelenleg is egészséges, kedélyes férfiú, tele életkedvvel, s a hazának nagy szolgálatokat tehetne még.

Egervári Ödön.

II.

A szikszói csata 1848. decemb. 28-án.

A ki az 1848—9-ki szabadságharcunk eseményeiben részt vett, azokat figyelemmel kísérte, vagy pedig utóbb tanulmányozta, bizonyynyal ismerni fogja Bátor y Sch ulcz B ó d o g, ezen nagy szabadsághősünk nevét, a ki B á t o r i előnévvel a vérengző csaták vad zajában saját honvédei által kereszteltetett meg, rettenthetlen bátorságáért.

E kitűnő férfiú az 1848—9-ki általa túlélte s részt vett harci események jegyzékével engem megajándékozni sziveskedett, melyeket történelmi fontosságuk, élethű s szakértő minőségük tekintetéből sajtó útján közzé tenni honfiúi kötelességemnek tartom.

Bátori Schulz Bódog 1848-ig a rendes hadsereg-nél gyalogsági főhadnagy levén, M é s z á r o s L á z á r magyar hadügyér által a 17-ik (barsi) zászlóalj szervezésével bizatván meg, századossá neveztetett.

A zászlóaljat Komáromban alakította s már okt. 13-án az épen akkor kiosztott fegyverekkel megkezdte a gyakorlatokat, s november végeig annyira haladt, hogy midőn a felügyelő tábornok gr. L á z á r a zászlóalj hadgyakorlatait szemlélte, a honvédelmi miniszteriumnak e feletti teljes megelégedését jelenté.

December 16-án a barsi zászlóalj gőzhajón Pestre, onnan pedig előfogatokon Miskolczra szállítatott, az északi hadtesthez, mely Mészáros Lázár személyes vezérlete alatt állott. Ugyanakkor őrnagygyá neveztetett ki Bátori,

a ki Miskolcra érkezte után rögtön jelenté magát a miniszternél. Mészáros e szavakkal fogadá őt: „örvendek, hogy a sors ismét összevezérelt bennünket, mi tehát ismét együtt leszünk, mint egykor Milanóban és Mantuában, — de most egészen más körülmények között.“ Ezekután zászlóalját a Pulszky ezredes parancsa alatt álló előcsapatot képező dandárhoz rendelé, mely Szikszón állott, a hová másnap elindult.

Tudva volt, hogy az ellenség hadereje gr. Schlick lovassági tábornok vezérlete alatt Kassáról megindult, s decz. 28-án reggel Forróig, Szikszóhoz a legközelebbi álmomásig, meg fog érkezni.

Az ellenség ereje két dandárból állott.

Deczember 28-án Pulszky dandára reggeli $\frac{1}{2}$ 10-kor elköltvén fött ebédjét, Szikszóról kivonult s a Forró felé vezető országuton állást foglalt. Az előörsök azon utasítást kapták, hogy mindaddig helyükön maradjanak, míg csak az ellenség nem közeledik.

Az ellenség nem késett sokáig, előcsapata közeledék, a magyar előörsök visszavonultak, és Pulszky ezredes Szikszó mögött a miskolci országuton foglalt állást.

A 17-ik zászlóalj, Bátori parancsnoksága alatt, helyéről mindaddig meg nem mozdult, míg minden ellenséges előörsök s csatárok az ő csatárlánczához lőtávlatnyira nem közeledtek.

Ezen állását egy órahosszáig megtartá. S midőn már csatárai hátrálni kezdtek, akkor hagyá el helyét, s Szikszó alatt oldalt, a miskolci országutra, a szőlőhegyek felé vonult, zászlóalját arczaggal állitá fel s egy századot rögtön előre csatárlánczba vezényelt.

Ezalatt Pulszky ezredes dandárát a miskolci országut magaslatán állitá fel, s e helyt maradt a csata folyamata alatt.

Itten Bátori megjegyzi, hogy Mészáros L. hadügyér

megállapított terve volt: védőleg visszavonulni, minthogy az ifju honvédekkel támadólag fellépni nem mert. — S ezt környezete is helyeslé, hogy tudni illik a Sajónál védő állásban maradjon.

Bátori a fennebb érintett állásában egy ideig megmaradt, ezután zászlóalját osztályonként a szőlők felé indítá, a hol oly állást foglalt, hogy egy osztályt arczaggal a szőlőhegy szélén felállítá, a másikat annak közepén, míg nem a harmadikat (két századot) esatárlánczban a szőlők aljában helyezé el. Egy 3 fontos üteg a szőlő magaslatáról tevékenyen működött.

Alig hogy ezen intézkedést megtevé, midőn az ellenség egy hadcsapatát csatározókkal s félüteg röppentyűvel a szőlőhegy felé indítá; egyszersmind annak könnyű lovasága (chevauxlégèrs) is mutatkozott, kik ellen a lengyel legio csatározói, balról foglalván állást, előretörték. Azzal egyidejűleg az osztrák sereg zöme a lapályt előzőnlé, s Szikszó előtt foglalt állást, dél után egy órákor.

Az ellenség gyalogsága arczaggal volt felállítva, a tüzéség a zászlóaljak közé beékelve, s a lovasság (vértések és chevaulégèrs-ek) a szárnyakon elhelyezve.

A miskolczy országot szabadon volt hagyva.

A szőlők felé, hol egy helyen a lengyel legio állott, egy ellenséges hadcsapat s egy félüteg röppentyű huzódott, könnyű lovaság kíséretében, miként főnebb említettett.

A magyar hadügyér állása az ellenség állásához hasonló volt, miként ezt Bátori a szőlők magaslatáról tisztán kivehette.

Ezen rövid vázlatban előadott állásban a harc következőleg fejlődött ki:

Az ágyúütegek mindkét részről megkezdték a tüzelést, sulyos ürgolyókkal.

Egy osztály Lehel huszár, Bobory őrnagy vezérlete alatt, egy rövid rohamot intézett az ellenséges baloldali

lovasság ellen; azonban néhány gránát lövés által az ujoncz huszárok zavarba jöven, visszavonulásra kényszerítették, miáltal nemcsak ők magok zavarba jöttek, mint-hogy visszavonulás alkalmával egypár gyenge lovas nyergéből kifordult, hanem az egész hadosztályt lehangolták futásukkal.

A szőlőhegyen már korábban kezdődött a csatározók és a röppentyűk tüzelése, s mindinkább hevesebbé lön.

Két órai kölcsönös ágyuzás után Mészáros Lázár hátravonulást parancsolt, de az ellenség nem nyomult előre, mivel jobb szárnya a szőlőhegy felől Bátori által fenyegetve volt; minek folytán rendes állásában megmaradt.

A 17-ik zászlóalj csatározása mindinkább élénkebbé lön; végre egy röppentyű rúdja az arczagban felállított osztályba lecsapván, s a Szél János vezénylete alatt álló 4-dik századból 3 embert lesújtott, — kik azonban később a miskolczy kórházban teljesen felgyógyultak.

Már késő este 5 óra lehetett, midőn Bátori csatáraival vissza kezdett vonulni.

Ezen hátrálás rendszeresen, fokozatosan történt. Bátori minden 100 lépésre megállította a csatárlánczot; mi-alatt az előrehaladt csatározók ismét a mögöttük szintén felállítottak előtt 100—200 lépésre hátráltak.

Végre az éj s azzal együtt a teljes csend is beállott.

Ily menetrendben vonult vissza Bátori a miskolczy utról Zsolca felé. Az országuttra érve, Desseffy Arisztid ezredessel, a ki személyes barátja levén, találkozott, kivel együtt a zsolczai ref. lelkészhez szállottak.

Bátori azon csatározók mindegyikének, kikkel a hátravonulást fedezte, fejenként egy-egy ezüst huszast adott megelégedése jeléül.

Megjegyzendő, hogy Bátori épen azon nap reggelén 8000 forintot kapott zászlóalja számára, mely összegből minden századosnak 500 forintot adván, a többi pénzt hir-

telen zsebeibe dugdosván, s ekként sok ércpénzzel megterhelve harczolt egész napon át; azonban szerencséjére mit sem vesztett el abból.

Kora hajnalban riadót fűt a Hunyadi huszárok harsonása. Bátori, kinek paripái nyereg alatt állottak, legelső volt, ki a helységből kisietett, az ellenség közeledtéről meggyőződést szerzendő; egy más irányban lovagolván, Mészáros hadügyérrel találkozott, jelentvén neki, hogy egy ellenséges őrjáratnál egyebet nem látott, s a támadástól félni nem lehet.

A hadcsapatok fel voltak állítva, s a visszavonulást Sajó felé megkezték, hol a csatározók és az ütegek a túlparton fel lőnek állítva. A magyar sereg estig maradt ezen állásban.

A 17-ik zászlóalj Miskolcztól jobbra a szőlőkben lőn felállítva, s tábori tüzeket gyújtott. Miután az ellenség nem mutatkozott, s a csapatok éjjeli szállásra Miskolczra rendeltettek.

Másnap az előőrsök és kémek jelenték, hogy az osztrák sereg Forró felé huzódott s ismét Kassára vonult vissza.

III.

A kassai csata 1849. január 4-én.

1849-ik évi január 1-én Mészáros Lázár hadügyminiszter támadó mozgalmat intézett a Kassán s környékén állást foglalt ellenséges hadak ellen.

A magyar sereg három hadoszlopban indult különböző irányban.

A fő hadoszlop, vagyis a sereg zöme Pulszky, Bulharin és Dessewffy Aristid parancsnoksága alatt a fő úton, Szikszó, Forró és Szina helységeken át Kassa felé indult.

A második, vagyis a középhadoszlopot a 17-dik zászlóalj s néhány lovas nemzetőr képezé, mely a balra haladó Perczel Miklós hadoszlopával és a sereg zömével való közlekedést fentartá. Ezen hadoszlop Bátori parancsnoksága alatt állott, s Felső-Vadászon, Perényen át haladva, az utóbbi helyen a további rendeletet kellett bevévnia.

A harmadik hadoszlop Perczel Miklós őrnagy parancsnoksága alatt Tornán keresztül Sepszi felé indult, hol a további parancsot veendő vala.

Bátori dandárával Perénybe érkezvén, a helybeli lelkeshez (Tenczerhez) szállott, a hová éjjeli 10 órakor egy tábornoki százados Perczel őrnagytól megérkezvén, a kölcsönös támogatás értekezése végett, s alig hogy a százados elbucszott, ime egy lovas futár érkezik levéllel a főhadiszállásról, Szináról, azon parancscsal, hogy a 17-dik zászlóalj másnap a sereg zöméhez csatlakozandó, Enyiczkére induljon, a hová jan. 3-án dél után 2 órakor meg is érkezett.

A magyar hadügyminiszter tábornoka: Csermely őrnagy tábornoki főnök, — Németh János ezredes és szárnysegédéből, ki egykor a francia háboruban is részt vett, több hadsegéd- és nyargonezból állott, kik között Sági főhadnagy is volt, ki alól a lovat következő napon Kassa előtt kilőtték.

Január 4-én reggeli hat órakor az egész magyar sereg Kassa ellen indult. Bátorinak szóval lőn meghagyva, hogy zászlóaljával a hadtest után induljon, miáltal nagy zavarba jött, azon okból, minthogy a megállapított haditerv szerint, a bal szárnyon való közlekedést Perczel csapatjával neki kellett volna fentartania; azonban a szóval kiadott parancshoz ragaszkodván, rendes távlatra a hadtest mögött haladt.

Midőn már a magyar sereg csatarendben volt felállítva, Bátori zászlóaljával gyorsított léptekkel sietett, a bal szárnyon helyét elfoglalandó, hogy az előbbi elhatározás szerint a Perczellel való összeköttetést fentarthassa. De az ágyuzás már el is kezdődött, azonban Perczel csapatját sehol sem találta; a hevesmegyei lovasság éppen mellette vonult el, hátrálásnak indult, s egyszerre általános visszavonulás keletkezett, mely csakhamar vad futássá fajult.

Mind ennek daczára Bátori zászlóaljával nem csak hogy helyt állott, hanem dobpergés között előre nyomult, csapatját arczaggal állítván fel, az 1-ső és 2-dik századot csatárlánczba küldé.

Az első századot Kupisch, a 2-kat gr. Hunyady László vezette; hadsegédje Rácz Lipót volt, kinek kardját egy golyó érte, Ruffy hadnagy térden lövetett; Lupinger százados és Szél hadnagy foglyul estek.

Bátori csapatja megkezdé a csatártüzet, ő maga pedig fel s alá lovagolt zászlóalja előtt, hogy embereit rendbe tartván, bátorítsa mindaddig, míg segély nem érkezik.

Tevé pedig ezt leginkább azért, a balszárnynon, hogy az általános hátrálás, a kétségbeesett futás a jobb szárnyon fedezve legyen, s a vérszemet kapott ellenséget a honvédek üldözésétől gátolja.

A császáriak a magyarok csatártüzét félórai ágyuzással viszonzák, mely tova messze elhalatszott.

Már délutáni 4 óra, homályos idő s 20 foknyi hideg volt, és segély még sem érkezett sehonnán. Ekkor hátravonulást vezénylett Bátori, s hogy csatározói annál nagyobb rendben visszahúzódjanak, ő maga egy álló helyben maradt. Egyszerre azonban egyik honvéde (nagyállói születés) kezével jelt ad, s mire Bátori körülnézett: ime alig 15 lépésre egy csapat chevauxlégárs-t lát előugratni. Mely alkalommal ugyanazon honvéd, ki őt kezeintésével menekülésre figyelmezteté, foglyul esett.

Azonban nem csak azért maradt hátra Bátori, hogy honvédei a legnagyobb rendben elvonuljanak, hanem egyszerűen azért, hogy az ellenséget elámitsa, mert ködös idő lévén, harsány vezénylő hangon egyre kiáltott: „előre huszár! rajta huszár!

Már este fél ötre volt, a csatározók az erdőbe vonultak, midőn Bátori is visszavonulásra gondolt, de már késő volt; az ellenség még néhány ágyulövést küldött a visszavonuló honvédek után, s azzal néma csend állott be.

De ime, midőn Bátori a honvéd intésére visszafelé pillantott: egy szakasz chevauxlégárs 15 lépés távlatról vágatott feléje. Erre hirtelen kirántá kardját, Dallos nevű arabs lovát megfordítá, sarkantyúját vékonyába döfé, s minden reményt gyorsfutó paripájába helyezé. Mindamellet két ellenséges lovas által utóléretett, valószínűleg ezeknek is jó futó lovaik lehettek; az egyik fekete, a másik pejlovon ült, s mindkettő a menekültöt szabdalni kezdé; mely alkalommal két sebet kapott Bátori, ugymint egy vágást nyakszir-

tén, s egy szúrást jobb oldalról a hátába; de azért futva is védte magát, s a jobb oldaláról eső üldözőnek lovát megsérténie, s erre egy percz alatt egy árkon átugratnia sikerült, s ezzel mentve lön, mert az öt üldöző chevauxlégérsék lovai a széles árkot átugratni képtelenek voltak.

Az árkon túl, futásnak eredt arabs paripáját végre megfordítván, visszalovagolt, s harsány vezénylő hangon kiálta; „rajta huszár, előre! aprítsátok össze a németet! Várjatok csak, majd visszaadom én nektek a leczkét! Erre meg amarra teringettét!”

Ezek után mély csend állott be, Bástori leszállott lováról, a megtágult nyereg-hevedert megszorítá, ismét lóra pattant s az erdőnek tartott, hova honvédei huzódtak, Itt találta egyik legkitünőbb tisztét, Szél János századost embereivel, a többi századok már jó tova haladtak a miskolci országuton.

Kassához a legelső állomásra, Szina községbe érkezvén, a hol egyszersmind a főhadiszállás is volt, azonnal a hadügyminiszternél jelenté magát, s az eseményeket elmondá. Az egész tábornokar épen akkor az estebédnél ült, Mészáros Lázár kissé lehangoltnak látszott lenni, s Bástorit kérde: „mit mond ön erre a general-futásra?” Mire a kérdett azzal vigasztalá a szerencsétlen vezért: „mit sem tesz, majd ezentul jobban fog menni.” Erre a miniszter azt mondá: „foglaljon helyt és egyék, azután ismét azon az uton térjen vissza, a honnan jött.”

Később ekként nyilatkozott Mészáros: „ha Bástori a balszárnyon oly nagy zajt nem üt, sergem minden ágyuit elvesztette és számos honvéd foglyul esett volna.”

Kevés pihenés után, Szél János századjával, ugyanazon menetrendben tért vissza Perénybe Bástori s előbbi házigazdája, Tenczer plébánushoz szállott, a hol egyszersmind irodája s számvevő főhadnagyja Arbesser hátra maradtak. — Éjjél után 2 órakor a lelkész még fen volt

és zongorázott, s midőn Bátorit megpillantá, elragadó örömmel fekszőkvén, eszavakkal fogadá az érkezőt: „isten hozta s éltesse! Az a hír szárnyalt, hogy önt a chevauxlégérs-ek összeapritották.“

Másnap reggel már két századdal indult Szikszóra, a hova estére érkezvén, a tiszttartóhoz szállott. Beléptekor estebédnél találta a házi családots a vendégeket, a kik őt nagy éljen rivalgással fogadták, s régi hű barátja Dessewffy Arisztid (a későbbi magyar tábornok és vértanu) szemei az örömtől könnyben úztak, mondván: „épen most emlegettünk, s a hirt, hogy a chevauxlégérs-ek összeapritottak, valósultnak hittük. Éljen a Bódog! Eviva il Felice!“ Miként rendesen olaszul szoktak együtt társalogni.

Másnap Miskolczra indulván, a hol zászlóalját kiállítá, hogy annak állványáról meggyőződjk, s hivatalos jelentést tehessen.

Az egész zászlóaljból 9 ember hiányzott, ezek között a sebesült Ruffi főhadnagy, ki a kassai kórházban sérülése folytán meg is halt. Lupinger százados és if. Szél hadnagy foglyul estek. Ezeken felül még gr. Hunyady László százados is hiányzott, ki Putnokra menvén, s ott jó barátja gr. Szerényi-nél betegen maradt.

A bodrog-kereszturi csata 1849-ik évi jan. 22 és 23-kán.

E csata, mely gróf Pergen József császári osztrák tábornok serezedbeli, és Bátor Schultze Bódog magyar őrnagy-dandárnok könnyű dandára között vívott, nemcsak hogy az 1848—9-ki szabadságharcunk forduló-, de egyszersmind hazai történelmünk egyik fénypontját képezi, melyben a még egészen újoncz, és a folytonos hátráláshoz szokott honvédeink öntudatra ébredvén: e naptól fogva folyton babérral hintett diadalmas úton haladtak előre.

Mindenekelőtt lássuk mily arány s egyensúly létezett a két ellenfél között.

A császári haderő 4 zászlóalj sorkatona, 4 század lovas (chevaux-légers és curassier), 6 darab 6 fontos vetágyból, összesen 4000 emberből állott, mind megannyi jól begyakorlott régi katona levén.

A magyarok hadereje (egy könnyű dandár) 3 zászlóalj honvéd, 4½ század huszár, 7 darab 3 fontos és 2 darab 7 fontos vetágyból, összesen 3200, a szó teljes értelmében fiatal újonczból állott, a lovasságot kivéve.

Ezen nevezetes csata leírása mindeddig sehol sem jelent meg körülményes részleteivel, habár arról több helyen említés tétetett; az osztrákok jelentése a francia „Esquis”-ben, mely gróf Schlick altábornagy tollából származott, ezt egészen mellőzi: a magyar történet-írók említik ugyan, de csak futólagosan és felületesen.

1849-ik évi jan. 21-én Tokajban Klapka György ezredes (később tábornok) elnöklése alatt haditanács tar-

tatott, melyben határozattá lön, hogy a magyar sereg eddigi védő helyzetét elhagyván, támadólag lépjen fel; minek folytán Bátor Schultze Bódog őrnagy-dandárnok az első támadási hadműködéssel bízott meg.

Esti 9 óra volt, midőn Klapka a haditanácsba hívatta Bátorit, Lázár Kálmán főhadnagy által. Az ülés 11-re kezdődött, melyben minden törzstiszt rész vett, s melyet Klapka a következő beszéddel nyitott meg: „Uraim! az ellenség előre nyomul, még pedig: a főhadoszlop, vagyis a sereg zöme a Hernád folyó mentében, Mád felé; az oldal hadoszlop, gr. Pergen vezérlete alatt Sátoralja-Ujhelyen és Sárospatakon át, a Bodrog hosszában, Bodrog-Keresztur felé. Ez alkalommal csupán önök belátását s véleményét hallani akarom, ha vajjon saját hason erőnkkel támadólag lépjünk-e fel, vagy pedig a Tiszán átkelvén, a tulparton Rakamaznál felállva, védő állapotba helyezzük magunkat.“

Néhány perczni csend állott be. Bátor Schultze Bódog szólalt fel legelőször, miután már ezelőtt magán uton is értekezett erről Klapkával, mondván, hogy ő azonnali támadó hadműködés mellett szavaz, azon megjegyzéssel, hogy a mi őt, vagyis a hadsereg jobbszárnyát illeti: a haditanácsnak becsületszavát köti le arra, hogy ő az ellenséget visszautasítja és dandárját tönkre tenni nem enged; ez oldalról tehát nincs mitől tartani.

Ezen nyilatkozat elegendő volt arra, hogy a haditanács egyhangulag, még pedig lelkesedéssel a támadó állást elfoglalni határozza.

Ezekután, a magyar ősi szokás szerint következett a lakoma, s az éj hátralevő részét vígan töltötték el együtt.

Bátori reggeli 1/2 4 órakor érkezett Bodrog-Keresztúrra, hol már akkor több rendbeli tudósítás s kiküldött kémei vártak reá, szó- s írásbeli jelentésekkel, melyekből meggyőződött, hogy az ellenség Sárospatakról elindult, s körülbelül Olasz-Liszskánál kell lennie. A dandár harczké-

szen állott, a csapatok az utcán sorakoztak. Bátori mindenütt megjelent, saját szemeivel akarván a kellő intézkedésekről meggyőződni, s az ifju honvédc csapatokat harcra buzditá.

Egy órával később mintegy reggeli 6-kor, két futár érkezett az előőrsöktől, valamint a községelöljárók küldöttje is oda sietett, jelentvén, hogy az osztrákok Olasz-Liszkát megszállották s előőrseik Longnál állanak, félóránnyira Bodrog-Keresztúrtól. Továbbá tudtúl adták Bátorinak az ellenség erejét is, mely 1000 emberrel nagyobb volt az övénel. E hir nem volt épen kellemes, s mi több: a még tegnap ígért támogató segédc csapat, Gedeon őrnagy vezénylete alatt még az éjjel visszatért Tokajba.

Bátori, Klapka hadvezér meghagyása folytán jan. 19-én egy hadcsapatot Szél János százados vezénylete alatt, kémszemlére Abaujmegyébe küldött, melynek feladatául kitüzé, hogy Schliek császári tábornok háta mögött működjek; azonban a legközelebb tartott haditanács folytán azt ismét visszarendelé Bodrog-Keresztúrra.

Már jan. 20-kán reggel az erdőbényei előljároság által értesült, hogy egy 10 könnyű lovasból álló (chevaux légers) kémszemle csapat a községben megjelenvén, 2 órai ottmaratása után, az erdős völgynek tartva, visszahúzódott.

Ezen tudósítás vételével rögtön a 17-dik zászlóaljból 2 századot, egy szárny (2 szakasz) császár huszárt és 2 darab háromfontos ágyút Szél János vezénylete alatt a leggyorsabb menetben Erdőbényére rendelt, hogy azt megszállva tartsa.

Ily intézkedést pedig szükséges elővigyázatból és a hadműködési tervben megállapított okból tevé azért, hogy, ha csakugyan Long és Olasz-Liszka felől megtámadtának: az Erdőbényére kiküldött külön osztály, dandárjának baloldalát támogathassa. Helyes tapintata- s számításában

csakugyan nem is csalódott, miként majd alább ki fog tűnni.

Ezen osztály, minthogy háromféle fegyvernemből állott, egy működő egészet, hadtani értelemben pedig egy ismeretlen nagyságból álló működő erőt képezett, mely e esatában lényeges szolgálatot tett, s azt hadtanilag működő kemény harcznak nevezhetni, véresen befejezve.

Bátori, az erdőbényei elüljáróság tudósítása után a gyalogságot két hadoszlopban indítá meg; az elsőt Kisfaludon át, s a helységen kívül a Bodrog folyót, s az utakat csatározókkal rakatá meg, úgy szintén a folyó innenső és túl-partját is.

A második hadoszlopot balra a fő- vagyis országútra rendelé, mely azonban az útról lekanyarodott, azt a lövegek számára szabadon hagyván, előre haladt.

A gyalogság az út hosszában fel volt állítva, s a csatározók 200 lépéssel előbbre tolva.

A lovasság kézügyben balra, egy mezei épület sutúháza mögött elrejtve volt felállítva.

A tüzérség az országúton s mellette foglalt helyt.

Az összeköttetés a kisleludi hadoszloppal a csatárláncz, a támogató gyalogság s a lovas előőrsök által tartatott fenn.

Azalatt míg az előnyomulás tartott, Bátori egy szakasz huszárral s 2 ágyúval a felső úton előre vágatott, hogy az ellenség állásáról személyesen meggyőződjk, s a nagy sűrű ködben az ellenséges lovas előörshöz 30 lépés közelségre jutott. Miután ekként biztos tudomása lön, hogy az osztrákok Long helységen innen állanak, még néhány perczig várakozott, addig, míg csapatjai megérkeznek, ekkor az egész csatárlánczvonalon hosszában, valamint az ütegeknek tüzet vezényelvén, sulyos golyóval, gránáttal és kartácsal lövetett, mely az ellenség részéről hasonlóval viszonoztatott.

Mintegy 2 óra múlva az osztrákok tüzelése minden-

kább szünni kezdett, miből azt lehetett következtetni, hogy visszavonulnak. A nagy köd nem engedé az ellen mozgólatait kivehetni.

Bátori e körülményt előnyére használván fel, csapataival előnyomult, s Long helységen áthaladva, a falut megszállotta, azon túl foglalván állást, s a csatárlánczát Olasz-Liszka felé tolta előre.

E perczben érkezék egy huszárfutár, levelkét tartván kezében, következő tartalommal: „Én Schlicket Mádra visszavetettem. Kelt Tarczal melletti csatatéren, január 22-kén 1849. Klapka s. k. ezredes.“

Bátori ugyanezen levélkére ezt írta: „Én már Long előtt állok, az ellenség fél egyre visszavetett. Schulcz Bódog.“ S ezt ugyanezen huszár által Klapkának küldé.

Rögtön reá ismét egy másik futár érkezett egy levéllel, melyben ez állott: „A támadó működést már elegendőnek vélem; cselekedjék ön is hasonlóan s vonuljon vissza. Klapka s. k.“

Bátori válasza ez volt: „Engedelmeskedni fogok. Long és Olasz-Liszka között, délután 3 órakor, Schulcz Bódog s. k.“

Továbbá a főhadi szállásról gr. Lázár Kálmán hadnagy is megérkezett s jelenté, hogy Bátori dandára támogatásul estére csapaterősítés fog érkezni. Ez ígéret valóban teljesült is, 2 század Don Miguel seregrebeli katonaság adatván rendelkezése alá.

Klapka hadvezér meghagyása folytán csakugyan visszahúzódott Bátori dandára, Longot elhagyván, előőrseit Kisfaludon állítá fel.

A 43. vagyis szabolcsi zászlóalj Kálnoki örnagy vezérlete alatt volt odarendelve, minthogy az anélkül is a jobb szárny hadoszlopát képezte.

E napon az ellenség csekély veszteséggel győztett le.

Bátori dandárjából 5 ember sebesült meg, kiket Köszeghi orvos bekötöztetvén, a tokaji kórházba szállíttatott. Ez volt a január 22-ki csata eredménye.

Bátori a csata után esteli 9 órakor egy meghitt magyar pór embert Erdőbényére küldött, az ottani osztályparancsnok, Szél János századost értesítendő, ily tartalmú levéllel: „Ön kétségtelenül meggyőződött a mai ágyúdörgésből, hogy közel önhöz heves csatát vívtam. Az idő szorogós és rövid volt, bármint gondoltam is önre és osztályára, hogy arról értesíthessem, mivel ön nekem bizonynyal jó szolgálatot tehetett volna. — Ha tehát holnap, ép úgy mint ma, a mit bizonynyal sejtek, az ellenség megtámadtatnék, s ön ágyúdörgést fogna hallani: minden további rendelet nélkül, a csata színhelyére siessen; a csatározókat a longi út hosszára küldje, a huszárok szállingózzanak s különösen az egész vonal hosszában tevékenyen mutatkozzanak. A két ágyúból álló tüzérséget lőtávlatra rézsutosan, az országúton elül előhaladni engedje; mindamellet a közlekedési uton maradjanak, s rögtön tüzeltesen velök minden ellenséges tárgyra, legyen az ember, ló, szekér vagy bármi más. Mindenek felett arra kérem önt, hogy az ellenséget, miként csak lehetséges, riaszsza fel hátba és oldalt. Különösen pedig több ágyúlövessel tudassa ez állásban leendő megjelenését. Felesleges önnek, mint művelten kiképzett tisztnek mondanom, hogy ezen jelzés további hadműködésem s intézkedésem irányadójául szolgálанд. De fogja ezt önmagától is látni. — Önnek nem történhet baja. A legrosszabb esetben, küzdve, Erdőbényére húzódhat vissza. — Továbbá, figyelmeztetnem kell önt, hogy az ellenség önnek erejét kinepuhatolja, mert ezt neki tudnia nem szabad, mivel ön osztálya hadműködési öszerő, tehát ugynevezett, hadműködési egész, háromféle fegyvernemből összealkotva,

mely jelentéktelen és nagy lehet egyszersmind; miért is mint ismeretlen hadműködési erőnek kell működnie s az ellent zavarba hoznia. (A huszár tiszt lovat adjon ön alá, ha az ön lova beteg.) Ennek folytán a gyalogságot szakaszonkénti hadoszlopokban, kettős távlatra, három tag helyett kettőbe egymás hátra mögé állítsa fel, hogy sokkal nagyobb erőt képviselhessen, az ellenséget tiszteletre gerjeszsze s ekként elámithassa. Küldöttemet elismervénynyel ellátva, haladéktalanul küldje vissza, hogy, miként meghagyám, reggeli 5 órakor jelentse magát nálam. — Bodrogkeresztúr, január 22-én 1849, éjjel 9 órakor. Schulcz Bódog s. k. dandárőrnagy.

Megjegyzendő, hogy Bátorin ezen megbízott ember számára a bodrogkeresztúri helv. hitv. lelkész K ó n y a jelenlétében, kinél szállva volt, 15 forintot számlált le, azon ünnepélyes ígérettel, hogy ha a rábizottakat pontosan végrehatja, s az erdőbényei csapat parancsnoktól eljárásáról elismervényt hoz, ez összeget a tiszteletes úr majdan kézbesítendi neki.

A becsületes magyar ember híven eljár küldetésében s január 23-án hajnali 5 óra s 5 perczkor Bátorinál termett Sz é l J á n o s következő válaszával: „A vett parancsot teljesíteni fogom.“

Alig mult el félóra, midőn a mindkét nembeli lakosság közül többen azon hírrel futottak a vezérhez, hogy az ellenség már Kisfaludon van; mely hirnek eleinte Bátorin nem akart hitelt adni, habár az ál- és rém-hirekre készen tartá magát; ezuttal azonban valósult a hír, mert Cs o m o r t á n y i K á r o l y Leel huszárszázados is ugyanazon jelentéssel topant be hozzá.

„Hol van K á l n o k y őrnagy zászlóaljával“ kérdé Bátorin.

„Már a helységben van“ lön a válasz.

„Fel van állítva a csapat?“

„Igen!”

Megemlítésre méltó, midőn Bátor, január 20-án Bodrog-Keresztúrra érkezett, a helybeli helyb. hitv. lelkészhez szállásolták. A lovagias dandárnok bocsánatot kért a háziurától, alkalmatlankodásáért. A szívélyes tiszteletes Kónya e szavakkal fogadta őt: „mindenkor szerencsémnek tartom szerény házamba fogadhatni önt, mert igen jó hírű nevez van.” — „Köszönöm” — válaszolá a hős, — „én Schulcz Boldog dandárnok vagyok.”

„Hogyan?” — mondá a hazai történelemben jártas tiszteletes — „ön Schulcz?! — hajdan e tájon Schulcz tábornok a törököt megverte, annál nagyobb reményünk van, hogy annak unokája ez alkalommal szintén legyőzi az ellent, mert Boldog a neve.”

Még egy érdekes jelenetet fel kell itt említeni, mely Bátor és Kálnoky őrnagyok s jó barátok között történt ép azon perczben, midőn a harc s a csatárok tüzelése megkezdődött; mely habár szoros értelemben véve, e csatavázlatában mellőzhető volna, mindazáltal tiszta fogalmat nyújt Bátorinak kétségbeesett helyzetéről, s Kálnoky régi és magyar nevét megörökíti.

Miután az erélyes dandárnok a kellő intézkedéseket megtette, s az Erdőbényére küldött embere is megérkezett volna; a császáriakat egész nyugalommal megtámadni szándékozott; azonban egyszerre csak jelentik, hogy az ellenség félóra távlatra Kisfaludinál áll, hollott az előrsöktől s a parancsnokoktól semmi hír sem érkezett.

Bátor pár nap előtt tartott haditanácsban szavát adá, hogy győzni fog, azonban jelen zavart helyzete egy pillanatra kétségbe ejté. Ifju honvédei bár tele jó akarattal, de a fegyverben még oly gyakorlatlanok, szolgálattelző tisztei pedig, így például hadsegéde Rácz Lipót, pár hét előtt még joggyakornok levén, szóval egyetlen tiszt sem volt körülte,

a kire bizhatta volna magát. Ehez járult még a Kálnokyval eléfordult jelenet.

Csaknem az egész dandár fel volt állítva, a csata kezdődött.

Bátori tehát legelőbb is Kálnoky-hoz lovagolt s kérde tőle: miért nem jelenté az ellenség közeledését? Most már mind fogva vannak, az országúton nem hátrálhatnak, nem marad tehát egyéb hátra, minthogy a Bodrog jegén, jó szerencsére bizván a kimenetelt, ha vajjon a folyó be van-e fagyva a túlpartra vonuljanak.

A mily heves volt Bátori szolgálati buzgóságában, ép oly szelid s engedékeny volt Kálnoky, s nyugodtan mondá: „Ugyan kérlek kedves Bódogom, gondold meg, hogy a mi honvédeink még igen fiatalok s járatlanok, miért is nem bizhatunk ily fontos eljárást reájok.“

Kálnoky szelid modora annyira hatott a különben nemeslelkű Bátorira, hogy rögtön mosolyra fakadván, mondá: „ne neheztelj heveskedésemért bajtárs; hanem most láss utána szaporán, hogy zászlóaljaddal Kisfaludot bevehesd, mert a helységet birnunk kell. Ma estére vendégem léssz, hatalmas pezsgőt kaptam.“ Ezek után a zászlóaljhoz fordulván: „Éljen Kálnoky s a derék szabolcsiak! előre! szuronyt szegezze!“ szavakkal buzdítá s gyors vágatva elnyargalt, hadsegéde Rácz Lipóttól kísérve, az országúton felfelé, meggyőződést szerzendő, ha vajjon szabad-e még az út.

E napon oly sűrű köd ereszkedett a föld színére, hogy Bátori az ellenség csatárlánczán túl vágatott, s csak annak köszöni menekülését, mert a császári katonaság egy percze meg lön lepetve a vakmerő magyar vezérnek köztük megjelenése felett, mi alatt Bátori menekült, s övéihez visszalovagolt, egyenesen az ágyúüteghez. Ez alkalommal egy golyó lövést is kapott, mely azonban téli bélelt öltönyében megakadván, ő sértetlenül maradt.

Bátori e vakmerő életkockáztatótettét előnyére akaráván felhasználni, visszatértével oda irányoztatá ágyúit.

Megjegyzendő még, miszerint elhatározá: ha csatát veszít, a jégén át Bodroghözbe vonul; ha pedig ifju honvédeivel ott sem állhatna meg: akkor egyenes irányban a Tisza jégén át Rakamaz felé Szabolcsmegyébe huzódni szándékozott. E másik eshetőségre azonban kénytelen lett volna a jeles S z é l János vezénylete alatt Erdőbényén levő különálló osztályát feláldozni, mely okvetlen a császáriak foglyaiúl esett volna.

A fennebbi hir-s jelentésvétel után Bátori következőleg állitá fel dandárát: a 17. zászlóalj 5. és 6. századát, valamint Don Miguel 2 századát, mely előtte való estén erősítéseül érkezett támogató szakaszaikkal együtt, csatárlánczba küldé előre, ugyancsak a 17. zászlóalj 2. század tartalékban maradt, kettő pedig Erdőbényén volt.

A 43-ik számot viselt szabolcsi zászlóalj, K á l n o k y őrnagy vezérlete alatt, félszázad hadoszlopokban, még pedig az első oszlop az országút mellett jobbra, a második a folyó mentében lefelé, végre a harmadik a jéggel borított Bodrog folyón; mindegyike rohamoszlopokban felállitva.

A borsodi önkénytes zászlóaljat, K u ú n őrnagy vezérlette alatt, a fennebbi zászlóalj támogatására, a malom háta mögé rendelé.

A huszárokból álló lovasság szakaszonként rohamoszlopokban a község utcáira, s azonkívül egy gazdasági épület mellett balra kézügyben volt felállitva.

A tüzérség a falu előtt, a kiskfaludi úton, és oldalt balra foglalt helyt.

Mely intézkedés után a csata csakhamar megkezdődött.

A fegyverek ropogása, s az ágyúdörgés mindkét részről igen hevesen folyt; a magyarok ürgolyói már a negyedik lövésnél Kiskfalud előházait lángba boriták.

A nagy köd s a magasan fellobogó lángok a harc-
sok kedélyére mély benyomást gyakoroltak. A sűrű köd
vérvörös színben tünt fel.

Midőn már Kisfalud lángba borult, a vezér Kálnoky
zászlóalját rohamra indítá; az első rohamoszlopot Bátor
egész a községig személyesen kísérte, s e szavakkal: „él-
jen a vitéz szabolcsi zászlóalj“ harcza buzdítá, s e ro-
hamperczen hat huszár kíséretében, a Bodrog jegén átló-
vagolván, Kisfalud helység másik végén termett, s az el-
lenséget karabin s pisztolylövéssel riasztotta fel a község-
ben; innen azonban sebes vágatva visszatért a főpont-
ra, s a borsodi zászlóaljat rögtön rohamra vezette, egy szá-
zad huszárt rendelvén hátok mögé támogatásul. — S ek-
ként Kisfalud be lőn véve.

Az itt előfordult eseményt említetlenül hagyni nem
lehet.

Midőn Kálnoky őrnagy zászlóalja élén a rohamosz-
lopot „éljen“ rivalgással Kisfalud helységbe vezeté: az
ellenségtől hasonlóan „éljennel“ s e kiáltással fogadtatott:
„hiszen mi jó barátok vagyunk, megadjuk magunkat.“

Ha Kálnoky sokáig nem alkudozik, hanem tettehez
lát: az ellent megtámadja, s vagy lefegyverzi, vagy elüzi,
bizonyynyal nem érte volna a csakhamar bekövetkezett sze-
rencsétlenség. A jelenvoltak azzal vádolják, hogy hiány-
zott nála az erély, habár bátorság s hősiesség elvitázhatlan
sajátja volt, melynek áldozatául esett, mert épen akkor,
midőn semmi vészt nem gyanítva, és attól nem rettegve,
zászlóalja előtt 10—15 lépésre az ellenséggel parlamenti-
rozott volna: egy, István herczeg nevét viselő császári
osztrák altiszt fegyverszuronyával átdöfte, hátulról, s mi-
után még jobb szemén s hasán is kapott volna döfést, lová-
ról félholtan lebukott.

Erre azonban a borsodi önkénytesek, Kúun őrnagy
vezérlete alatt szuronyt szegezve rohanták meg az

osztrákokat s egy rohammal a községből kifelé balra üz-
vén, egész a hegyaljai szőlőkig üldözték.

Eután általános csend állott be. Az ellenség mozgalmairól még mitsem lehetett tudni, az áthatlan nagy köd miatt.

Épen délidő volt, midőn Bátorinak jelentették, hogy hátrafelé is ágyúdörgés volt hallható, egy óra előtt. Kétségtelesenül Szél János százados Erdőbénye felől az osztrákokat hátba támadta meg, a fenebb meghatározott adott jelre. Ugyan e perczen 3 század 3 darab hat fontos ágyúval is megérkezett, Szilányi százados vezénylete alatt, a táborkartól, Batori dandárnok támogatására. E csapatot a dandárnok a Bodrogon át jobbra rendelte, melynek megjelenése a csapatok lelkesedését még inkább fokozta.

Ezen csapatnál Keczer Sándor, gr. Pletrich és Benkő századosok voltak. Gróf Wartensleben századost magánál tartotta Batori, hogy másnap Tokajba vigye a jelentést Klapkához.

A 19-ik zászlóalj is január 22-én, tehát a tarczali csata napján, felsőbb rendelet következtében, gyors menetekben Tokajba parancsoltatott, hova egész napi és éjjeli menet után 23-án reggel 6—7 óra között meg is érkezett és fáradalmait kipihenendő, a legnagyobb ágyúdörgés között szállásolta be magát, midőn Klapka (akkor még ezredes) vezértől azon rendeletet vette, hogy haladéktalanul a csata színhelyére siessen, hova e zászlóalj mintegy 9 óra tájban fáradtan, kiéhezve és szomjazva megérkezett.

Az országút szélén találván a katonai bizalmát már akkor osztatlanul birt Klapka György hadtest parancsnokot, több törzstisztekkel együtt, a szaladó csapatok megállításával és rendezésével foglalkozva, kinek eszélyes intézkedése folytán e honvédzászlóalj három hadoszlopban, és pedig 2 század a Bodrog árkában a jégen, 2 század az országúton, 2 század pedig a szőlőhegyek tetejére felmászva, rögz-

tön Bodrogkeresztúrba a túlnyomó ellenséggel küzdő Bátori Schulez Bódog dandárnok segedelmére küldetett, hol a zászlóalj előbb említett 4 százada szuronyt szegezve, az utóbb említett 2 század pedig az időközileg leereszkedett köd fátyla alatt, a Bodrogkeresztur felett észak felől uralgó hegy tetejéről harci zajjal tüntetve, az ellenséggel küzdött, és a már bekerített Don Miguel ezred 3. zászlóalja 2 századát, és a 17-ik honvédszászlóaljat veszedelmes kelep-czéből kisegítvén, Klapka parancsnok által később a csatába visszaküldött, és azután derekasan helyt is állott csapatokkal egyetemben, részt vett az egész napi harci dicsőségben, éjjelen át előrsön állott, s más és a következő napokon, mint Bátori Schulez Bódog dandárába végleg beosztott csapat, az első hadtestnek kiegészítő részeként bezárólag egészen Budavára bevételéig, kedvelt őrnagya néhai Nyereghjártó János vezénylete alatt, az első hadtest minden csatájában tevékeny részt vett.

Midőn délutáni 2 órakor a hadtest parancsnok Klapka György ezredes a csata színhelyére személyesen megjelent, már akkor általános csend honolt.

Midőn Klapka és Bátori a falu utcáján felfelé lovgoltak volna: egy háztető szegletéről egy gránát hullott le a földre, tiz lépésnyire tőlük, azonban szerencséjükre, el nem patant; egy pár ember azonnal oda ugrott és a gyutacsot kirántotta belőle.

Délután 3 órakor eloszlott a köd, a napsugár kibujt a felhők mögül, s a csatatéren végig lehetett nézni, mely számos ember- és lóhullával volt elborítva.

Az ellenség a szőlőhegyek szélein, Kakashegyen át, Mádra huzódott, melyet Bátori összes dandára üldözte egészen sötét éjjelig.

Szél János százados osztálya pontosan s hiven teljesíté feladatát, miután működését 9 ágyúlövessel jelzé.

E két napi győzelem eredménye hadi, erkölcsi és politikai szempontból a következő:

Kisfalud újra el lön foglalva a mieénktől, az ellenség vesztességgel veretett vissza, a csatatér a magyarok hatalmában maradt, s a császáriak egyedül a nagy ködnek köszönhatték, hogy összes dandáruk foglyul nem esett, minthogy Desseffy Arisztid osztálya Bodrogkeresztur előtt épen Máddal egyenvonalban volt a főuton felállítva, következőleg a hátráló ellenséget oldalba támadhatta volna meg, mialatt Bátor dandára mindenütt sarkában volt.

Hadtanilag tehát ez lön az eredménye.

Erkölcsi kifolyása még sokkal nagyobb volt, miután hogy a sikerdús győzelem által ifju honvédeink anyagi s szellemi ereje felvillanyoztatván, az ugynevezett hadi önállóság tudata hatványoztatott bennök, s a bátorság és lelkesültség sergünkre átvarázsolt atott, míg ellenben az ellenség ép oly nagy mérvben lehangoltatott; következőleg nemcsak tetteleg, de erkölcsileg is vereséget szenvedett.

A mi pedig politikai eredményét illeti, az szintén nagy horderejű, miután a Debreczenben székelő kormány tovább is működött, s ezután mitől sem volt tartania, mint hogy kétségbevonhatlan tény, hogy ha a császáriak a mieénket Bodrogkeresztturnál megverik: gr. Schlick cs. altábornagy egyenesen Debreczennek tart, s a főhadserég hg. Windischgrätz alatt is átkel a Tiszán, s ekként az eddig oly mostohán folyt szabadságharczunk, még 1849. január hóban ért volna véget, mely később oly számos diadalbabérrel ékité a magyar nemzet nevét. S miután mindez nem történt, a magyarok e két napi győzelme valóban nagy politikai horderejűvé vált. Tarczalnál Klapka György, Bodrogkeresztturnál Bátor Schulez Bódog verte meg az ellenséget egyidejűleg.

Mindakét helyen jó kézben volt a vezénylet, mindakét egyén nagy hasznót tett a hazának egész szabadsághar-

czunk folyama alatt, s mindkettő tündöklő nevettvivott ki. Klapka név Európa szerte ismert, Bátori Schultze Bódog nevét szintén megörökíti a történelem, biztos kezeséget nyújt arról „Bátori“ előneve, melyet nem őseiről öröklött, hanem a csaták vad viharában, a legnagyobb veszély s ezernyi halál közepett vívta ki, s mely dicső névvel az általa győzelemre vezetett hős serege ajándékozta meg, s elvitázhatlan öröksajátjául maradt, hű honfiai kötelessége teljesítéseért, nagy hősi küzdelmei s kivívott diadalaiért.

Klapka György (még akkor ezredes) nem csalódott a Bátoriban helyezett bizalmában, midőn a Bodrogeresztúrnál való hadműködését saját belátására bizta, mert Bátoriban a haditanácsban adott szavát fényesen váltotta be.

A császáriak ezen csatában 5 főtisztet s 56 embert őrmestertől lefelé holtakban és sebesültekben hagytak hátra a csatatéren; hogy vajjon mennyit szállítottak el magokkal, bizonytalan. Azonfelül 70 osztrák katona foglyul s 160 fegyver zsákmányul esett.

Az ellenség sebesültjeit, miután azokat Dr. Köszeghi és Szirtéy György orvos bekötözgették volna, szánokra rakván, a tokaji kórházba szállították; a foglyokat s a nyert fegyvereket fedezett mellett szintén Tokajba küldte Bátoriban.

A mi Bátoriban veszteségét illeti: 1 őrnagy (Kálnoky) 4 főtiszt és 24 közhonvéd holtakban és sebesültekben, 4 huszár halva maradt s 4 tüzér megsebesült.

A magyarok részéről a legnagyobb veszteség Kálnoky őrnagy, Bátoriban személyes barátja volt, kinek elését szívemélyéből megkönyezte, s ki három súlyos sebe folytán még a csatanap éjjelén elhalt, s Bodrogeresztúron Kónya tiszteletes által el is temettetett.

Bátoriban élete szintén veszélyben forgott, mert midőn honvédeit személyesen harcra buzdította s csapatjai közé

lovagolt volna; egy ellenséges fegyvergolyó oldalba, veséje táján érte őt, de a gondviselés örködött felette, két felső téli öltönye s mellénye megtörte a golyó erejét, s ő sértetlen maradt. Másnap a golyót attilája zsebében, rongyokba pólyázva találta.

Megemlítésre méltók még, kik e csatában különösen kitüntették magokat, úgy mint: Saári Antal hadnagy s ütegparancsnok, a ki tüzeireivel együtt bámulatos tevékenységgel párosult ügyességet s buzgalmat tanusított, 800 lövésnél többet tevén súlyos s ürgolyóval (kartács- s gránáttal.)

Továbbá Szél János százados (pozsonyi fi) igen pontosan, hiven, esz élyesen s hősileg teljesíté feladatát, melylyel őt Bátori megbizta, midőn osztályával az ellenséget hátulról megtámadta, s kisedő csapatjával elrémitette.

Végre különös dicséretet érdemelnek: Katona Gy., Udvardy Péter főhadnagyk, báró Rudnyánszky Béla és Török (József?) századosok, Dobi N. hadnagy, s Kocsó abaujmegyei nemzetőri százados.

A csata folyama alatt a hőmérő 0 (fagyponton) alól 20°-kon állott, s nagy köd borítá a csatátért. Oly zord hideg idő volt tehát, a milyen ritka évben szokott lenni hazánkban.

A kémek, nyargoncok s futárok pontosan s hiven teljesíték feladatukat, mi nagy előnyére szolgált a csata kimenetelének.

A csata reggeli 7 órakor vette kezdetét, s délután 3 órakor végződött, akkor hullott le tudni illik az utolsó gránát. Leghevesebben folyt a küzdelem reggeli 7-től délelőtti 11 óráig.

Bátori dandárát a következő csapatok képezték:

A barsi vagyis a 17-ik zászlóalj, melyet Bátori szervezett, s 1848-ik évi október 13-ától kezdte begyakorolni, tehát alig két hónapos honvédekből állott. Megjegyzendő, hogy maga Bátori is barsmegyei fi levén, oda törekedett, hogy földieivel dicsőséget arasson.

Továbbá: a szabolcsi vagyis a 43-ik honv. zászlóalj, Kálnoky őrnagy parancsnoksága alatt.

A borsodi önkéntes zászlóalj, Kuún őrnagy alatt mely csak 6 hónapi szolgálatra volt kötelezve.

A 19-ik (szepesi) zászlóalj hős Nyeregjártó őrnagy parancsnoksága alatt: ezen zászlóalj közvitézei s tisztei egyiránt kitűnő egyének voltak; egyik századosa a még akkor oly ifjú Poppel Gyula (egri fi) ezelőtt ép úgy mint azután sok jeles hőstettet vitt véghez.

Egy osztály (2 század) 14. számú Leel huszár (jászkún fiuk) Csomortányi Károly és Karácsonyi N. századosok alatt.

Egy osztály császári huszár, Litsmann százados parancsnoksága alatt.

Egy szárny (2 szakasz) würtembergi huszár.

Egy 3 fontos üteg 7 darab ágyúval és 7 darab fontos vetágú Saághy főhadnagy parancsnoksága alatt.

A borsodi önkéntesek ideje márczius havában lejárt haza bocsáttattak; a zászlóalj 3 tiszte azonban tovább is szolgálni ohajtván, a 17-ik zászlóaljba osztatott, egyike azoknak Soltész Budavár ostrománál az ugynevezett fehérvári kapu részén első volt az egyik falmászó hágesón, mely hősi tetteért másnap Buda főterén érdemjellel diszítettett fel Gőrgy Arthur hadvezér által.

A mi a csatater helyrajzi s területi leírását illeti, a következő:

Ezen vidékről két országút vezet Kassára, mindkettő északról délnek: egyike azoknak a hegyaljai szőlők hosszában balra s a Hernád folyó mentében jobbra Boldogkövár alján, Szántón, Tállyán és Mádton át.

A másik országut: Gálszécsen, Sátoralja-Ujhelyen át, azután délnek kanyarodva Sáros-Patakon, Olaszin és Longon át, a hegyaljai szőlők hosszában s Bodrog folyó mentében, Bodrogkereszturra s Tokajba vezet.

Bodrogkeresztur (Zemplén megyében) körülbelül 2000 magyar ajku lakossal bíró mezőváros, 48° alatt ész. szél. Bodrog folyó partján, Mád és Tokajtól egy fél mértföldnyire fekszik észak nyugatra; a benne évenként tartatni szokott 4 országos-, különösen marha-vásárjairól messze tájon nevezetes hely.

Ezen hely hadtani és hadműködési szempontból azért felette lényeges, mivel itt minden oldalról összpontosuló utak egy ut-csomózatot képeznek.

Benn a községben egy 200 láb magas, az úgy nevezett Kálváriahegy emelkedik, a nyugatra fekvő szőlőhegyektől 2—3000 lépés távlatra.

A Bodrog folyó, e helyt 14 öl széles; azon semmi hid sincsen, az átszállítás csónakokon és kompon eszközölte-tik, nyáron át oly csekély, hogy könnyen átgázolható, mint-hogy több átgázlója van; télen át azonban rendesen erős jégkéreg borítja, tavasszal pedig túlcsap a medren, ki-árad s Bodrogközt vízzel borítja el, ép úgy mint a Tisza, ellenben folyása szabályszerűbb s nem oly kanyargós és tekervényes mint amazé.

A földtalaj kovácsos, varlás, homokos és köves.

Utai jók, köhidakkal ellátott műutak.

A földművelés általában kitünő, különösen pedig a szőlőhegyek, melyeknek borai világszerte hírnevesek; a házak köből építvék.

A terület általában átszeldeltnek mondható s a fegyvernemek alkalmazása s hadműködési tekintetben: a gyalogsági s tüzérségi műveletnek teljesen megfelelő, de a lovasági mozgalmakra, melyek tágabb nyílt tért igényelnek, korlátolt. A mi a túlparti Bodroghközöt illeti, az minden fegyvernem hadműveleteire alkalmas, mert általában sík lapály, habár itt-ott a földművelés némi gátul szolgál, mind a mellett a különnemű csapatok gyorsan siethetnek egymás segélyére.

E csatában mindkét ellenfél ereje csaknem egyenlőnek mondható. Az osztrák had katonai kiképzése bevégzett teljes volt, melynek harczosai hadászati öntudattal bírtak. De az erkölcsi szellem hiányzott náluk, mely a csatában katonai kiképzettségüket hatványozta volna. Ellenben a honvéd, mint katona a szó teljes értelmében ujonez, s alig volt ideje a legszükségesb kanyarulatokkal megismerkedni, a fegyvertöltést is, nagyobb része, csak most tanulta meg, miért is harczászati öntudatról fogalma sem volt, azaz épen nem bírhatott; mindamellett nagy fölénynyel bírt az osztrák katona felett, s imént elsorolt hibáit nagyban pótolta harczias szelleme s hona szabadságáért való lelkesültsége, mely a csata eldöntő sorsának érvényt adott.

A mi a honvéd még 1848-dik évi december havában nem volt, 1849-ik évi ápril havában azzá lett, még pedig katonailag kiképezve, mintha már 10 év óta fegyver alatt szolgált volna, folyton a gyakorlati téren.

A fenebbi érvek tehát, leginkább pedig a rettenthetlen
s hadtanilag kiképezett vezér, Bátori Schulez
Bódog esze s erélye vivta ki a győzelmet részünkre,
s ezzel együtt a hervadhatlan babért a nemzeti lobogó s a
honvéd név számára.

**Schlick elleni további hadműködés; Verpelét (Kápolnai csata alkalmával) febr. 28.
Mezőkövesd márcz. 1-én 1849-ben.**

A Tarczal és Bodrogkeresztúrnál 1849. évi január 22-én és 23-án vívott győzelmes csaták után Klapka György (vezér) a Tisza tulpártján, Rakamaznál foglalt állást, Bátor dandárát pedig, mely a jobb szárnyat képezte, öt Szabolcsba követni rendelé.

A visszavonulás január 27-én következő módon történt: mialatt a Klapka személyes vezérlete alatti csapatok zöme a Tokaj alatti Tiszahidján átvonult volna, Bátor dandára, mely a tartalékot képezte, a hadtest átvonulásának fedezetéül szolgált.

Bátori este érkezett Tokajba, s az összes hadcsapatok átvonulását bevárta. A város előtt 1 zászlóalj honvédet, 1 század huszárt s egy fél üteg 3 fontos ágyút, mint utócsapatot állíttatott fel. Estebédre Radványi családhoz volt meghíva, hol a művelt háziasszony által kitűnő szívélyességgel fogadtatván, mint a bodrog-keresztúri győzelmes csata hőse az egybegyűlt vendégek által elragadó örömmel üdvözöltetett.

Azonban esteli 10 órakor, a legkedélyesebb lakoma közepett, Bátorinak jelentik, hogy a vezér, Klapka parancsa következtében, a Tokaj alatti Tisza hidját fel kell égetni. S csakhamar érkezék egy új futár, Klapkától levelet hozván, melyben az Bátorinak meghagyja, hogy a hidat

fölégetni ne engedje. De a hid már javában égett, s egy ellenséges őrzőjárat a város alatt megjelent.

Ily helyzetben kevés idő maradt a gondolkodásra. Bátori rögtön kiadta a parancsot, hogy a fennebb említett utócsapat a hidon átvonuljon. Csomortányi Károly Leel huszár századost Révész tűzér őrnagyhoz azon meghagyással meneszté, hogy a hidat fölégetni ne merjen minthogy az utócsapat még a városban van, s Klapkától éppen most érkezett parancs a hidnak épségben fentartására.

Csomortányi azon jelentéssel tért vissza, hogy a hidnak csaknem minden czölöpje lángba borult és sürgőleg javaslá Bátorinak, hogy ha Tokajban nem akar rekedni s foglyul esni: egy percet se késedelmezzék.

Bátori nem késett e jó tanácsot elfogadni: katonásan búcsút vőn a „vizontlátásig“ szóval a kedves háziasszonytól s a kedélyes társaságtól, villámgyorsan lovára pattant s a hidnál termett; ott azonban megállott, s nyugodtan várta be, míg az utócsapat utolsó honvéde a hidon áthaladt.

Ilyen volt Bátori Schulecz Bódog a vész legnagyobb perceiben mindenkor; mindig következetes, hidegvérű, rettenthetlen bátor, — miért is méltán nyerte el a dicső „Bátori“ mellék-, vagyis előnevet, melyet a történelem örökre biztosít számára.

Midőn már honvédei az égő hidon átsiettek, ő is sarkantyúba kapta nemesvérű lovát, de az ágaskodni s horkolni kezdett, a pokoli világítás megrémíté a hű állatot, azonban egy érzékeny dőfés a vékonyába felvillanyozá izmait s vadul neki rohant a lángoktól recsegő, füstölgő hidnak, Csomortányi századostól követve, kinek lova szintén ellenszegült eleinte.

A túlpartra érve, megállott Bátori, azon törve fejét: vajjon lehetséges volna-e még a hidat a pusztító lángoktól megmenteni. Ennek reményéről azonban csakhamar le kel-

lett mondanía, mivel sem tűzoltó eszköz, sem pedig ember-erő nem volt kéz alatt, hogy hirtelen hozzá lehetett volna fogni; a honvédek jó előre haladtak már. Mert megjegyzendő, hogy az egész hid szurokkoszorúkkal volt beszegélyezve, mely nagy gyorsasággal lánggra kapott s folyékony tűzzel árasztá el a fenyő alkotványt.

Másnap reggel Szemere Miklós kormánybiztos is a hid előtt megjelent, annak elpusztulását szemlélendő; Bátori elmondá neki a történeteket, mire Szemere azt válaszolá: „valóban nagy kár e remek műért, de ez nem az ön hibája,“

Bátorihoz később is intéztetett kérdés a tokaji hid fölégetése felől, s ő ekként nyilatkozott, hogy ő mit sem tudott arról, ki gyújtá fel a hidat, s kinek parancsából történt; továbbá, hogy az égő hidat megmentenie lehetlen volt, s végre azt tevő hozzá, talán jobb, hogy így történt, a hadműködésre nézve, minthogy ezáltal az ellenség nem követheté őket, s ha a magyar sereg majdan támadólag lép fel, hidat is teremt magának.

Bátori Szabolcs községben volt beszállásolva Palóczy őrnagygyal együtt özv. Mudrányiné kastélyában, kinek magyar vendégszeretetére élénken emlékszik vissza. Estére haza érkezett a bájos özvegy Mudrányiné szül. Máriássy, Tarczalról, gyógyszereket hozván Bátorinak nyakgyuladása ellen gróf Starzinskytól, egyszersmind azon hirt, hogy Schlick osztrák vezér a nevezett grófnál van Tarczalon beszállásolva.

Schlick febr. 2-án összes haderejét Tokaj felé indítá, valószínűleg azért, hogy Klapkát üldözőbe vegye. E napon a magyar tábor fegyverben állott, Schlick azonban még azon éjjel visszavonult.

Február 3-án Dembinszky is megérkezett Kazinczy, Máriássy és Driquet ezredesek dandáiraival.

Reggeli idő volt, midőn Klapka és Máriássy Szabolcsra érkeztek Bátorihoz, s Klapka úgy nyilatkozott, hogy Schlick hadereje visszavonult, s ő hadtestével ismét Tokajba szeretne állást foglalni; mindamellett szükséges volna, ha előbb Batori Bodrogkeresztúr, Olasz-Liszka és Sárospatak felé egy szemrevételezt tartana, az ellenség jelen- vagy távollétéről meggyőződendő.

Ezekután Batori a melléje adott Dombrovsky tábornoki századost mindezekről értesítvén, az elindulásra való rendelést megtevé.

Dombrovsky Micziszlaw ös nemes lengyel jellem megtestesült példányképe, szellemdús férfiú, ügyes katona s Batorinak személyes barátja lévén, a dandárnok e feletti aggodalmát, hogy az idő meglágyults a Tisza jege zajlani kezd, e szavakkal oszlata el: „min se aggódjál, gondom lesz reá, hogy csapataink a jégen veszélytelenül áthaloljanak.“

Mintegy három órai távollét után este 6 órakor visszatért Dombrovsky azon jelentéssel, hogy az egész dandár mindenestül együtt a Tisza túlszárnyán áll, egyedül a vezér, Batori parancsát várja, ki ez örömhirtől meglepetve, a helyszínére sietett.

A hadcsapatok megindítottak, minden csapatparancsnok megkapta a kívánt utasítást, s az első csapat Dombrovsky vezetése alatt Sáros-Patak felé indult. A másodikat Palóczy őrnagy vezette Olasz-Liszka felé, végre a harmadikat Kupisch 17. zászlóalj századosa Bodrogkeresztúrra. Batori pedig a középső, Olasz-Liskának tartó hadcsapatnál maradt.

Éjfél volt, midőn Olasz-Liskára Bodrog folyóhoz értek, mely erős jégkéreggel volt e helyen borítva, s mielőtt a helységet az őrszolgák megvizsgálta volna, a jégen áthalolván, Olasz-Liskát megszállották, s a huszár előőrsek s őrszolgák Sárospatak és Bodrogkeresztúr felé indítottak.

Miután a jelentések beérkeztek, hogy a kirendelt csapatok helyeiket elfoglalták, Bátori azonnal huszár futárt küldött Tokajba Klapkához, őt az eredményről értesítvén.

Itt történt, a hol Perczel Mór két tiszte az alsó táborból Bátorihoz érkezvén, őt a tábornok nevében a Bodrogkeresztúrnál két napon át vívott győzelmes csatáért melegen üdvözölték; mire a hős még ma is büszke önérettel emlékszik vissza.

Ezek után az első hadtest, Klapka vezérlete alatt dandáronként Hernádon át Hidasnémeti felé vonult. Görgy szintén Kassára érkezett hadtestével.

Hidasnémetiben Görgy Arthur és Máriássy Ján. ezredes Bátorinál látogatást tévén, korán reggel, még ágyban találták őt. Ekkor ismerkedett meg Bátori Görgyvel s e percztől a katasztrófa bevégezteig jó barátok maradtak.

E pontról a hadműködés Miskolcz felé intéztetett hogy Schlicket oldalba foghassák.

Bátori, ki Máriássy hadosztályához tartozott, dandárával Miskolczra vezényeltetett.

Másnap Máriássy J. hadosztálya parancsot kapott: Szentpéteren, Kassán és Putnokon át Tornaljára indulni, a hol már Dembinszky tbk. Driquet és Kazinczy dandárai-val állott, hogy onnan Schlick seregének oldalába működ-hessék; azonban Schlick sokkal gyorsabb volt, s már akkor Rimaszombatban állott.

Ettől fogva Dembinszky lett a felső tábor vezére, ki előbbeni tervével felhagyván, visszaindult Miskolczra és onnan Egerbe.

A magyar sereg Miskolczon lelkes fogadtatásra talált, a hol Bátori Schulez Bódogot, mint a bodrogkeresztúri csata győzójét, nagy éljenzéssel fogadták, sőt maga a kormánybiztos és gömöri főispán Szentiványi Károly is udvarias bókokkal halmozá el őt.

Bátori dandára február 25-én délután Egerbe érkezett. A házak ablakai szőnyegekkel voltak diszítve, de még ékesebbé tették azokat az azokból kikandikaló bájos egri hölgyek alakjai, kik kezkenőikkel üdvözölve a hőst s vitéz honvédeit, virágokat szórtak elébök.

Eleinte nem tudá Bátori, hogy ez ünnepélyes és lelkes fogadtatás őt illeti; ez azonban csakhamar igenis érthetően tudtára adatott, hallván nevét, mint a bodrogkeresztúri csata hőset hangoztatni; mire a különben is igen lovagias férfiú, kardjával tisztelegve, viszont üdvözlé a hazafias érzelmű város lelkes közönségét, s lova ágaskodva szökdécselt örömében.

Az ünnepelt hőst Lé v a y Sándor püspök fogadá házá-
nál szállásra s estére fényes lakomát rendezett a művelt s vendégszerető áldornagy, melynél Dembinszky tábornok, Szemere miniszter, Pulszky államtitkár és sok más jeles egyéniség vett részt.

A lelkes egriek még a lakoma folyama alatt fáklyás zenével tisztelték meg B á t o r i t, ki a püspöki lak erkélyéről rövid, de meleg szavakban köszöné meg a nemes részvétet s hazafias elismerést tett szolgálatiért.

Másnap Lé v a y püspök az egri várromjainak azon nevezetes helyére vezette Bátorit, hol a hős Dobó márvány emléke áll, mondván: „ime! ily hálás az utókor a hős honfiak iránt.”

Midőn Egerbe érkezett Bátori, legelső teendője volt: jelentést tenni az általa vett parancsra nézve, hogy tudni illik az Egertől északra eső Felnémeti és a nyugatra fekvő Bakta helységek szorosait fegyveres erővel megrakatta.

Ezen személyes jelentés alkalmával, melyet tett, Dembinszky azt mondá: „köszönöm, ön engem egy parancs alól fölmentett. Jó főben jó gondolat fogamzik.”

G ö r g e y ellenzéket képezett, Dembinszkyról mit sem

akarván hallani, Bátorit kérdezé: ha vajjon ő is Dembinszky emberei közé tartozik-e?

Bátori ezen kérdésre hirtelen azt adá válaszul: „mindaddig embere vagyok, míg előre megy. Én nem ismerék sem rokon-, sem ellenszenvet, s nem tudom, ha vajjon Kossuth Dembinszkybe vagy pedig beléd szerelmes-e,“

Nagyon fájt Bátorinak, hogy őt nem tarták méltónak arra, hogy a Kápolnánál leendő hadműködésről értesítsék, s ő mit sem tudott arról, mit szándékoznak tenni, mi fog majd bekövetkezni.

Minden esetre nemcsak hibás, de a haza ügyére nézve vétkes eljárás is volt, azon férfit mellőzni, ki az első fényes diadal eszközlője, a bodrogkereszturi csata ünnepelt hőse volt.

Bátori mindössze ily értelmű parancsot vett, hogy Verpelétnek tartson, de az írott parancsban egy szóval sem volt említve, hogy a félnémeti és baktai szorosokat megrakva tartsa vagy pedig feladja-e?

Mindamellett mint tapasztalt katona, a parancsból azonnal kivette, hogy Verpelétnél valaminek kellend történni; azt hívé, hogy Schlick a siroki szorosnál, melyet a lengyelek a Bulharin, Tornyitzky és Zsivickovszky dandáraival megszállva tartanak, fog majd kibukkanni.

Másrészt ismét ekként vélekedett Bátori, hogy Schlick Sirok felé csak tüntetést intéz és hadosztálya zömével Felnémeti és Bakta ellen indul majd, hogy Eger városát hatalmába kerítvén, a magyar sereget bába támadja meg.

Miért is ezen feltevésnél fogva következő intézkedéseket tett:

Mind a két szorost félig megrakva hagyta, hogy dandárának oldala és háta minden eshetőségre fedve legyen, Két század honvéd, 2 ágyu és 8 huszár maradt ott futár-

nak, 16 század honvéddel, 6 darab 3 fontos ágyuval és 30 huszárral Verpelétre indult.

A magaslatra érve, ágyudörgés hallatszott és füstfelleg látszott: midőn erőszakolt menetben Verpelét felé sietett dandárával, ekkor arczaggal inditá meg a zászlóaljkat, 200 lépésnyi arczagmenet után megállván, a tüzéség a sorok mélyedésében volt felállítva, a huszárokat arczag elébe küldé, rövid előtörtetést intéztetvén velők, s csakhamar csatározókat küldött utánok.

Ezen tüntetést szándékosan tévé azért, hogy az ellenség észrevegye, miként balszárnya veszélyeztetve van.

E működés nem maradt sikertelenül, mert az ellenség csakhamar egy osztály gyalogságot s ágyuüteget küldött Batori állása ellen, ki, hogy Klapkával és a már hátravonuló csapatokkal fentartsa a közlekedést, saját csapatait balra huzódni parancsolá. Mihelyt a kitüzött távlatot elérte: a csatár- és ágyutüzelést azonnal megnyitá, s egy félórai lödőzés után csend állott be, az ellenség nem mert előbbre nyomulni. Egy ideig mindenki helyén maradt, mig nem a sötétség beállott.

Batori dandára előrsül s tartalékul rendeltetett, a többi hadcsapatok Egerbe vonultak szállásaikra.

Ezen dandár egész éjen át a Szólát község feletti magaslatokon maradt, a kiállított előrsők csak reggeli 5 órakor vonattak be, s Egren át Mezőkövesdre indult, hol a hadállásban helyet foglalt.

Midőn előtte való éjjel Dembinszky környezetétől azt kérdé: ki van az előrsre kiállítva, s válaszul azt nyéré, hogy Batori dandára, azt mondá: „akkor hát levelezhetünk s nyugodtan alhatunk, miután már két éjen s napon át nem vol alkalmunk alsóruhára vetközni.”

Márctzius 1-én csaknem az egész magyar sereg a mezőkövesdi sikon volt felállítva. Batori dandára a legszélső bal szárnyat képezé.

A mezőkövesdi hadállás a legszebb s legimposánsabb állások egyike vala, melyet csak képzelni lehet. Az arczag messzenyúló terjedelemben, két óra távlatra, s a mélység ép annyira; az ütegek a csapatok közé beékelve, s a lovasság tömegekben hátul állott. Kedves meglepetés volt ez minden harcászattértő egyénre nézve.

Azonban az ellenség hadállása szintoly imposans vala.

Mindakét hadsereg farkasszemet nézett egymással, de nyugalommal egyszersmind.

Bátori mozgalmakat tétetett dandárával: arczagból tömegeket alakíttatott s meneteket vezényelt.

Délután 4 órakor megkezdett a visszavonulás a magyarok részéről; előbb a jobb szárny indult meg.

Itt ismét Bátori dandára volt az utolsó, mely a hátrálást Eger-Farmos felé fedezte. Azonban az ellenségtől oldalba támadtatott meg. A magyarok Eger patakon túl voltak felállítva, s csakis az iszapos földtalaj akadályozá meg a hirtelen oldalba való megrohanásukat. Heves ágyuharcz keletkezett, melynek csak a sötét éj vetett véget, s a visszavonulás rendesen hajtatott végre.

A csatározó honvédek és a huszárok a legnagyobb kitartással fedezték a Poroszlóra való huzódást, a hova nagy vízbe és sárba éjfél utáni 3 órakor érkeztek.

A szolnoki csata 1849 márcz. 5-én.

Bátori Poroszlón parancsot kapott, hogy dandárával mint tartalék Damjanics és Vécsey hadtestéhez Tisza-Füreden át Szolnokra induljon. Mire haladéktalanul Török-Szent-Miklóstra indítá csapatait, hová márczius 4-én este érkezvén, gróf Vécsey Károly tábornoknál jelenté magát, ki már akkor csapataival Szolnok alatt táborozott. Bátori dandára a szolnoki töltés mellett állapodott meg.

Márczius 5-én reggeli 6 órakor Damjanics érkező csapatai már láthatók voltak, melyek Czibakházáról Szolnok felé közeledtek.

Hét órakor megkezdődött a kölcsönös ágyuzás és a harcz, mely Vécsey által a szolnoki hidnál támogatott; mire csakhamar az általános roham is kifejlődött, s Damjanics elfoglala Szolnokot, honnan az ellenség üldözőbe vétetett.

Bátori dandára, mint tartalék-csapat, tétlenül állott Szolnok előtt a Tisza partján, mely a 17-ik barsi zászlóaljból Kupisch Gusztáv parancsnoksága alatt, továbbá a 19-ik szepesi Nyeregjártó őrnagy, egy zászlóalj Szász őrnagy, a Don Miguel ezred 3. zászlóaljából Pálóczy őrnagy parancsnoksága alatt, egy huszár századból és 8 darab 12 fontos ágyuból állott Barta Endre százados vezénylete alatt.

Miután Bátori Damjanics és Leiningen tábornokokkal Szolnokon ebédelt volna, dandárát Török-Szent-

Miklósra vezeté vissza , a honnan Jellacsics ellen a kecskeméti puszták felé tüntetés intéztetett, hogy a Tiszafüredre való huzódás álcázva legyen.

Tiszafüredről intéztetett azon hadműködés, mely Komárom körülszárólasát eszközözlendő vala.

Közbevetőleg megemlítésre méltó, mellékes esemény gyanánt, Bátori jellemzésére nézve: midőn dandárával Jellacsics ellenKecskemét felé küldetett, egy pusztai csárdába szállott; a csaplárné ép akkor ikret szült, mely esemény, valamint az egyszerű magyar csaplár-család szegény sorsa annyira hatott a nagy hősre, s egyszersmind nemes szivü férfiura, hogy hadsegédjét Rácz Lipótot rögtön pénzért küldé Damjanicshoz, minthogy Bátorinak ritkán volt pénze, azt rendesen csapatjai között kiosztá. Damjanics azonnal küldött pénzt s Bátori a szegény gyermekágyasnak 20 pftot ajándékozott emlékül.

Midőn ezen tüntetésből Szentmiklósra visszatért, a január 4-én Kassa alatt elfogott 17-ik zászlóaljbeli százados Lupinger ugyanakkor érkezett meg fogságából, a kit Bátori az épen ott időző kormányzónak, mint ujdonságot bemutatott. Ekkor beszélt Bátori másodizben Kossuth-tal, midőn egyszersmind Damjanicsnál együtt vacsoráltak.

Kossuth a hazatért Lupinger fogoly századossal hosszas beszélgetésbe eredvén, Schlick táboráról némi felvilágosítást szerzendő, miben a kérdett a kormányzó teljes meglegedésére válaszolt.

Ezek után Kossuth Lupingert elbocsátván, Bátorit magánál tartóztatá; jelen volt a későbbi igazságügyi minister Vukovics Sebő is, valamint Rákóczy János titoknak; később a kormányzó házi orvosa is megérkezett.

Bátori, Kossuth kívánata folytán, elmondá a Kassa alatti eseményeket, valamint a bodrogkereszturi csata folyamát, s ugyanezen alkalommal kérdezé a kormányzót

Ha vajjon emlékszik e még vissza az ő szavaira, midőn éjjel 12 órakor Miskolczra zászlóaljával indulván, azt mondá a kormányzónak, hogy benne bizhat. Mire Kossuth valóban élénken visszaemlékezett. S Bátori ujjalag biztosítá Kossuthot, hogy bizhat adott szavában, mert ő hazáját imádja, s azt hiszi: ért egy kissé a harcázathoz. S ekkor lelkesedéstől elragadtatva mondá: „ifju honvédeink nem ujonczok többé, hanem mind megannyi hős, mi ezután folyvást előre haladunk, s Bécs faláig meg sem állunk.“

Ez annyira megtetszett Kossuthnak, hogy örömeben megölelte Bátorit, s arczán a boldogság magasztos érzete sugárzott. Bátori hidegvérrel kivette burnót-szelenczéjét s egyet szippantott, Kossuth is megkivánta s kért egy szippantást; mire Bátori rögtön megkínálta a kormányzót: fogadná el burnótszelenczéjét örök emlékül. Kossuth mosolyogva vette el az ajándékot, azon föltét alatt, hogy azt visszazonozhassa. Erre Vukovics Sebő megjegyzé, hogy a kormányzó ajándéka gyémántokkal kirakott szelenczéből fog állni — magyar szokás szerint,

„A Budapesten való viszontlátásig,“ mondá Kossuth s Bátoritól búcsút vett.

Tiszafüredről dandáronként, indult a magyar sereg Jászberényen át Nagy-Káta és Tápio-Bicske felé, hol az ellenséggel találkozni reméltek.

A tápió-bicskei csata 1849 ápril 4-én.

Ápril 4-dikén reggel Klapka hadteste Tápió-Bicske felé indult, hogy Jellasics hada ellen oldalba működjék.

Senkisémm gyanítá, hogy enapon véres harc fog ki-fejlődni, mely Tápió-Bicske nevét hazai történelmünkben megörökítendi.

Dipold dandára képezé az előcsapatot, s ezt a Driquet dandára követé, anélkül azonban, hogy előbb szemrevételezt intéztek volna, Tápiópatak túloldalán Jellasicsnak egy dandárára bukkantak, mely már csatarendben volt felállítva.

A hídnál csakhamar kölcsönös heves ágyutűzelés fejlődött ki, s a mieink hátrálni kezdtek. Az ellenség hadcsapatait kifejleszté, s a hátráló magyarok balszárnyát, mindakét dandárt erősen üldözni kezdé.

Midőn Bátori látta, hogy a veszély mindinkább fenyegeti a mieinket, s az ellenség vérszemet kapva, mindinkább hevesebben üldözi a hátrálókat: tartalék-dandárával előre rontott, a Tápió hídján átrohanva, egy kis ákácza erdőcskében foglalt állást, csatározóit előre küldé, egy-szersmind egyidejűleg a 12 fontos üteget felállítván, megkezdé a tüzelést.

Ezzel némileg helyre volt állítva az egyensúly, mind-
amellet a hátráló honvédek lehetlen volt feltartóztatni, a
Tápió hidján iszonyatos lőn a tolongás.

Ezt látván Bátori, kétes helyzetét azonnal fel tudá
fogni, hogy ha tudni illik ágyuit idejekorán meg nem
menti, Jellacsics hadainak zsákmányul fognak esni; első
és fő gondja oda irányult tehát, hogy az embertömegetől
megrekedt hidon utat törtesse 12 fontosainak, mi nagy
nehezen sikerült is; azonban alig hogy az ágyu-üteg a hi-
don áthaladt, 4 darab löveg a nagy futó homokban oly
mélyen bevágódott, hogy azt onnan kimozdítani egyhamar-
jában nem lehetett, s azokat, akarva nem akarva, az ellen-
ségnek kellett hagyni. Megjegyzendő azonban, hogy a csá-
száriaktól elfoglalt négy ágyút Bátori még azon órában
visszafoglalá.

Ezen hátrálásnál a 18-ik zászlóalj által tartalék csa-
tárlánczot képeztetett Bátori, ezek háta mögött a kitűnő
Don Miguel zászlóalj volt felállítva, azon okból, hogy a
hátrálás rendesen és ne nyakrafőre, rohanva történjék.

Végre mind a két csatárláncz visszavonult, egyik része
a hidon, másika a vizen keresztül.

Ez alkalommal Máriássy százados, az ezredes-dan-
dárnok (jelenlegi kassai kerületi honvédparancsnok) test-
vére elesett, midőn épen azon nap századossá léptették elő;
kinek halálát Bátori megkönyezé.

Bátori, mint rendesen minden adandó veszélyes alka-
lommal, bevárta mignem utolsó embere elvonult, s midőn
már csatározói a Tápió vizén átgázoltak, nehogy a hidon
levő tolongást még inkább növelje, a Tápióba ugratott;
azonban alig haladt a vízben öt lépésnyire: lova süppedni
kezdett és nyakig elmerült a sűrű iszapba.

Megjegyzendő, hogy Tápió egyike a legiszaposabb
vizeknek hazánkban.

Elég korán észrevette ugyan a bajt Bátori, s hirtelen vissza akará rántani s vezetni lovát, de már késő volt, az állat meg sem birt mozdulni, mignem gazdájának nagy tábori csizmája tele levén iszapos vízzel, lábait a kengyelvasból kihúzni képtelen lön.

S már ekkor az egész magyar sereg jó távol volt, mindenki elsietett. Ily kétségbeesett helyzetben Bátori veszve hívé magát, kilátása agyonlövésre, vagy vizbefulladásra, legjobb esetben pedig foglyul esni lehetett. Végre e halálos küzdelemben, a hidra veté sovár tekintetét, melyen dobogást vélt hallani, s ime két fő- és egy altiszt a 19. (szepesi) zászlóaljából egyenesen feléje tartván, a vízbe ugrottak, s összes megfeszített erejökkel megragadván a már csaknem fuldokló hőst, a nyeregből szerencsésen kiemelték, s annak daczára, hogy az osztrák gyalogság sűrűn lödözött reájok, mindanégyn szerencsésen átgázolván az iszapos Tápiót, a tulpártra, s onnan a sereghöz értek.

Bátori ezen két fő- és egy altiszt hősie elszántságának köszönheté ezuttal élete megmentését, kiknek neveikre, fájdalom, már többé nem emlékszik vissza, azonban fölkeri őket, ha még életben vannak, sziveskedjenek ki- s hollétket tudatni vele, vagy valamelyik lapszerkesztőségével.

Midőn már a négy hős a folyóból, melyben télidején nyakig fürödtek, kigázoltak, s a szárazra értek, oly kellemes látvány lepte meg őket, mely megdermedt tagjaikat rögtön felvillanyzá s felhevíté. Ugyanis Nagykatá felőli dombokon a halhatatlan veressapkás (9-ik) zászlóalj Kiss Pál ezredes vezérlete alatt gyors léptekkel sietett előre, utánok az ágyuütegek és a Ferdinánd huszárok, kiknek fehér csákójuk messziről viritott s zászlójuk a lengedező szélről vidámon lebegett, ügetve siettek Tápió Bicske felé, fényes kardjaik villogtak, mintegy nyugtalanul várva az elkeseredett harcra.

Egy idejűleg Bátori szolgálattiszte Liptay János is jött, dandárnoka lovait hozván magával, valamint Szobi József főhadnagy is a 17-ik zászlóaljból.

Bátori magánkívül volt dühében, át meg átázva s 4 ágyút veszített. S ép akkor, mikor legjobban dühöngött, néhány lépésnyire tőle, egy ágyugolyó egy honvéd lábát szakítá el, s dühét a szájalom csillapítá le.

A 9-ik zászlóalj Kiss Pál személyes vezérlete alatt arczagba sorakozott, s parancsot kapott a hidat rohammal bevenni. Félóra alatt nemcsak Damjanics, hanem Klapka hadteste is túl volt a hidon s Tápió-Bicskét hatalmába keríté.

E harcban történt, hogy midőn Sebő főhadnagy a császár huszárokat rohamra vezeté, az ellenséges lovasság ezredesével, Riedisellal összecsapott, ki őt hüvelyk ujján megsebzé, mire Sebő Antal dühbe jövé, egy second vágással az ezredesnek orra alatt oly csapást intézett, hogy ez lováról ájultan bukott le, s e perczen úgy nézett ki, mintha két szája lett volna.

Bátori ismét visszafoglalá elvesztett négy ágyuját, az üteg lovait elékbe fogtatván, dandárával Tápió-Bicskére nyomult, a hova azonnal be is szállásoltatta embereit.

Az ellenség nyakra före üldözőbe vétetett, egy röppentyű üteget és sok foglyot veszített.

Itt kereste fel Bátorit jó barátja Garay törzsorvos, s parancsolólag monda, hogy rögtön menjen vele Nagykátára, hova őt a helybeli vendégszerető lelkészhez befogja szállásolni; majd ott átöltözködhét és kipihenheti magát a hideg fürdő után, különben élete veszélyeztetve leend. Az orvos tanácsának engedelmeskedni kellett, mivel már a láz is mutatkozott, s hadsegédjével Liptay Jánosval azonnal Nagykátára indult.

A nagykátai plébános, Ráskay Ferencz valóban kitünő szivélyességgel fogadta Bátorit, s oly gondosan ápolta házánál, mintha édes testvére lett volna. Estére Horváth Mihály cultusminister is odaérkezett.

Másnap felüdülve visszatért Tápió-Bicskére dandárához Utközben a csatatéren még ott látta feküdni az óriás termetű Riedis el ezredest, kit Sebő huszár-főhadnagy leterített.

Az isaszegi csata 1849 april 6-án.

Az I. hadtest Klapka vezérlete alatt a királyerdő mágaslatain, az Isaszeg felé vezető uton volt felállítva, s ezen állásában jó darab ideig tétlenül maradt, habár az ágyúk dörögtek s az erdőből jobbra magas füstoszlopok emelkedtek. Csak később esett a hadtest tudomására, hogy az ellenség előtte való éjen az erdőben tanyázott, s azt lángba borítá.

Az ágyuzás mindinkább hevesébbé lön, s az erdőhöz is közelébb nyomult.

Ekkor Klapka Bátorihoz vágatott, meghagyván neki, hogy néhány huszárral szemrevételel tegyen, ki a parancsot rögtön végre is hajtá, táborkari századosát Dombrowskyt, hadsegédjét Liptay Jánost és 5 huszárt vevén maga mellé, az erdővölgynek tartott. S csakhamar reá czélszerűnek találta az erdőt csatározókkal megrakni, azon okból, hogy a csapatok előre nyomulhassanak.

Miután Batori Klapkának nézetét nyilvánította volna, a 17-ik barsi, Don Miguel és a 19-ik szepesi zászlóaljat előre inditá. Az erdőben balra a csatározókat és a 17-ik zászlóaljat egy tisztáson (erdei réten) felállitá, a másik két zászlóalj lent az uton maradt. Ezalatt a hadtest is előre nyomult.

Batori az erdőben maradt s a csatározókat előbbre toltá. Egy negyed óra mulva megkezdődött a csatározók tüzelése az erdőben s mindinkább hevesébbé lön. Batori

csatározói hátrálni kezdtek, s körülte jobbról süvöltöttek a golyók; s midőn az erdőben nem volt magát képes tájékozni, az útra lefelé sietett, a hol nagy bámulatára, a hadtestet s az ütegeket a magaslatokra vágatva visszahuzódni látta, melyet számos vérző, sebesült honvéd vándorogva követte. Ezek az osztrák vértések egy heves rohamát állották ki, minthogy az erdőtől jó meszire előnyomultak.

E pontra sebes vágatva érkezett Kaczinczy ezredes és osztályparancsnok, ki a beteg Máriássy Jánost helyettesíté, mondván Bátorinak, hogy dandárával a hátrálást fedezze.

Szerencsére jelen volt Nyeregjártó őrnagy 2 századdal a 19-ik szepesi zászlóaljából, a többi századok már ekkor kátrább állottak.

Bátori a két századot szuronyt szegezve, felvont sárkánnyal rögtön tömeggé alakítá, a 10 dobossal gránátos idulót veretett, s ekként a tömeggel 40 lépésre előre haladt, midőn azután a 10 dobossal előbb rohamot, s azután csakhamar reá visszavonulást veretett. Ugyanakkor csatározói is az erdőszélen előtűntek.

Az osztrák vértések, kik a Bátori által alakított tömegre rohamot akartak intézni, már a csatározók tüze által visszaűzetek. Egy vértés tiszt és közlegény halva rogyott le lováról, s az úton fekvé maradtak.

Klapka már harmadizben meghagyá Bátorinak, hogy haladéktalanul visszavonuljon, mire ez nyugodtan azt üzené: kár volna, miután többé nem mutatkozik ellenség.

Mintha az égből csöppent volna le, egyszerre ott termett Görgey Arthur, hadsegédjével Szabóval, Bátori felé vágatva, ezen szavakkal: „az ördögbe! mi történik itt?”

„Klapka hátrál, nem tudom miért, én sehol sem látok ellenséget s előre fogok menni“ válaszolt a kérdett.

„Hol van Klapka?”

„Hátul a magaslaton.”

Ezekután Görgey Klapka állása felé fordítá lovát és sebes vágatva eltűnt.

Erre Bátori ismét gránátos indulót veretett, 50 lépésre megállította csapatját, s mindaddig várt, míg a hadtest többi csapatai hozzá nem érkeznek. Csakhamar ott termettek a huszárok, s azokat az ágyúütegek követték.

Most már a Nyeregjártó parancsnoksága alatt 18-ik zászlóaljat, mely eddig az erdőben állott, a lapályban kifejleszté, a csatározókat 200 lépésre előre küldé, egyidejűleg a huszárokat is kitűzött távlatnyira a csatárláncz mellé, valamint az ütegeket az arczag elébe jobbra indítá, s 8 darab 12 fontos ágyuját egyszerre elsütteté.

Végre besötétedett, minden lecsendesült s a hadtest Isaszeg község előtt pihenésre állapodott meg.

Midőn már éjjel a tábori tüzek lobogtak, 7 közhonvéd Bátorihoz jöven, diadaljelvényeit bemutatni, mindegyik egy-egy vértet tartott kezében, s midőn kérdé tőlük: hogyan jutottak ehez, azt adák válaszul, hogy mikor a vértések az erdőnél álló honvéd-csapatra rontottak, leszurkálták őket a lóról. E vitéz honvédek közül 4 körmőczbányai volt. Bátori mindegyiket egy-egy ezüst huszassal ajándékozta meg.

Egész éjen át főztek, sütöttek a kiéhezett, fáradt honvédek s jó étvágygyal elkölték a lakomát. Hajnalban már útban volt a hadtest Gödöllő felé. Menetközben igen sok lovat vonszoltak ki az iszapból, hova előtte való nap besüppedtek,

Az ellenség vert hada nyakra före futott Pest felé, melyet Klapka hadteste a kerepesi úton üldözve, nyomról nyomra követett, míg végre Pest előtt egy órányira megállott, a hol egy kém, Dessewffy Arisztid parancsára, agyonlövetett.

Másnap az egész magyar hadsereg Pestre vonult s támadó tüntetést intézett.

Ápril 10-ikén kora hajnalban Klapka és Damjanics hadteste Fóthon és Palotán keresztül Vác alá indult.

Bátori dandárával tartalékban maradt, s midőn Vác-nál a sűrű ágyuzást meghallá, gyorsított léptekkel sietett a város felé, a három hátrahagyott katonai zenekarral, melyek között egy huszár zenekar is volt, harsányan fuvatta az indulót, s már csak a teljes győzelem kivivása után érkezett meg; itt tehát dandára nem vett részt a vérengző harcban, s akkor éjjel előörsi szolgálatot tett a pesti országhúton a Dunánál.

Másnap tovább indult a győzelmes magyar sereg Rétság, Nagy-Oroszin, Ipolyság, Füzes-Gyarmaton és Léván át egészen Nagy-Szécsényig, s innen a már kész Garan hidján Nagy-Kálnáig, a honnan a sereg Lök és Nagy-Endréd előtti táborokra osztatván fel, egy órányira Nagy-Sallótól állásban maradt.

A nagysallói csata 1849 ápril 19-én.

Ezen csata fényes eredménye, a magyar seregnek szép felállítása, valamint az alárendelt vezérek öszhangzó közreműködése által, kik feladatukat minden előbbi rendelet nélkül a maga lényegében fel tudták fogni s azt pontosan s hősileg végrehajtották, örökké nevezetes marad, s hazánk történelmének egyik fénypontját képezendi.

Az I. hadtest, Klapka parancsnoksága alatt, nagyszécsényi táborából elindult, s a már kész nagykálnai Garanhídján át Nagy-Salló-felé tartott.

Míg a hadtest a Garanfolyó mentében haladt, a hid felé, a túlparton egy szemrevételt tartó ellenséges vértés csapat vonult el a magyarok szemeláttára. A két ellenség oly közönyösen nézett egymásra, mintha ellenségek sem volnának.

Klapka hadteste Lök és Nagy-Endréd alatt táborba szállt, a vezér az első helységnél egy fa árnyéka alá telepedett Bátorival együtt. Igen szép kellemes tavaszi nap volt. Délután 5 órakor Bátori meghívást kapott Tajnára özvegy Tajnayné szül. Jeszenszky urhölgytől, azonban Klapkát is magával hívta, ki azonnal kész volt a kirándulásra. Bátori megrendelése a kocsit, s míg az alkalmatosság előállana, a leendő csatáról beszélgettek. Egyikőjük sem gyanítá, hogy másnap döntő harcuk leend, miután az ellenség erejéről nem volt biztos tudomásuk.

Egy kis idő múlva Klapka határozottan azt mondta Bátorinak: „eredj te csak magad Tajnára, hadsegeded

Rácz Lipót kíséretében; én maradok, távozni nem merek, mivel nem tudom, mi adhatja elő magát, holnap úgy lehet, forró napunk leend.

Bátori s Rácz Lipót kocsira ültek s Tajna felé hajtattak: a helységbe érkezvén, felfordultak, s a kocsi alól kimászva, gyalog ballagtak fel a kastélyba, a hol esteli 9 órakor igen szívélyes fogadtatásra találtak. Ejjélkor nyugodni menvén, Bátori felöltözködve dőlt a dívánra s hajnali 4 órakor visszaindult a sereghez. Nagy Endrédre érve, jelenték neki, hogy már az egész hadtest Nagy-Sálló felé, a csata színhelyére indult, s a sereg fel van állítva, mint-hogy az ellenség Nagy-Sállón van. Erre haladéktalanul gyalog megindults a korcsmánál lovaira várt. Az eső meg-eredt.

Ép akkor lovagolt a korcsma mellett el Guyon, kit Bátori „jó reggelt!“ megszólítással (good mooring) angolul üdvözlé; ez pedig hirtelen viszonzá francziául: „ma harczolni kell, bizonynyal! A viszontlátásig! (il faut battre aujourd'hui, certainement! A revoir!)“

Azonban Bátori is egy percz alatt lovon termetts vágatva sietett a helyre, a hol dandára fel volt állítva. Itt találkozott Klapkával és Damjanicscsal, kiknek azon megjegyzést tévé, hpgy a sereg felállítása nagyon jó és Nagy-Sálló az övék lesz. „Ma — folytatá Bátori — mint barsi fi, 17-ik zászlóaljammal ki akarom magam tüntetni. A Nagy-Sálló elleni rohamot nem fogom hamarább intézni, mig a közlekedést fentartó hadcsapatot a szőlőtől jobbra nem látom.“

Klapka azzal biztatá őt, hogy a hadcsapatok elejét azonnal fogja látni.

Ezekután Bátori előbb a barsi, azután a többi zászlóaljához rövid lelkesítő beszédet intézvén, nyugodtan maradt a dandár arczaga előtt.

A barsi (17.) zászlóaljhoz következő buzdító beszédet tartott :

„Ti ifju, hős harczosai Barsmegyének! Itt, szülőföldünk szívében, ezer lépésre tőlünk áll az ellenség Nagy-Sallón. Ti, kiknek hős tetteit a távol folyó Bodrog, Tisza s Duna partjain hirdetik, ahoz hasonlót hazátok bölcsőjében is tanusítsatok. Én meg vagyok arról győződve, hogy a mai győzelem babérját senki tőletek el nem ragadja, s egy lelkes szuronyroham pár percz alatt birtokunkba ejtendi Nagy-Sallót. Éljen a 17-ik zászlóalj! Előre, indulj!”

A hős dandárnok éljen kiáltását a 17-ik zászlóalj ezernyi torokból viszhangoztatá, e példát a többi zászlóaljak, lovas-csapatok és ütegek ismételvén, egy percz alatt, mint a futótűz harsogott az egetverdeső éljen rivalgás, melyet az ellenfél nem volt képes magának megfejtteni.

Bátori zászlóalja a következő csapatokból állott :

A 17. (barsi) zászlóalj D i t l a c s e k százados parancsnoksága alatt; a Don Miguel zászlóalj P a l ó c z y alezredes parancsnoksága alatt; a 19-ik (szepesi) zászlóalj N y e r e g j á r t ó őrnagy parancsnoksága alatt. Egy 8 darabból álló 12 fontos üteg.

A két hadtest hadállása a következő volt :

Északról a nagyendrédi országuton jobbról az I. hadtest Klapka, balról pedig a II. hadtest D a m j a n i c s vezérlete alatt volt felállítva.

Az első támadás felállított csapatokban történt. A lovasság mindkét szárnyon tömegekben állott. Az ágyúütegek a zászlóaljak közötti hézagokban foglaltak állást.

Az első hadtest (Klapka alatt) Dipold, Driquet és Bátori Schulcz Bódog dandáraiból állott, melynek osztályparancsnoka ezuttal K a z i n c z y volt, minthogy Máriássy János betegen feküdt.

Bátori dandára az I. hadtestben balról foglalt állást s ekként a nagyendrédi uton a középpontba jutott, C z i l -

lich Ede ezredes dandára mellé, a II-ik hadtestből. A 8 darab 12 fontos az úton s a mellett volt felállítva.

Ha egy tekintetet a földképre vetünk, azonnal megláthatjuk, hogy e síkon az utak, melyek a nagykálnai Garanhídtól szétágaznak, következő irányt vesznek: az egyenes, keletről nyugotnak vezető, az ugynevezett Verebély-nyitrai út. A második, mely délnyugatról Nagy-Endréden át Nagy-Sallóra vezet, az ugynevezett komáromi országút. A harmadik, mely északtól délnek vezet, a fő- vagyis a zselézi országút.

Fenebb volt érintve, miszerint Batori ekként nyilatkozott Klapka és Damjanics előtt, hogy mindaddig nem intéz támadást Nagy-Salló ellen, míg a közlekedést fenntartó csapatot a szőlőhegy mögött, a jobb szárnyon nem látja.

Erre nem kellett sokáig várnia: a csapat csakugyan megjelent a szőlőhegyen, a jobb szárnyon, s *Lapinszky* útege megkezdé a tüzelést.

Batori az első ágyulövésre, mely a szőlőhegyről elhangzott, a 17-ik zászlóalj első osztályát, melynek első századát *Hamár Ernő* százados, a másodikat *Szalay Ferencz* főhadnagy vezeté, csatárlánczba küldé, s 200 lépésnyire előretolta. A zászlóalj többi négy százada, a csatárláncz háta mögé arczaggal lön felállítva.

Erre csakhamar földrengő ágyuzás fejlett ki az egész vonalon, egyik fél sem kimélte a löport, s a füstfelleg elborítá a hosszú csatavonalakat.

Batori Klapkának és Damjanicsnak adott szavát beváltandó, a tettehez látott: gránátos indulót veretvén, előre nyomult, s midőn már Nagy-Sallótól mintegy 60 lépés távlatra volt, rohamot doboltatott; ekkor sebes vágztatva csatározóihoz sietvén, „éljen“ rivalgások között szuronytszegezve rohamra vezeté őket; midőn ez megtörtént, a zász-

lőaljat is szintén rohamra vezényelte, s Nagy-Salló északi részét elfoglalta.

E szerint Bátori, mint barsi fi, a 17-ik, szintén barsi fiukból álló zászlóaljával, szülőföldjük iránti hálattartozásukat lerovandók, Nagy-Sallót foglalták el rohammal. A zászlóalj minden egyes honvéde, kivétel nélkül, hősies elszántságot tanusított ezen alkalommal, különösen pedig annak vezére, ki a csapat élére állván, az első sorban harczolt, s harcra buzditá ifju honvédeit.

Ezen rohamnál Hamar Ernő százados egy fegyvergolyó által fején találva, valamint a zászlóalj több vitéze halva maradt a csatatéren, s még többen megsebesültek, azok között a lelkes polgár és önkéntes Festorazi is karján megsebesült.

Szalay Ferencz főhadnagy pedig, ki a legénységet gyorsan rendbeszedé, összegyűjté s rohamra vezeté, Klapka tábornok által a helyszínén századossá neveztetett ki.

Ezen szerencsés hadi tény kivitele után Bátori összes dandárát Klapka rendelkezése alá helyezvén, ő maga két szakasz honvéddel s egy üteggel a helységen gyorsan átvonult, kint a mezőn állást foglalt, s az erdőnél felállított ellenséges lovasságot együttes tüzeléssel szétugrasztá.

Ezekután az erdőt egy szakasz honvéddel megrakván, a másik szakasszal és az ágyúüteggel a Farnadra vezető útra indult, mely már Damjanics hadteste által el volt foglalva.

Végre elnémultak az ágyúk, a harcnak vége lön, s általános csend állott be.

Bátori is visszavonult, miután a magával hozott két szakasz honvédet s az üteget dandarához Fajkúrtre pihenni küldé.

A nagysallói csata eredménye nagy horderejű volt, nemcsak azért, hogy itt a 7 dandárból álló osztrák tartalék-sereg Wohlgemuth vezérlete alatt megveretett és

szétszóratott, hanem leginkább azon oknál fogva, hogy a Komárom várának ostrom alóli fölmentése biztosítva lön, mely e hadműködés eredeti célja volt.

A rettenthetlen Guyon a győzelem után már másodnapon, néhány huszárral az ellenséges vonalon keresztül-vágván magát, Komáromba érkezett, s az ottani őrséget a nagysallói fényes győzelemről értesítvén, azzal biztatta, hogy a magyar hadsereg csakhamar ott fog teremni.

Leirhatlan volt a komáromi őrség s lakosság öröme.

Már ápril 23-án Komárommal szemközt Vág folyónál két magyar hadtest megjelent. A talphid gyorsan elkészült s a sereg még azon éjjel átkelt a Dunán.

Bátori dandára csak ápril 25-én kelt át a hidon, a monostori sánczokra rendeltetett, s Görgeytől azon parancsot vette, hogy a szölöket megszállva tartsa, melyet a 17. zászlóaljjal rögtön végre is hajtatá. Reggeli 8 órakor az ácsi erdőből ágyudörgések hallatszottak, melyek mindinkább közeledvén, míg nem végre az ellenség összes ütegeit Bátori állása ellen irányzá, ki az egész 17-ik zászlóaljat csatárlánczba rendelvén ki, két órai harcz után az osztrákokat a szölőkől kiűzte s az erdőbe viasszorítá, a hol azok délután 4 órakor megállapodtak, midőn egyszerűsmind a csata is megszűnt.

Ezen alkalommal Bátori aranygallérát egy fegyvergolyó szét tépte, a ki csapatait lassu léptekkel a monostor-sánczokba visszavezeté. Midőn Görgey hirtelen odavágtatott, azt kiáltá : „jön az ellenséges lovasság! tömeget alakíts!” De az ellenséges lovasság nem mutatkozott, s Bátori nem alakított tömeget, mert a monostori sánczok között minden lovassági támadás ellen biztosítva volt.

Ezen rövid, de heves harczban sokan megsebesültek

17-ik zászlóaljból, azok között Czászni Bálint és Pelczer, kiket Bátori midőn Görgeynek, mint barsme-

gyei művelt ifjakat bemutatta volna, a vezér mindkettőt e nap emlékére a csatatéren hadnagygyá nevezte ki.

Másnap Győrig üldöztetett az ellenség, mialatt Görgey, mint fővezér, az ugynevezett Nádorvonalon (Komáromnak északra eső erőde előtt) a zérдемjeleket osztogató; mely alkalommal Bátori Schulcz Bódog mellére is sajátkezüleg feltűzte a diszjelvényt, számos előbbeni érdemeiért, e szavakkal: „a haza nevében,“ kérdőleg hozzátevén: „nemde én is értek hozzá?“ Mire Bátori igennel válaszolt.

Budavár vivása 1849 május havában.

A B á t o r i S c h u l c z B ó d o g parancsnoksága alatti dandár, az I. hadtestből, Komárom ostromának felszabadítása után Bicskén s Bánhidán át Buda alá indult.

Bánhidán makacs nyak-gyuladásba esett Bátori, a mit osztályparancsnoka K a z i n c z y n a k jelentvén, Esztergom-Szentgyörgymezőre ment testvér öcsce János, ottani plébánoshoz, a honnan teljesen felüdülve május 20-án Buda alá érkezett, magát Görgey Arthur fővezérnél svábhegyi főhadi szállásán jelenté, a hol egyszersmind kedves gyermekkori barátja Nagy Sándor József tábornokkal, ki ép akkor neveztetett ki I. hadtest parancsnokául, melybe Bátori dandára be volt osztva, valamint Máriássy János ezredessel is találkozott, kiknek társaságában a városmajori táborába ment.

Ez épen a vármegrohanás előestéjén történt. Esteli 8 órakor az I. hadtest csaknem minden törzstiszte Nagy Sándor tábornoknál estebéden gyült össze. Jelen volt Bátori Schulcz és Máriássy János ezredesek, Burdina (a ki másnap reggel Máriássytól néhány lépésnyire e várroham alkalmával elesett.) I n k e y Kázmér őrnagy s 45-ik zászlóalj parancsnoka, a ki Bátori dandarához volt beosztva, s több mások.

Az estély kedélyesen, vigan folyt le, miként ilyenkor szokás, több felköszöntések történtek, a többi között Nagy-Sándor poharat emelt Bátorira e szavakkal: „a Bódog meg

érkezett, s most bátran elmondhatjuk, hogy szerencsét hozott, mert boldog a neve. Mi győzni fogunk. Éljen ő és a haza“!

Mire Bátori azzal válaszolt: „mindenesetre Budavárban fogunk reggelizni.“

Ejjeli 11 órakor feloszlott a társaság, mindenki kitűzött helyére sietett. Bátorit Máriássy János a fehérvári kapu előtti réshez kísérte, hol a csapatok már mind egybegyűlve harcukészen állottak.

A számos ostromütegek dörgése s ezernyi fegyverek ropogása egy adott ágyulövés jelre megkezdődött.

Valódi lelket megható, borzasztó magasztos pillanat volt ez. Egy percz alatt, miként óriási tűzjáték által az egész láthatár s a földön levő minden tárgy meg lőn világítva: a bombák s gránátok, mint csillagözön repdestek a légben, mindakét oldalról, s a hova lezuhantak, rombolást s halált idéztek elő.

Ezen pokoli tűzjáték legélénkebb volt 3—5 óra között reggel.

A falmászó hágesók a résekre három rendben, szorosan egymás mellé voltak támasztva.

Bátori dandára, a roham kezdetével, a Horváth ház mellett volt felállítva, csatározóival az ostromlottakra a fal szélében keresztűzet szóratott, s néhány izben harshányhangon fel-felkiáltott a várba: „non tirate piu! altrimenti, sorete muzzati tutto quanti;“ Minthogy tudva volt, hogy a várőrség olaszok és horvátokból áll; s közbe-közbe ifju harczosait bátorítván: „ne félj semmit honvéd, csak előre fel! miénk lesz ős Budavár!“

E ponton történt, hol a honvédek leghősebike Szobai József főhadnagy mellének baloldalán egy fegyvergolyó által találva, Bátori oldalánál összerogyott; hű bajtársai rögtön felvették őt s a legközelebbi házhoz vitték; a jeles Garay János törzsorvos is hamar ott termett, azonban

sikeretlen volt minden orvosi segély, mert Szobi halálosan megbeesült, s csakhamar kiadá lelkét.

Az ágyudörgés fél 6 órakor megszűnt, midőn már ember ember ellen harczolt, s a kétségbeesett kézviadal kifejlődött. Az ifju honvédek elszántan másztak fel a nyaktörő hácsókra, s ha közülük egy vakmerőt lelőttek, tiz pótolta helyét. Reggel fél 7 órakor már Budavár falain lengett a háromszinű lobogó.

Ez oldalon, hol Bátor dandára rohant, a 17-ik zászlóalj főhadnagya Soltész miskolczi fi, ki a borsodi önkéntesektől a zászlóaljához átjött, a résen legelső volt, A 45-ik zászlóalj vitéz őrnagya Inkey Kázmér, Soltész oldala mellett azonnal ott termett, ezt követé Burdina őrnagy, a ki hősi feláldozásával ezuttal legdrágább kincsét, életét is a haza oltárára letevén, tüdejébe kapván lövést, még azon éjjel kimult.

Ezekután Bátor és Garay törőrsorvos másztak fel a hácsón. A várba érkezvén, az utcákra még mindig állott a harcz, a kézfegyverek egyre ropogtak s a golyók kellemtelenül süvöltöttek a győzelemittas honvédek fülei mellett, s oly sűrűn hullottak, hogy Garay erővel visszatartá Bátorit, s egy ház mögött megállott vele néhány percnyi pihenésre.

A fegyverek ropogása, a győzelmes honvédek s a kétségbeesett horvát katonák kiáltása, kik a lovardába szorulván, makacsul védték magokat, mindaddig el nem némult, míg csak az utolsót le nem mészárolták.

Azonban a zürzavar nem egyhamar csillapult, s Budavár nyüzsgött a rendkívüli élettől. A nagyszámu foglyokat és sebesülteket a főtérre vezették, az elesettek hulláit halomra rakták, sőt magát Henczit is előhozták halotti ágyán.

Habár előtte való napon a vezéri napiparancsban meghagyatott, hogy a makacsul ellenszegülő várőrséget

mind szuronyra kell hányni: mindamellett a vár bevételé alkalmával a győzők dühe csillapulván, a rettenetes boszu végre nem hajtatott, mert művelt honvédtiszteink az elkeseredett közlegénységet szép szavakkal s tekintélyekkel meg tudák fékezni.

A honvédeknek ezen, a legműveltebb nemze thez illő, erkölcsileg nagy, hősi, magasztos és nemes haditényüket hallván a haldokló Henczi, halálos fájdalma mintegy csillapult, s midőn környezetétől hallá, hogy az őrségnek semmi bántalma sem leend, e szavakra fakadt: „valóban a magyar lovagias egy nemzet!”

Bátorit is egy házba behívták, hol Gyurics osztrák őrnagy el volt rejtve, a kit onnan magával kihozván, a többi foglyok közé vezette, s ezzel megmenté életét.

Délelőtti 10 órára a foglyok, sebesültek s holtak mind elszállítottak a várból, a zavar s a zaj lecsendesült. Ekkor azután odatolult a kíváncsiak végtelen nagy serege a sok bámész Pest-Budáról.

E napon Batori dandára volt felügyelő szolgálatra kirendelve, s ő maga Szulyovszky századossal a főőrségen maradt, a hova minden állomásról a jelentések érkeztek. Reggeli 5 órakor Görgey is odajött, s Bátorival együtt az egyik részhez (brèche) menvén, mondá: „néhány év előtt Kossuth ezen roncellában volt zárva mint politikai fogoly, itt ült a fogságban.” Onnan a Duna hosszában elnyúló falakra menvén, hogy a pesti redoute épületet, melyben az országgyűlés üléseit tartá, megsemmisíték.

Itt ismét beszédessé vált Görgey, mondván: „Te Bódog! tegnap tisztí hadifoglyodnak becsületszavadat adtad, hogy a foglyoknak semmi bántalmuk sem leend. Ezt igen helyesen tevéd. Azonban a mi Henczit illeti, be kell vallanom, hogy ha ma meg nem hal, ezen nyomorult hőst holnap felakasztatom. Miért lövette halomra minden czél nélkül, hasztalanul ezen diszes palotát; (bizonyynyal a re-

doute épületet érté alatta) s a mi még ennél is több: Európának legelső hidját, e remek művet a légbe akará röpitni.— Egy ily tábornok nem érdemli meg a hős nevet!“

Hasztalan volt Görgey kifakadása, mert Henczi díszes szobra mégis ott áll Magyarország fővárosának legszébb terén!

Egy kis szünet után, még mindig a terrasse-on, folytatá Görgey: „képzeld, tegnap egy küldöttség volt nálam, arraszólitván fel: hagyjak fel a körülzárolással (tehát az ostrommal is), s inkább Bécs felé induljak. Azonban jegyezd meg, hogy már azelőtt Debreczenből parancsot kaptam: előbb Budát bevenni s csak azután Bécs, mint stratégiai főpont ellen indulni, hogy ekként a háborunak véget vessek.“

Bátori következőleg válaszolt: „való, hogy Bécs fő stratégiai pont, de miután Budát visszafoglaltuk, ezáltal Magyarország szabadsága tényleg életbe lépett, s most az ország fővárosa a fő stratégiai pont. A függetlenség tényleg bebizonyult. És te (Görgey) híressé tevéd nevedet, mivel minden szerencsésen történt. Így van jól. Csak arra kérlek, kövesd lelked sugallatát. Eddigi működéseddel nagyon meg vagyok elégedve. És most előre! nekünk győznünk kell.“

Ezekután elkíséré Görgeyt a főhadparancsnoksági szállására, a hol Molnár ezredessel találkozván, félóra mulva Pestre rándult át, hol számos ismerőseivel találkozván, valamint új ismeretségeket is tett. Így a többi között megismerkedett Kiss Károly ezredessel a magy. tudom. akadémia tagjával, Bernáth Zsigmond és Gorove István (mostani keresk. miniszter) országgyűlési képviselőkkel. Gorove nagy bókkaal tisztelé meg Bátorit, mondván: „örvendek, hogy szerencsém lehet önt megismerni, mert csak önnek köszönhetjük, hogy az országgyűlés Debreczenben megmaradhatott. Ha Bodrog-Keresztúrt elfog-

lalta volna az ellenség, akkor vége van a háborúnak. A haza nagy köszönettel tartozik önnek, éljen!”

Ezekután Lipovniczky Vilmos (jelenleg hétszemélynök) Bátorit és Dessewffy Arisztidet, Laczkovics királyi tanácsos házához hívta meg, kinek leánya kitűnően játszott a zongorán. Esetlegesen, Bátorihoz közel néhány lépésnyire állott Reményi Ede, a világhírű hegedi virtuóz, kit ő megszólítván, mindanégyn bérkocsiba ülven, a nevezett uriházhoz hajtottak, hol az estélyt lelkes társaságban töltötték.

A vágmelléki hadműködés 1489 május és junius havában.

Május 27-én mozgóvá tétetett a magyar hadsereg, s a Duna tulsó részén megindult, a Vág mentében levő ellenséges hadak elleni hadműködés levén czélul kitűzve. Utját Leányvár, Dorog s Esztergomnak véve, hol Asboth Laj. ezredes s osztályparancsnok a primási palotában fényes tánczvigalmat adott tisztéis a művelt közönség szórakozására. Esztergomból a Duna innenső oldalára kelt át a sereg, s Köbölkút, Kolta, Ohaj, Örmény és Mocsonok helyeken át a Vág folyamhoz ért.

Bátori itt is, mint minden adandó alkalommal, különösen megemlékezik koltai szállásadó gazdájának szívélyes vendégszeretetéről. Koltán tudni illik barátja Jaross Károly kastélyában volt szállva, kinek méneséből birta azon kitűnő arabs lovát Dallost, mely kétszer menté meg életét, s ezzel nagy szolgálatot tett a hazának.

Bátori dandára képezte a sereg elővédjét, s Örményből Mocsonokra indult, hogy a Vág mellett az előörsi szolgálatot átvegye.

Örményben gr. Hunyady Jánosnál (a ki később adósságai miatt föbe lötte magát) levén szállva, ki azzal fogadá Bátorit, hogy tudja-e mi az ujság? ugymond: „az oroszok már Pozsony- és Nagy-Szombatban vannak.“

Ezen meglepő újdonságot Bátorin azonnal jelenté Nagy Sándor tábornoknak irásban, s futárt küldött hozzá.

Másnap reggel megérkezett Nagy Sándor, Máriássy Jánossal együtt Mocsonokra, egészen felindulva mondván Bátorinak: „te Bódog! ki mondá azt neked, hogy az oroszok már Nagy-Szombatban vannak?” S midőn válaszul azt nyerte, hogy gróf Hunyady: a tábornok azzal fenyegetőzött, hogy a grófot rögtön elfogatja, mithogyaz ily rémitgető hírterjengéseket meg akarja akadályozni.

Bátorin egy kis szünet múlva nyugodtan mondá: „ugyan kérlek Sándor, mire e felhevülés, miért lázad fel annyira véred e hir hallatára? Ha csakugyan itt vannak az oroszok, halomra verjük s aprítjuk őket; mi közülük nekik ügyeinkhe avatkozni. Hadd nyugton gróf Hunyadyt.”

S a hős Nagy Sándor felhevülése azonnal csilapult; rögtön hadi intézkedéseket tett Pongrács István őrnaggyal, mint tábornoki főnökével, a jövő napra nézve.

Harmadnapra csakugyan meggyőződött Nagy Sándor gróf Hunyady állításáról, midőn tudni illik Bátorin előőrsei muszka szökevényeket hoztak, kiket mint corpus delictit, haladék talanul Örménybe a tábornokhoz küldé.

E közben Mocsonokra Inkey Kázmér őrnagy érkezék Bátorinhoz, jelentvén neki, hogy másnap neje, született Bechtold grófnő megjő, egyszersmind megkérte: nem lenne-e szives egy tánczvigalmat rendezni tiszteletére.

A mily rettenthetlen hős harczos Bátorin, ép oly készséges minden szépre és jóra, s azonnal megtevé a tánczvigalomra való intézkedéseket. A meghívások mindenfelé menesztettek, s Bechtold Eleneora grófnőt rögtön tudósítá a készülletekről, a ki csakugyan meg is jelent, nagyszámu s válogatott előkelő vendéget találván mindkét nemből.

Éjjeli 11 órakor, midőn a kedélyes tánczvigalom javában folyt, írott jelentés érkezett Bátorinhoz, melyben tudatták vele, hogy az ellenséges előőrsi csapat ellen működ-

dés intéztetik, s az ellenség látszólagosan előre-nyomul.

E hirre, mely természetes, a vendégek között is elterjedt, nagy zaj és zavar támadt.

Azonban Bátori az általános rémületet a következő higgadtan mondott szavaival lecsillapítá: „nincs semmi baj, csak mulassunk tovább.“ S ezzel szobájába menván, az előőrsi parancsnoknak egy pár sort irt, igérvén, hogy a helyszínén azonnal személyesen meg fog jelenni, s a huszárt rögtön visszaküldé. Lova nyereg alatt állván, hadsegédje Szulovszky századossal azonnal a csata helyére elsietett.

A helységtől nem messze az országúton egy másik lovas futár vágatott Bátori elébe, írásbeli jelentéssel, melyben értesíti, hogy az ellenség már visszahúzódott, s a magyarok részéről néhány pontra a figyelő előőrsek még 1000 lépésre előbb tolattak.

Ezen kedvező hír hallatára rögtön megfordítá lovát s visszatért Mocsonokra, hol a vendégek javában mulattak és tánczoltak, s a jókedv kifogyhatlan volt ki világos, ki virradtig.

Másnap Máriássy János osztálya Köpesd- és Sopornyáról Sempte felé, az ellenség állása ellen nyomult, hol két órai harc fejlődött ki, mely után Máriássy csapatai előbbeni állásaikra ismét visszahúzódtak.

Ugyanezen harcban az egyik üteg parancsnoka, fiatal főhadnagy (kinek nevét Bátori elfeledé) előtte való éjen a fennebb érintett tánczvigalomban egyike volt a legszenvedélyesebb tánczosoknak, s szellemdús társalgása vidámsággal tölté el környezetét, ezen harcban lába egy ágyugolyó által elsodortatott.

Itt a Vág mellett Sopornyán Máriássy az ellenséges előőrseket felriasztotta, miből haszontalan, célra nem vezető csatározás fejlődött ki, míg végre az osztrákok

ágyuzni kezdtek súlyos és ürgolyókkal, s egy gránát csakhamar gyúanyagra találván Sopornyan, nyolcz házát elhamvasztott.

Egy nem épen érdektelen eseményt hoz fel itt Bátori.

Inkey Kázmér honvédőrnagy nejével gr. Bechtold Eleonorával sopornyai plébános, Bartos Lajosnál volt szállva, megkérvén a szívélyes házi urat, engedné meg, hogy saját szakácsával főzessen. A pap szintén művelt férfiú lévén, nem tett ez ellen kifogást. Inkey kiképzett szakácsa kitett magáért, az ebédhez Bátori is meg volt hiva, s bizalmas, barátságos körben vigan lakmároztak ép akkor, midőn Máriássy az osztrák előörsi csapatot zaklatni kezdte, mely csakhamar ágyudörgéssel felelvén, egyszerre csak a paplak éttermében az ablak táblái nagy csörrenéssel ezernyi apró darabokban a padlóra hullottak, s ugyan e pillanatban egy hat fontos ágyugolyó baloldali szoba ajtaja fölébe vágódván, a földre hullott, fojtó porral töltvén el a szobát.

Szerencse, hogy nem gránát volt, mely ha elpattan, aligha mindnyájoknak végök nem lett volna.

E váratlan meglepetés az egész társaságot megdöbenté. Ehez járult még: csakhamar jelentés érkezék, hogy a helységben tűz ütött ki. E rémitő hírre mindnyájan kifelé rohantak, a veszélyről meggyőződést szerezni.

Bátori segédtszével Kruplancsal rögtön Semp-tére lovagolt előörseihez, kiket a legnagyobb csendben találta, az ellenséges előöröket nem engedte háborgatni s felriasztani, nehogy Semp-te is úgy járjon mint Sopornya, s az osztrák tüzérek által felgyujtassék.

Egy napon ismét meghívta Inkey ebédre Bátorit, ahol Wepler, százados a császár huszároktól is jelen volt. Ezen kitűnő bátor katona születésére nézve hesseni volt. Ebéd után az ellenséges vonal ellen szemrevételt tettek

egy szakasz huszár kíséretében. Az országuton egy osztály osztrák chevauxlégérs-rel találkoztak.

Bármily túlnyomó volt is az ellenség száma, ez sem Bátorit, sem pedig Weplert vissza nem riasztá, annál kevésbbé a bátorságokról világszerte elhírhedt magyar huszárokat. A roham rögtön el lőn határozva; a vezényszóra minden huszár szíve hevesen lüktetett, égvén mindegyike a verekedni-vágytól, mignem a „rajta!“ rivalgásra villámgyorsan robogott a kis lelkes csapat a fehérseregre, s egy percz alatt mint a megrémült juhnyáját szétrobbantotta. Futott a chevauxlégér, mintha a szél kergette volna. A huszárok a futókra reá pisztolyoztak, mely alkalommal egy ellenséges ló agyonlövetett. Ezekután ismét visszatértek Sopornyára.

Más nap Semptére ment Batori. Igen nagy hőség volt, s ő a Vágba fürdött, mialatt egy ellenséges őrzőreá lőtt, de a golyó ereje a vízben hatálytalanná lett.

Az első hadtest csatája Sempténél 1849-ki junius 25-én.

Nagy Sándor tábornok, az I. hadtest parancsnoka junius 25-én összes erejével az ellenség hadállása ellen indult, azon szándékkal, hogy azt harcra kényszerítse.

Hogy a hadmozgalom eredményre vezessen, a Nyitrán állomásozó Horváth János ezredesnek meghagyatott: osztályával ekként indulni el, hogy a csata napján reggeli 6 órakor az erdőnél, az I. hadtesttől jobbra állást foglaljon.

Míg a hadtest az ellenséget arczagban támadja, azalatt Horváth önálló osztálya az erdőn és szőlőkön át oldal-támadást intézzen.

Bátori dandára a hadtest balszárnyán, egy mélyen fekvő lapályban volt felállítva, s egészen a Vág folyamig kiterjedt, hogy onnan egyenes irányban Sempte ellen működjék, s ezen helységet rohammal bevegye, megszállja, legfőképen pedig, hogy az ellenségnek a hidon leendő hátravonulását Sempte mögött elvágja.

A 17-ik (barsi) zászlóalj s annak csatározói a kitüzött távlatra szemközt előnyomultak, míg ellenben a többi két zászlóalj és az üteg az erdő mögötti uton rejtve maradt.

A csatározók mindinkább előre nyomultak, s csakhamar élénk ágyuzás fejlődött mindkét részen.

Az ellenséges vágparti-üteg Bátori csatározói ellen irányzá tüzöt, mely alkalommal egy honvéd az ágyugolyó

által elsodortatott s halva maradt. Erre a csatárláncz gyorsan előrehaladt, hogy a lövonalba ne essék.

Bátori a Vág partján, a hid mögött már ezelőtt felállított csatározóit megerősíté, hogy a partüteget hatályos tüzrel eláraszthassák. Egyszersmind hadsegédjét Szulovszkyt visszaküldé megerősítő csapatok hozatala végett, valamint a 6 fontos üteget jobbra szélről felállítá, melylyel az ellenséges partütegre heves tüzelést intéztetett.

Az általános kölcsönös ágyuzás kifejlődött, s a harc javában folyt.

Bátori egész a semptei kertek alá, folyvást előre nyomulva vitte csatározóit. Azonban hadsegédje Szulovszky nem hozott segélyt, sőt azon leverő hirt jelenté parancsnokának, hogy a fennebb említett zászlóaljait a vezér, Nagy Sándor tábornok kitűzött helyeikről elparancsolván, többé nincsenek ott.

Erre csakhamar még sokkal lehangolóbb új hír érkezik, tudniillik hogy a hadtest többi csapatai hátrálnak. Bátori rögtön elküldé hadsegédjét, hogy a tényállásról saját szemével győződjék meg, ha vajjon igaz-e a hátrálás leverő hire? Szulovszky csakhamar vágatva visszatért, s a hirt igen szavával megerősíté; hozzátevé, hogy Bátori ütegének négy ágyuját elfoglalta az ellenség.

Ezt hallván Bátori, annak daczára, hogy a csata kezdete óta folyvást előre nyomult, a kertek alatt levő csatárlánczát folytonos tüzeléssel visszavonulni parancsolá, s az erdő szélére huzódott, a hol állást foglalván, a 16-ik zászlóalj többi négy századát a Soponya felé vezető uton felállítá.

Este 9 órakor, midőn már homályosodni kezdett a látvány, az egész magyar hadtest nyakrafőre hátrált, egyedül Bátori dandárának egyetlen (17-ik) zászlóalja fedezé a visszavonulást, melyből egy századot a csatározó huszárok

háta mögött csatárlánczba állítván fel, pihenőt doboltatott. Egyes lövések, mindakét részről, még folyvást voltak hallhatók.

Nemsokára Pataki őrnagy is megérkezett zászlóaljával, még pedig a legnagyobb rendben, minek felette örült Bátori, s kérte a jeles parancsnokot: maradna vele együtt a további rendeletig: „szívesen — mondá Pataki — hanem honvédeim minden tőltényeiket ellődözték.“ „Mit sem tesz — válaszolt Bátori — léptesse ön elő dobosait, most már nincs szükségünk tőltényekre.“

Ezekután mind a tizenkét dobos által gránátos indulót, azután pedig pihenőt veretett.

A csatározók tüzelése megszűnt, s a hátrálás a többi csapatoknak megkönnyítettett, s Bátori a 17. zászlóaljjal szerencsésen megérkezett Sopornyára, éjjeli 11 órakor, hol a peredi csatának hírét vették, minek folytán azt az el-lenség ismét elfoglalá.

A komáromi csata 1849 július 11-én.

Az I. hadtestnek Szerednél történt szerencsétlen harca után harmadnapra, június 27-én Nagy Sándor egészen Ohajig vonta vissza csapatait.

Bátori Érsekujvárra vezényeltetett osztályparancsnokul, hogy az ottani csapatokat átvevén, a Vágvidéken szemrevételeket tartson, különösen pedig a Vág felett őrködjék. Itt azonban semmi jelentékeny eset sem adta elő magát, s csakkamár rendeletet kapott, hogy Komáromba szállítsa osztályát, miután Görgey július 2-án Ácsnál nem volt képes az osztrák hadak felett előnyt kivívni. Bátori júl. 4. Komáromba megérkezvén, nagy hévvel üdvözlötett.

Görgey július 2-án az ellenség középpontját azért nem törhette meg, mivel nem vonta be a harczba sergének minden hadtestét; ekként hiányzott például Nagy Sándor parancsnoksága alatti I. hadtest, mely Ohajban hasztalan veszteglett. A lehangoltság, elégtelenség és zúgolódás általános volt.

Ettől fogva a magyar hadsereg az osztrák-orsz vagy az orosz-osztrák egyesült haderejével állott szemközt, a mi mindenestre mély gondolkodásra nyújtott anyagot, még a legutolsó közhonvédnél is, s a siker kivitele felett lankadni kezdett a remény. Ez azonban csak futó fellepként vonult át a pillanatra megdöbbenett honvédseregben, egy ujonnan kivívott diadal új tetterőre villanyzá fel az ifjú hős kebleket.

A tántorithatlan hősök egyike bizonynyal Bátori volt, kire az orosz invasio semmi hatást sem gyakorolt, s ki azal kecsegteté magát, bajtársait s alattvalóit, hogy majd azokat is halomra verjük.

Miután Görgey a július 2-ki harczban valamiként fején megsebesült, tehát Klapka vette át a fővezérséget.

Július 11-én reggel az egész hadsereg, tehát a legközelebb megérkezett Nagy Sándor tábornok alatti I. hadtest is a csatatéren arczagvonalban volt felállítva, még pedig a jobb szárnyon, az ujonnan kinevezett Pöltenberg tábornok 7-ik hadteste, azután a szintén akkor tábornokká kinevezett gr. Leiningen parancsnoksága alatti 2-dik hadtest, továbbá a 3-ik hadtest, az új ezredes Kászonyi alatt, s végre az I. hadtest Nagy Sándor parancsnoksága alatt; oda át a Duna balpartján pedig egy csapat állott, kis Horváth őrnagy vezénylete alatt.

Bátori ezen csatában mint Klapka (fővezér) szárnysegéde, működött, feladataul levén kitűzve, hogy az ellenség bal-, s a magyar sereg jobb-szárnya felett őrködjék.

A magyar sereg egészen lőtávlatra előnyomult az ellenség állásának középpontja felé, Ácshez közel az országútra. Az ácsi erdő ellenséggel volt megrakva.

Az élénk ágyuzás mindkét részről megkezdődött. Pöltenberg az ácsi erdő ellen nyomult, mint kitűzött feladata és célja felé; Leiningen pedig Csém helység ellen indult, s mint hadműködése kitűzött pontját meg is rohanta.

Ezalatt Klapka tábornokával együtt Bátori mögött mintegy száz lépésnyire megállott, midőn egy ágyugolyó a kíséret-tömegbe csapott, s Radics lovas százados, gr. Eszterházy Pál segédtestének lovát találván, jobb hátsó lábát elsodorta.

Ezen esemény azonban Klapkát legkevésbé sem hozta zavarba, s ő tovább is ugyanazon a helyen nyugodtan maradt kíséretével, mintha mi sem történt volna.

Mindezeket saját szemeivel látta Bátori, miután háta mögött történtek, ő pedig legalább száz vagy több lépésre állott előbbre.

A gr. Leiningen hadteste által Csém helység ellen intézett roham véresen veretett vissza, minek folytán az egész balszárny hátrálni kezdett, miről a fővezér Klapka, nemcsak hogy futárjai által értesült, hanem saját szemeivel is meggyőződött, s nehogy a balszárny hátrálása általános hátrálást, s tán még nagyobb veszélyt idézzon elő, Bátorihoz, mint szárnysegédéhez vágatván, mondá: „a jobbszárnynak nem szabad hátrálni, állva kell maradnia, mivel a sereg állásának s az összes hadmozgalomnak pivot-ját képezi.”

Bátori rögtön elvágatott s a jobbszárnyon Pöltenberg tábornoknak megmondá Klapka parancsát, valamint útközben is minden zászlóalj- és csapatvezért értesíté a vezér akarataról.

Ezután a jobb szárny rögtön előnyomult, s megállott.

Néhány száz lépésnyi hátrálás után a balszárny is állást foglalt, s ekként az egész vonalon helyre volt állítva az egyensúly, s ezen állásban nyugodtan maradt a magyar sereg, míg ellenben az osztrákok részéről semmi mozdulatot sem lehetett észrevenni az előnyomulásra. Az ágyuk dörgése s a fegyverek ropogása mindkét részről megszűnt, s az est homálya elborítá a láthatárt.

Az előőrsök felállítva maradtak, a hadtestek a Dunán Komáromon át a Vág túlsópartjára huzódtak, hirtelen rakott s pattogó tüzek felett nyakra-főre főztek a bográcsokban a tikkadt s kiéhezett honvédeknek, mert már éjfélkor mindahárom, ugymint : Pöltenberg, Leiningen és Nagy Sándor hadteste felkerekedett, s Görgey vezérlete alatt Bátorkeszi, Köbölkút, Kövesd, Hellenba, Szob és Nagy-Maros helységekben át Vácra érkezvén, hol az oroszokra bukkantak, s véres harczot kellett vívniok.

A július 11-én történt arczaggal való megtámadása az osztrák hadseregnek, nem volt egyéb mint tüntetés, hogy Görgey sergének alföldre való vonulása álcázva legyen.

Klapka György tábornok, mint seregvezér s várparancsnok Komáromban maradt, Ujházy László kormánybiztosul, vagyis polgári kormányzóul adatván melléje teljes hatalommal, úgy szintén Bátori Schulez Bódog is Klapka oldala mellett hagyatott. Ascherman Ferencz ezredes pedig belvár parancsnokául neveztetett ki.

A komáromi őrsereg kitörése Hetény, Kurtakeszi és Ó-Gyalla ellen a Vág-oldalon 1849 július 30-án.

Görgey hadseregének elvonulása után Komáromban megkettőztetett a tevékenység az erődök jókarban tartására, a hadcsapatok fegyelmére, az élelmezés- és lőszerkészletre nézve. Minden a legjobb rendben volt.

A helyőrség csaknem 30,000 fegyverfogható emberből állott.

Július 18-án a jeles Kosztolányi Móricz ezredes vezetése alatt Tata ellen szemrevétel intéztetett, melyet Kosztolányi dicsően oldott meg: több császári tisztet foglyul ejtett, azonfelül a cs. kir. gyorskocsit pénzzel s levelezésekkel elfogta, melyekből, s az ott levő hirlapokból számos ujdonságok és hírek birtokába jutottak; így például, hogy Jellacsicsot Hegyes- és Titelnél Guyon megverte. Az angol „Times“- és „Examiner“-ből megtudták, hogy Cobden a parlamentben az oroszok inváziója ellen Magyarország javára fényes beszédet tartott, melyben azt indítványozá, hogy az angol hajóraj minden orosz kikötőt ostrom alá vegye, s ő meg van győződve, hogy akkor 14 nap múlva egy orosz sem lesz többé látható a szép magyarhon területén.

Továbbá az elfogott gyorskocsin az ugynevezett „Feketekönyv“ is volt, melyben minden jeles hazánkfia

neve be volt írva, vagyis mint vérpadra szánt áldozat feljegyezve.

A Komáromot körülzároló cs. kir. hadak ellen való első kitörés július 30-án éjfélkor intéztetett, még pedig a Hetény, Kurtakeszi, Szent-Péter és Ó-Gyalla helységeiben táborozó Pot tábornok csapatai ellen.

Ezen kitörés három hadoszlopban történt. Az 1-ő csapatot Rakovszky alezredes vezérelte, hogy Hetényen, Kurtakeszin, Szentpéteren át Ó-Gyalla ellen indúlva, az ellenséget minden állásából kiverje.

A 2-ik csapatot Kosztolányi ezredes vezérelte, a hetényi erdőnél állva marad, s mindaddig várakozik, míg nem Rakovszky a szentpéteri magaslaton megjelen, midőn majd Kosztolányi rögtön Szentpéter ellen támogatólág fog működni.

A 3-ik tartalék-csapat Bátori vezérlete alatt állott, mely az Ó-Gyallára vezető országúton, a Zsitva hidján túl elrejtve, állittatott fel. Ennek feladata volt : az 1-ső és 2-ik hadcsapatot támogatni.

Magában értetődik, hogy e hadcsapatok, hadászatilag véve, egész testek valának, tudni illik gyalog, lovas csapatokból és tüzérségből összealkotva.

Bátori saját tartalék-csapatát az országútmélyedéseiben rejté el, pihenést parancsolván, ő maga pedig lováról leszállott, s a Don Miguel zászlóalj őrnagyával, Nebdallal, valamint Sárkány századossal, ki ezelőtt hadbíró volt, beszélgetett.

Ezen állásban majd egy óra hosszáig vesztegelt Bátori dandára, midőn reggeli 6 órakor Kurtakeszi felől több ágyudörgés hallatszott, s csakhamar reá az osztrák csapatokat a szentpéteri magaslatról lefelé hátrálni lehetett látni.

Már ekkor Kosztolányi előrenyomult.

Bátori hirtelen lóra kapott, csapatait sorakoztatván,

előre inditá. Ő maga pedig az országútra nyargalván, onnan a mezőn át Ó-Gyalla felé tartott, hogy az ellen intézhesse hadműködéseit. Alig haladt azonban egy kis távlatnyira, midőn hadsegédje Szulovszky azon jelentéssel sietett elébe, hogy egy hadcsapat Ó-Gyalláról és egy üteg a kertek hosszában, a szentpéteri útnak irányozza menetét, valószínűleg szorongatott övéének segélyt viendő.

E hír vétele után Bátori előre inditá a zászlóaljkat, kettőzött lépésben, ő maga pedig Kazay őrnagy parancsnoksága alatti Bocskay huszár-osztálylyal s egy 6 fontos üteggel vágatva indult keresztül a szántóföldeken, egyenesen a szentpéteri útnak és Ó-Gyallának tartván. Midőn már jó előrehaladt, megállitá csapatját, s a magaslaton folyó harczot figyelemmel kíséré.

Szulovszky hadsegéd, ki a hadoszlopot Ó-Gyalla felé az országútra vezette, vágatva sietett Bátorihoz azon jelentéssel, hogy a Csúzi-féle tanya mellett, balra 1000 lépés távlatra egy üteg és egy osztály osztrák dzsidás van felállitva. Mire Bátori csatározóit s 4 darab ágyuját a tanya ellen inditá, a gyalogságot arczaggal lassu léptekben küldvén előre.

A huszárok és a négy ágyu, Bátori által a sikmezőn személyesen vezetve, egy kissé megállapodtak, addig t. i., míg a gyalogság a tanyához elég közel ér. — Azonban erre csakhamar egy század huszárt és félüteget balra felkanyarittatá, s ágyulövés távlatnyira a tanya balszárnya ellen előrenyomult.

A másik huszár század előbbeni helyén hátra maradt. Néhány lövés mindkét részről történt; az ellenség odahagyá a tanyát s hátrálni kezdett.

Ekkor Bátori az ellenséges ütegnek Ó-Gyallára leendő visszavonulását elvágni akarván: a másik huszár századot sebes vágatva küldé az ó-gyallai útra, de a menekülő osztrákok nem az ó-gyallai útnak, hanem a helység-

től balra, a Zsitva hidján vonultak át. Habár elfogni őket nem sikerült, de Krivácsy János ezredes által, ki éppen azon pillanatban érkezett a csata színhelyére, üldözőbe véteté a futókat, ki e feladatot nagy buzgósággal hajtá végre, s egész Naszvadig üldözé az osztrák hadakat.

Krivácsy János egyike az 1848—49-ki tüzértisztek legkitünőbbjeinek, ő a komáromi tüzérség teremtmője, a mellett művelt szellemdús ferfiu.

Ezekután Batori csapatjainak többi részével Ó-Gyalla ellen rohamot intézett, azt bevevén, megszállotta, s mindaddig várt, míg nem Kosztolányi megérkezik. Batori tehát tartalékjával három negyed órával előbb volt Ó-Gyallán, mint az 1. és 2-ik hadcsapat, vagyis ez alkalommal is bebizonyítá, hogy ő csak győzni tud.

A futó ellenség üldözését a hős Kosztolányi vállalá magára, s az érsekujvári úton mindenütt sarkában volt.

E csatában nagy lön az osztrák foglyok száma.

Ezekután Batori Csúzy János kastélyába szállott, kinek lelkes neje később Pozsonyban a szükölködő honvédek javára hangversenyeket rendezvén, sok pénzt osztott ki közöttük, a többek között Bátorinak is 350 frtot juttatott.

A herkályi erődített osztrák tábor elleni kitörés 1849 aug. 3-án.

Ezen hadi tény az 1848—49-ki szabadságharcunk legszebb hadműveleteinek egyike, s Klapka György tábornok harcászati tudományáról fényes tanuságot tesz, mely alkalommal csaknem az összes körülzároló osztrák erő a magyarok hadifoglyaiul esett.

Minthogy azonban a hadmozgalom terve a lángeszű Szilányi alezredes agyának szüleménye, általa dolgoztatván ki, övé tehát a dicsőség oroszlán része.

Ezen, honi történelmünkben oly nevezetes, különösen a Klapka György által 1850-ben Hamburgban német nyelven, valamint más hazai írók által is sajtó útján közzétett hadművelet, elég részletességgel van ugyan leírva, mindamellet a nap hőse, Bátori Schulcz Bódog által végrehajtott harc tetteit mindeddig senki sem közlé eléggé körülményesen, úgy miként azok alább lesznek elősorolva.

Az Aschermann, Kosztolányi, Bátori, Jánik és ifjabb Horváth vezérlete alatti hadcsapatok különböző irányban s időben indítottak meg.

Az Aschermann-féle hadcsapat éjfél előtt indult meg, Almás helységnek tartva, s onnan Ács felé egész ivkör menetet tett.

A Kosztolányi ezredes által vezérlett hadoszlop reggeli 3 órakor, szintén ivkör kanyarulatban Csém községnek tartott.

Bátori Schulcz Bódog hadcsapatával reggeli 8 órakor indult meg, s egyenesen a csémi torony irányában haladt. Feladatául volt kitűzve, hogy a herkályi erődített tábor szoronyt szegezve rohammal vegye be. Ép

ezért kiméltetett hadcsapata a hosszas ügyelgéstől, nehogy idő előtt kifáradjon.

A negyedik, Jánik vezérlete alatti hadcsapatnak czélpontul ácsi erdő volt kitűzve.

Az ötödik, a kis Horváth alatti hadoszlop a hidfőnél, az Aranyoshoz vezényeltetett.

Bátori Schulez Bódog hadosztálya négy honvéd zászlóaljból — melyekből kettő a táborban maradt s az ebédet főzte, a 15-ik zászlóalj Deák őrnagy, az 57. Horváth őrnagy parancsnoksága alatt állott, — továbbá 3 (Leel, Würtemberg és Attila) huszár századból, egy 3 fontos 8 darab, és egy hat fontos 6 darab ágyuütegből állott, Kern főhadnagy parancsnoksága alatt. A würtembergi huszárok ezredparancsnoka Mándi alezredes, a Leel huszároké Bobory alezredes, az Attila huszároké Prihoda őrnagy volt.

Bátori reggeli 9 órakor félszázad oszlopokban indítá meg hadcsapatait besánczolt táborából, s menetközben kettős távlatban nyitá meg a hadoszlopokat, egyszersmind az irányváltoztatokat is megkezdé, azért hogy tért nyerjen, még pedig azon okból, hogy az ellenség erődített táborát annál inkább megközelíthesse.

Mihelyt a magyar hadcsapatok az erődített táborral egyenlő magasságig hatoltak, a császáriak összes ágyúikat feléjük irányozván, heves tüzeléssel fogadták őket, eleinte 24, majd 12 s 6 fontos ütegeikből pusztító halált szórván rájuk, mely mindinkább fokozódott, minél közelebb értek az ellenséghez.

A 24 fontosak egyáltalában semmi kárt sem tettek, rendesen a hadcsapatok között zúgtak el, legfelebb nagy port vertek fel, de honvédeinket sértetlenül hagyták.

Bátori menetközben egy századot, a Deák 15-ik zászlóaljból, visszatartott; a századparancsnok a zászló-

alj egyik legkitünőbb hős tiszte, Dlholuczky százados volt.

Az egész dandár kettőzött lépésben haladt előre. Bátori még mindig 1000 lépés távlatra volt az ellenség erősített táborától, s mindeddig mit sem tehetett, mivel a megállapított hadi intézkedés értelme szerint : minden csapatparancsnoknak csak a kitűzött időben és helyen volt szabad a hadműveletet megkezdeni, s Bátori dandára csak akkor léphetett fel támadólag, midőn az Aschermann ezredes vezetése alatti legszélsőbb csapatok hasonló magaslatot érnek el, s a harc a balszárnyon kezdődik, hogy ekként az egész vonalon hatályos ágyutüzeles idéztessék elő. — A mi valóban meg is történt.

Néhány perczre azonban általános csend állott be, mindenki feszült figyelemmel várt, s az ifju honvédek keblét égő harczvágy nyugtalanítá.

Bátori ezalatt hadsegédjét Szulovszkyt a Kern főhadnagy parancsnoksága alatt hátramaradt 6 fontos ütegért elküldé, hogy azt felállítván, s azzal az általa kijelölt pontra, jobbról oldalvást erélyesen működjék. Egyidejűleg Dlholuczky is századját csatárlánczba s nyitott rohamcsapatokba felosztá, 100 lépésre előre haladt, azután megállapodott, várván az adandó támadás-jelre.

Ezen ünnepélyes előpillanatában az általános rohamnak, oda vágztatott Bátorihoz a táborkari főnök Szilányi alvezredes, s csakhamar reá Latinovics őrnagy és szárnysegéd, valamint a jeles ifju gróf Károlyi Sándor lovas-százados és nyargonc, s a majdan nemsokára bekövetkezendő rohampercz nagy jelentősége felett tanakodtak.

A fennebb nevezettek azonban csakhamar ott hagyták Bátorit, mert az ellenség ágyuinak minden torkolata ezen pontra szórta a halált.

Deák y őrnagy ez időközben az erősített herkályi tábor felé irányzá csapatait, s a csatározókat előre küldé,

A 3 fontos üteg is állást foglalt, melynek fedezetéül egy század huszár rendeltetett.

Megemlítésre méltó, hogy midőn Szilányi alezredes, Latinovics őrnagy és gr. Károlyi Sándor százados Bátorit elhagyták, a táborkarhoz visszamenendők: egy csapat osztrák dzsidás által üldözőbe vétettek, mindamellett nemesvérü gyors paripáik segélyével megmenekültek s szerencsésen Klappához érkeztek.

Alig mult el öt percz, midőn a fenebb nevezettek Bátoritól távozván, a harc Aschermann és Kosztolányi dándáraival, élénk ágyuzás által kifejlődött.

Ezt látván Bátori, csapataival előnyomult s a tüzelést megkezdte. Az ütegek értesítve lőnek, hogy kereszttüzzükkel minél hatályosabban működjenek, minek folytán a csatározók könnyebben és gyorsabban előre haladhassanak s löszög alá jöhessenek.

Erre hat perczig tartó borzasztó ágyuzás állott be.

Azonban csakhamar megszűnt az ágyuzás, s az ellenség hátrálni kezdett.

Ekkor Bátori csatározóinak élére állván s „éljen a magyar“ rivalgások között az erősített tábornak rohant, pár percz alatt a sánczokig hatolván, hős honvédeivel bent termett.

A rettenthetlen Dholuczky százados jobb szeme kilövetett, miért is orvosi ápolás igénybe vétele miatt hátramaradni kényszerült.

A honvédek legelső teendője volt: a fekete-sárga zászlót letépni, s a hármasszinű nemzeti lobogót kitévni.

A roham mindössze hat perczig tartott, s e rövid időköz elégséges volt arra, hogy a magyarok részére a teljes diadalt kivívja, s szabadságharcunk történelmének egyik legfényesb lapját töltsse ki.

Bátori összes csapatainak előnyomulást parancsolt, a jobbra álló s az ágyuüteg fedezetére kirendelt két század hu-

szárral a váracs előtt 200 lépésre előre ruglökést tétetett, mely alkalommal Klapka összes tábornokarával előtte ellovagolván, s a sáncz mellvértén álló Bátorit ő, gr. Eszterházy Mórícz ezredes stb. kezeik- s kendőikkel, s örömtől sugárzó arczkifejezésökkel üdvözölték.

Bátori azonban nem időzött sokáig a diadal helyén, győzelmes csapatait összeszedte s következőleg rendezvén, a hátráló ellenség üldözésére indult.

Ugyanis a zászlóaljokat arczaggal előre indítván, ő maga pedig személyesen a 6 fontos üteggel s huszáraival az ácsi útra előre vágatott, s az ácsi erdő mögött állást foglalván, az ellenségre göbecs-szelenczékkel tüzeltetett, miáltal az osztrákok balszárnnyát sikerült a sereg zömétől elvágnia.

Ezen alkalommal az összes ellenséges csapatokat, melyek az erdőből kivonultak, s melyeket a hős Jánik Résző őrnagy által üldözőbe vétetett, fogolylyá tevő.

Ezen pontról a Czonczó patak partjára sietett, s a futó ellenségre szintén göbecs-szelenczékkel szóratta a halált.

A hátrálók nagyobb része a győri országúton nyakrafőre sietett, a kisebbik rész, az ugynevezett lovadi hidon, a Duna szigetére menekült, azok között herczeg Colorado altábornagy, Bátorinak egykori Bakonyi ezredbeli századosa Milanóból is.

A lovadi hid lángra borúlva égett, s minthogy már ekkor az éj sötéte beállott, nagyszerű kivilágítást idézett elő.

Az ágyuzás megszűnt s mély csend állott be.

Bátori Ácsra vezette csapatait, hol a többi hadak is pihentek, ő maga pedig hadsegéde Szulovszkyval Komáromba lovagolt, s éjjeli 11 órakor Klapkánál termett.

Mielőtt az eredményről szólnánk, a következőt kell fölemlíteni:

Főnnebb érintetett, hogy mindazon ellenséges csapatokat, melyek az ácsi erdőben voltak, Bátori foglyul ejté

Ezen alkalommal Bátori saját nevét hallá az osztrák csapatból kiáltani : „Schulcz! Felice!“ s nagy bámulatára egykori ezred-parancsnokát s jó barátját a Bakonyi ezredtől, herczeg Ruspoli Alajost fölismeré, kivel egykor Milanóban sok boldog órát töltöttek együtt.

Bátori e nap ünnepelt hőse s győzelmes vezér egykori kedves barátját, pár percz előtti halálos ellenét, s e pillanatban szerencsétlen hadi foglyát szívélyesen keblére szorítván, megcsókolá. A foglyok között voltak még több ismerői is Milanóból, ezek között Prohászka százados (jelenleg tábornok.) Bátori első felhevülésében csak annyit mondott az osztrák tiszteknek, hogy mind ennek a bécsi miniszterek az okai, különben e vérengző viszátkodás soha ki nem törött volna. Továbbá mondá : „sokkal jobb, hogy ti vagytok vendégeim, minthogy én legyek nálatok. Mitől se tartsatok, mi hadifoglyainkkal emberi módon bánunk. Majd lesz alkalmam benneteket meglátogatni.“

A foglyok fedezet alatt a várba kísértettek.

Herczeg Ruspoli megbetegedett, s Bátori kérelmére megengedte Klapka, hogy elutazhassék, a ki Bécsben többek előtt ekként nyilatkozott, hogy egyedül Bátorinak köszöni élete megmentését.

E napon Bátori dandára 86 ember veszteséget számolt holtakban és sebesültekben. Az utóbbiak a kórházba szállíttatván, mind felgyógyultak. A jeles Dholuczky százados is, a ki jobb szemét elveszté, négy hét múlva felüdült, s Klapka által őrnagygyá neveztetvén, másodrendű érdemjellel diszítettet fel a tábornok által sajátkezüleg.

Az osztrákok ezernél többen estek foglyul, valamint számos tiszt a Baumgarten gyalog ezredből, ezek között Ruspoli herczeg, kinek édesanyja gr. Batthyány leány volt, atyja pedig mint özvegy, később Rómában uditore della rota bibornok lett.

Klapka tábornok Bátori hadijelentése folytán igen

sokakat előléptetett, valamint sok érdemjelt osztott ki a győri templomdisz alkalmával.

A herkályi erőd megrohanása s bevétele a legnehezebb hadműveletek s legfényesebb diadalok egyikének mondható az 1848—49-ki szabadságharcunkban. Egy ilyen erősített tábornak megtámadása a magasabb harcászat legnagyobb s leg súlyosb feladatául tekinthető.

S hogy erről az abba avatatlan olvasónak fogalma legyen : képzeljen maga előtt egy erősített táborn, melynek védelmére az árok mellvérté mögé 1000 ember s ágyúütegek vannak felállítva; minden egyes katona egy perc alatt 3—4 lövést tehet. S vegyük fel azon körülményt, hogy a támadó csapatok az erőd előtt ezer lépésre, ugyszólván a lőtávlaton kívül vannak felállítva, s míg az erőd árkat eléri, legalább is 6 percznyi idő kívántatik. Minthogy azonban a rohanó csapatoknak tölteni és löni is kell : egy perc alatt 115—120 lépésnél többet nem haladhatnak. De tegyük fel, hogy az utolsó száz lépés térközn futva haladnak át, mindamellett ehez is 5, 6 vagy 7 percz igényeltetik.

Ha tehát egy perc alatt egy ember 4 lövést tehet : azon esetre ezer ember 4000 lövést tesz, s 6 percz alatt 24000 golyót röpitnek az erődből a támadó csapatok ellen. — Az ütegek pedig aránylag 200 golyót lődöznek ki. — Szerencse, hogy minden golyó nem talál.

Ezen kiszámítás viszonylagosan az 1849 augusztus 3-ki ács-herkályi erőd megrohanására is alkalmazható, hogy egy ilyen hadászati tárgy nagy fontosságáról fogalmunk lehessen.

Magában értedődik, hogy ezen elmélkedés a gyüttis löfegyverek feltalálása előtti harcokra alkalmazható; ma már egészen másként áll a dolog.

Klapka hadseregének Győrig való előnyomulása.

A győzelmes magyar hadsereg augusztus 4-én, tehát a csata után való napon Győr felé indult. Két huszár század képezte az előcsapatot, Győrön felül a mosonyi országúton egészen Öttevényen állítván fel előőrseit.

Bátori másnap Klapkával együtt Győrbe kocsizott, hol a város tolongó lakossága által nagy lelkesedéssel fogadtattak. Az öröm általános volt, mindenki vérmes reményekkel kecsegtette magát itt fent, nem is gyanítván a közel nagy bukást, melyet már Görgey régóta tervezett.

Alig hogy Klapka és Bátori az „angyal“-hoz czimzett fogadóba szállottak : egy városi fényes küldöttség érkezett, s a jeles tábornokot szerencse kívánalmaival elhalmozta.

Délután Klapka és Bátori Öttevényre rándultak ki, estére azonban visszatértek Győrbe.

Másnap nagyszerű templomi disztartás volt, mely alkalommal Klapka sok érdemjelt osztott ki sajátkezüleg, s Bátorinak e szavakkal tűzte mellére : „fogadja ezt ön a haza nevében! Ön a nap hőse, a mai nap babérja önt illeti.“

Ezt egy nagyszerű banquette követte, melyen szebbnél szebb toasztok mondattak el, mindegyike a legvérmesb reményekkel töltvén el a honfi kebleket.

Klapkának nagyszerű terve volt, tudni illik Győrből Sopronon át egyenesen Bécs ellen indulni; s ezen szándékát Bátorival is közlé, gr. Eszterházy Pál ezredes jelenlétében, a ki elismert jeles diplomata fő volt, s kiről még alább szó leend.

Bátori egyetértett Klapkával, nézetét, merész tervét osztá, ez alkalommal ép úgy, valamint minden esetben, ha az vele eszméit közlé, s következőleg nyilatkozott a felett: „Igen helyesen! most a hadi szerencse mosolyg reánk, s négy nap alatt Bécsben lehetünk; mindamellet azt vélném, ne hirtelenkedjünk s várjunk egy kissé, míg Görgeytől s az alföldi hadseregtől kedvező tudósítást nem kapunk, mert én meg vagyok győződve, hogy tegnapi fényes győzelmünk, s gazdag zsákmányunk hírére az alföldi hadsereg is fellelkesül, s azt minden esetre buzdító szellemmel el fogja tölteni, akkor majd bátran és bizton indulhatunk Bécs ellen, s az egész bajnak végét szakítjuk; fegyvereink szerencsések s nekünk sikert kell aratnunk!”

Bátori nyilatkozatát s nézetét Klapka s Eszterházy egyiránt osztották.

Mig a magyar sereg Győrben időzött, azalatt a megyében folyt az újonczozás. Csúzy János őrnagy, a ki Bátori aldala mellé adatott, Jankó komáromi kormánybiztossal kiküldettek, hogy az újonczozást minél gyorsabban eszközöljék.

Ezekután Klapka a Komárom felé való visszavonulásra kiadá a rendeletet, mely intézkedése ellen sokan zúgolódtak, de Klapka már ekkor értesülve levén Görgey szándékáról, másként tennie nem lehetett, s a mellett titokba is kellett tartania serege előtt a közelgő veszélyt.

Azonban mielőtt Klapka Győrből elutazott volna, gr. Károlyi Sándor századost Komáromba küldé, hogy a sereg visszatértéről hirt vigyen.

Augusztus 17-én este Izsakoff orosz parlamentaire Görgey levelével, Klapkához czimezve, megérkezett. (Sajátságos, hogy ezen levelet később Miklós czár is Varsóban olvasta.)

Ezen nagy fontosságú levélben Görgey azt mondá, hogy ő mindent éretten átgondolt, s elhatározá magát az orosz czár ő felségének általánosán ismert lovagias jellemes nagylelkűségének föltétlenül megadni, illetőleg a fegyvert letenni. Miért is Klapka tábornok kövesse (jó?!) példáját. Szóval: „te legjobban fogod tudni Klapka, hogy mitevő légy.“

E borzasztó hír, mintha váratlanul, derült fényes napon villám sujtana le, ekként hatott Klapkára s környezetére, s félóra alatt az egész sereg s összes lakosság értesült e hibaposta által hozott vésztudósításról, és sok ezrek ajakán nem hallatszott más panasz és kifakadás, minthogy „Görgey áruló!“

Mindazon törzstisztek, osztály- és dandár-parancsnokok, kik ez alkalommal Klapka lakásán egybegyültek, zordul mogorván és hallgatagon ültek az asztalnál: étvágya egyiknek sem volt, annál kevésbbé kedve beszélgetni.

Hiszen egyik seregre sem hathatott annyira leverőleg ez undok árulás hire, mint épen a komáromira, mely alig pár nap előtt oly fényes diadalt vívott ki, hogy győztes lobogóit Bécs falai alá akará vinni.

Az orosz parlamentaire az oldalszobában evett, a magyaroktól tehát elkülönítve, különben a lovagias Klapka tábornok által a legudvariasabban fogadva s minden kényelemmel el lön látva.

A mély csendet és hosszas hallgatást, mely Klapka eme szomorú estebédjén honolt, gr. Eszterházy Pál ezredes szakítá félbe, a ki végre igen komoly arczkifejezéssel mondá: „minden esetre rút árulás történt, azonban én

reményem, hogy ez által Magyarország függetlensége meg van mentve.“

Eszterháznak eme szavai gyógyír gyanánt hatottak a jelenlevők lelkére, s egy percz alatt derülni kezdtek a zord arczatok, a remény, ez isteni szikra sugáraitól áthatva; mert gr. Eszterházy Pál elismert diplomata volt.

Csakhamar megérkezett az osztrák parlamentaire is alkudozás végett.

Kétségtelen, hogy az osztrák s orosz vezérek egyetértőleg közreműködtek, czéljuk mihamarabbi elérésére, rögtönözve akarván hatni a megdöbönt komáromi őrseregére s annak vezérére. De Klapka nem volt azon ember, a ki meghagyná magát ijeszteni, a parlamentairekat rövid válaszszal visszabocsátá, s még azon éjjel haditanácsot tartott, melyben Ujházy László polgári kormányzó is részt vett.

A tanácskozmány eredménye 14 napi fegyverszünet lőn.

E percztől fogva szünet nélkül jöttek-mentek a parlamentairek Komáromba, hogy a vár feladását siettesék, kiket gr. Nugent lovas osztálytábornok küldött.

Végre azonban Haynau parlamentaire-je is megérkezett, hozván Klapka tábornoknak a vérszomjas vezér levelét, mely dictátori hangon levén fogalmazva, körülbelül így talommal: „A komáromi parancsnok, Klapka György ur 24 óra alatt föltétlenül adja meg magát.“ Valamint továbbá megjegyzi: „nehogy az oroszoknak tegye le a fegyvert.“

Haynau parlamentaireje Jungbauer ezredes és tábornoki főnök volt, a kit Bátoriban még Milanóból jól ismert, ennek folytán bizalmasan beszélgetvén vele, mondá: „ha Haynau ily fennhéjázó hangon szól, s hadi becsületünket nem tudja, nem akarja méltányolni, ily durva modorával

meg nem nyer bennünket, s ha tisztos és kedvező capitulatiót nem nyerhetünk : Komáromot nem nyeri el. A mi pedig az oroszokat illeti : föltétlenül bizonynyal meg nem adjuk magunkat, s le nem tesszük a fegyvert, miként azt G ö r g e y cselekedte. Én e várat csak hadi becsületemmel hagyhatom el, különben ha bajtársaim ellenkezőt mernének tenni : mindnyáját összevéve a hadi erényre s becsületre méltatlanoknak, gazoknak nyilvánítanám.“

Jungbauer, a ki Bátorit még Milanóból közelebbről ismeré, tehát annak jellemével is tisztában volt, mondá : „légy nyugodt, majd megmondom én Haynaunak. Ez nagyon is a helyén van, hogy mindnyájak hadi becsülete a politikának fel ne áldoztassék.“

„Jól van — válaszolt Bátori — bizom lángeszedbe s nemes lelkedbe, s kérlek : tedd érthetővé Haynaunak az egészet, különben egy kétségbeesett kirohanást teszek, mely sokba fog nektek kerülni.“

Bátori határozott fellépése, úgy látszott, nem maradt eredménytelenül, s a derék Jungbauer ezredes is megtartá adott szavát, vérengző főnökét más útra tudván téríteni, mert másnap ismét visszatért azon válaszszaal, hogy a magyarok tegyék fel a várfeladási alku-pontjait.

A capitulatio pontjai fel lönek téve. Bátori 24 pontot hozott javaslatba, melyeket Hajnaunak átküldték. Végre, hosszas alkudózások után, 14 pontban állapodtak meg, melyek mindkét részről Herkály pusztán erősítették meg, s melyeken Haynau basa önkénye később oly gyakran csorbát ejtett s legkevesbbé sem tartá tiszteletben.

A vár s az abban találtató fegyver- s lőkészlet átvételére gr. N o b i l i altábornagy, Bátorinak egykori milanói parancsnoka és kedves barátja, s az akkori osztrák hadsereg egyik legműveltebb táborkari tiszte volt kirendelve. Az egész bizottmány tüzér és mérnökari tisztekből állott,

kiket Klapka rendesen mindig vendégekül asztalához meghívott.

Azalatt míg gr. Nobili altábornagy Komárom átvételével el volt foglalva, nem egyszer tüntette ki Bátorit, így például a többi között, midőn egyszer összes tábornokarával lovagolt volna, messziről megpillantván őt, hozzásietett s jobbát nyujtá neki; mire az altábornagy összes kísérete udvariasan üdvözlé őt.

Azonban sokkal nagyobb megtiszteltetés volt Bátorira nézve, melyben saját tábornoka, Klapka György által részesült.

Klapka temesvári fi, atyja palgármester volt ott épen akkor, midőn Haynau mint ezredes Temesváron állomásozott. Most az utolsó napokban az öreg Klapka fiát látni ohajtván, felrándult s Haynau engedélye folytán Komáromba jutott, kinek, fia György tábornok, ekként mutatá be Bátorit: „édesatyjám! ime bemutatom önnek Bátori Schulcz Bódogot, a kinek mi mindent köszönhetünk!“ A tisztas öreg ur azt adá válaszul, hogy ő ezt rég hallá, s általánosan tudva van.

Bátori jeles vezérének eme reá ruházott magasztos dicséretét udvariasan visszazonozni ohajtván, az öreg urhoz fordult, mondván: „uram! ön ily kitünő hadvezérnek és diplomatának atyja, nemde boldognak érzi magát? s büszke lehet fiára. Mindketten együtt kezdtük s ugyancsak együtt is jól befejeztük.“

Bátori a Komáromban töltött életről a következőt jegyzi meg:

Az összes komáromi őrsereg telve volt lelkesedéssel, az életkedv felpeteszült itt, soha sem unatkoztak, kivált pedig a tisztikar, annál kevésbbé a törzstisztek, az osztály- és dandár-parancsnokok. Egyik este a vendégszerető s lovagias vezérnél, Klapka tábornoknál, majd ismét gr. Eszterházy Pál, Kászónyi és gr. Zichy Otto ezredesnél, a lel-

kes hazafi Lipovniczky apátnál, s a bájos és szellemdús gr. Károlyi Karolinánál tartatott fényes lakoma s kedélyes összejövetel. Azonfelül az éjjeli fáklyás-zene napirenden volt. Szóval, a hangulat oly kedvező volt, a melyet egy hadseregnél háboru idején keveset képes felmutatni a világtörténelem.

Bátori Komáromban való léte alatt kedves barátja Lipovniczky apát-plébánosnál volt szállva, s rendesen Klapka tábornok asztalánál élelmezett.

Nem is feledkezett meg Haynau Lipovniczkyt hazafias érzelmeiért vérbírái által kérdőre vonatni, kik őt, vér- és bosszúszomjas mesterük kedvéért két évi várfogságra ítélték, s az aradi várba záratták; a gondviselés azonban kárpótolta e főáldozár szenvedéseit, mert jelenleg a nagyváradi püspöki széken ül.

Nem épen érdektelen fölemlitni a művelt és tudományosan kiképzett gr. Eszterházy Pál ezredes azon toasztját, melyet egyszer Lipovniczky apátnál tartott lakoma alkalmával elmondott, s mely ekként hangzott: „ a világtörténelemből, melyet tanulmányoztam, tudom, s nem kétlem benne: mindnyájan tudjuk, hogy a háboruban mindenkör két tulajdon tűnt fel, mely a hadvezért jelzé. Volt tudni illik szerencsés és hős vezér, az egyiknek a szerencse kedvezett, a másikat a hősiség tünteté ki. A mi szabadságharcunkban esetlegesen egy olyan vezért tudunk felmutatni, kinek egyéniségében eme két tulajdon egyesül; s ezen ritka halandót van szerencsénk körünkben üdvözölhetni, a ki nem más mint kedves barátunk B á t o r i B ó d o g, éljen!

A császáriak s a magyarok közötti alkudozások ideje alatt a komáromi őrség főbbjei most már a vidékre is tettek kirándulásokat, az ellenséges táborokon keresztül.

Az alkalmat Bátori is felhasználta, s egyik barátja, Jaros Károlylyal Kurtakeszire, szintén jó barátjukhoz, Baranyai Gáspárhoz kilovagolt. Útjuk az orosz táboron keresztül vitt. Bátori diszruhájában volt; habár kard nélkül, a kit midőn az orosz katonaság megpillantott, csapatonként a legnagyobb tisztelettel üdvözölték, mit ő a legszívélyesben viszonzott.

Másnap Kurtakesziről hazatérvén, de már nem többé az orosz táboron át, hanem az ó-gyallai országúton, hol az osztrák dzsidás örök voltak felállítva, kik korántsem voltak oly udvariasak, mint az előtte való napi jámbor muszka katonák, s a helyett, hogy a magyar vezért illedelmesen üdvözölték volna, át nem akarták bocsátani. Az ittas dzsidás káplár, kinek Bátori elég érthetőn tudtára adá, hogy ő a komáromi őrséghez tartozik, figyelembe sem vette szavát, érteni nem akará; sőt még az e pontra érkezett és hirtőkban ülő orosz törzstisztek és tábornokok is visszautasítottak.

Végre a hosszas szóváltás s vitatkozás után a bortól elkábult dzsidás tizedes kardot rántott a fegyvertelen Bátorira és barátja Jaros Károlyra, kiknek nem maradt egyéb hátra, mint lovaikat sarkantyúba kapni s Komárom felé sebes vágztatva elrohanni. Azonban néhány dzsidás ugyancsak nagy hévvel utánok iramodott, s ha az üldözötteket utóléri, irgalom nélkül felnyársolják.

Ezt látván a magyar előőrsön álló Leel huszárok, legott segélyére siettek a már messziről megismert egyik vezérüknek, s csakhamar megváltoztak a szerepek, most már a dzsidások eredtek futásnak, a huszároktól tova üzetve.

A baj, a fenyegető veszély szerencsésen elhárult.

Komárom átadása után. Csákvár, Gräfenberg.

Komárom erőd átadása után, mely október 4-én történt, a sebesülteket kivéve, a legutolsó honvéd is kivonult onnan, s azt a császári seregek szállották meg. — Batori barátja, gróf Eszterházy Pál szívélyes meghívását igénybe vevén, annak birtokára, előbb Tatába, másnap onnan Csákvárra ment, a hol 20 napot töltvén, a nemes gróf fesztelen vendégszeretete gyógyír gyanánt hatott lesujtott kedélyére, kivált a katasztrófa eme első megdöbbenő pillanatában, midőn minden hazafias kebelt a kétségbeesés fogta el és búsméla komorságba süllyedt.

A művelt gróf kiváló gondot fordított kedves vendégei szórakozására: egyik napon foglyok-, fáczánok-, szarvasokra vadásztak; máskor ismét a haldús tóban halászatot tartottak. Esteli 7 órakor a gazdag lakomához ülve, azután whisteztek, míg nem a thea után fényesen berendezett háló termeikbe nyugodni mentek.

Bátorin kívül a többek között a gróf vendégei gr. Károlyi Sándor százados, gr. Hunyady László őrnagy, Nehiba (vagy Nebdal) őrnagy és Szerelmey Miklós ezredes voltak, az utóbbi a lángeszű komáromi bankjeggyártó.

Bátori, kinek régi fülbaja a sok harcok szenvedése alatt, igen természetes, hogy nem javulhatott, Priesznitzcel levelezésbe tette magát, ki őt Gräfenbergbe

meghívá, gyógyítás alá venni s helyrehozni ígéré. November 10-én tehát már Gräfenbergben volt, s a szigorú gyógy módnak alá vetette magát; csakhamar jobban lett, s hallása is tetemesen javult, Priesnitznek is teljes reménye volt hozzá, hogy betege végkép felgyógyul, azonban fájdalom, pénze elfogyván, 1850. június hóban kénytelen lön félbeszakítani a hatásos gyógyítást, s testvéröccse Jánoshoz, az akkori esztergom-szentgyörgymezei plébánoshoz vissza kellett térnie; onnan pedig Garan-Kövesdre, a hová öccsét áthelyezték, kinél mai napig is lakik, s ki őt 20 év óta mindennel ellátja.

Megemlítésre méltó, hogy midőn Bátori Gräfenbergbe érkezett, csakhamar hire futamodott a magyar szabadságharcz egyik legnagyobb hősének ottléte, s minden ott tartózkodó jeles külföldi obajtá ismeretségét, társaságát. Ez alkalommal több angol, francia-, porosz-, amerikai- s orosz-szal ismerkedett meg, kikről a következőt jegyzi meg:

Az angolok a legnagyobb részvétellel viseltettek a magyarok ügye iránt; az asztalnál mindig szemközt ültek vele, s valahányszor a „Times“-ben egy hazánkat érdeklő czikk megjelent, azonnal figyelmessé tették őt arra, s az óriás lapot átnyújtották neki olvasás végett. Esquire Armetige és Blackwell mindig azzal vigasztalták őt: „dont you weep non of a bed politique, it schould be not so be.“ Azaz: hogy ne sirjon a rossz politika felett, mert ez nem fog így maradni.

Mint curiosum felemlitendő, mi állott akkor „Times“ egyik számában: „ . . . the three generals of Hungarian . . . . . was: Windischgratz the great debelator, the second czár of Russia the great pacificator, — and General Haynau, the great hangman of Hungarian.“ Vagyis: a három magyar tábornok volt . . . . . : Windischgrätz a nagy győző, a második az orosz czár a békeszerző, és Haynau tábornok a magyarok nagy hóhérja.

Midőn ezt az asztalnál olvasták : esquire Armetige, egy tisztes, körülbelül 70 éves férfiú, lord Palmerston, lord Byrons Peel Róbert egykori iskolatársa, mosolyogva intett Bátorinak, s mindketten nevetésre fakadtak ezen czimek s előnevek definitióján.

Ez időben több francia is mulatott itt, a többek között msr. Alari azt mondá Bátorinak : „Mon cher monsieur General! ne retournez vous pas, on vous enprisonnera; parceque l'Autriche ne tient rien.“ — Vagyis : Tábornok ur! ne térjen ön vissza, fogságra vetik önt, mert Austria semmit sem tart meg.

Két poroszszal is megismerkedett, az egyik Rundon, ezelőtt porosz hadseregbeli huszár százados, az asztalnál Batori mellett balra ült, s ekkéut nyilatkozott : örökké bánja, hogy a magyar hadjáratban részt nem vett, mert becsületére állítja, hogy e háborút remek tapintattal vezették és folytatták annak vezérei. Továbbá hozzá tevő még : mennyire örül, hogy Batori oldalánál ülhet, annál is inkább, minthogy tegnap herczeg Urusof orosz altábornagyhoz ebédre levén meghíva, a hol épen róla folyt a beszéd . . . . Batori e nyilatkozatra egészen zavarba jött.

A másik porosz ismerőse (kinek nevét feledé) rendszeren természettudományok tudorának czimeztetvén, egyszer ekként nyilatkozott előtte : „ha a magyar ügy tönkre jut, akkor nincs isten az égben. Magyarországnak szép multja van, s még sokkal szebb és érdekeseb jelent tud felmutatni, de istenenre egyszersmind fényes jövőt remélni van feljogosítva; ön még fiatal s azt még élveznie kell!“ Továbbá azzal fejezé be beszédjét : „a mi porosz kormányunk sem jó, de mégis jobb az osztrákénál “

Később az ott mulató négy oroszszal is megismerkedett, ugymint: hercz. Urusof altábornagygyal és a czár hadsegédjével; Verefkin tanácsossal, gróf Davidof tüzér ezredessel és gróf Cseremitieffel. Mindanég

igen művelt férfiú lévén, kikkel német, franczia és olasz nyelven társalgott. Ezek is nagy részvéttel viseltettek Bátori sorsa iránt, s nem egyszer vendégül hívták meg őt, kiknek egyike ekként szólott Bátorihoz egy alkalommal : „ne vous souciez guère encore, un infamie ne restera jamais, — cela se meliora-t-il, — cela ne restera pas ainsi.“ Azaz: semmit se aggódjék ön, e gyalázatosság nem maradhat így, ez még jobbra fog változni, ennek nem lehet így maradni.

Három amerikai szabad polgárral is ismeretségre lépett, egyike azoknak Mister Price azzal kecsegteté Bátorit : ne essék kétségbe, mert az amerikai szabad államok, ha nem is mindjárt, de néhány év múlva bizonynyal nagy súlyt fognak vetni Európa politikai mérlegébe, s ekkor Magyarországról sem fognak megfeledkezni.

A fennebbiek elősorolása a t. olvasó előtt bizonynyal érdekléssel fog birni, kivált azon oknál fogva, mert mindezekből a külföld akkori rokonszenve szerencsétlen ügyünk iránt eléggé világosan kitünik. Bátori fájó lelkére is megnyugtatólag hatott mindez.

A komáromi capitulatio pontjainak megszegése.

Miként fentebb említém, Bástori tehát Gräfenberg-ből haza tért, s jó lelkü öcsce, garankövesdi esperes-plébánosnál nyugodt, megelégedett életet folytatott egészen 1851. január 14-ig, tehát alig hét hónapig. Mint komáromi capituláns tiszt sértetlennek hívén személyét, a veszélyre nem gondolt; azonban ép úgy csalódott, mint sok társai, kik a hazát szeretni s védni merészelték; ő pedig egyike volt azoknak, kik nagy szerencsével védték a szabadságot, mert már neve is rémületet árasztott az ellenség sorai-ban; neve fel volt jegyezve a „Fekete könyv“-ben, következőleg szárazon el nem viheté, a többi áldozatra szántak sorában állott; egyedül a módok s eszközök feltalálása késlelteté még a végrehajtást.

Bástori órája is ütött 1851-ik évi január 14-én éjjeli 10-kor, midőn a garan-kövesdi paplak előtt 3 koci megállott, s arról a nép akkori rémei, gensd'armok, egy főtiszt kíséretében szállottak le; kik midőn a semmi vést nem gyanító espereshez s Bástorihoz beléptek, mintha a villám sujtott volna le mellettük, ekként érezték magokat.

Az osztrák főtiszt rögtön kijelenté, hogy Bástori e percz-től fogva fogoly s azonnal kövesse őt; s egyszersmind összes irományait, leveleit lefoglalá, becsomagoltatá s magával vivé, melyeket — szokás szerint — ez önkényű biróság soha sem szolgáltatá vissza.

Bátori kérde a tisztet : vajjon nem tudná-e megmondani elfogatásának okát? Ez röviden azt adá válaszul, hogy az korántsem a multakért van, hanem a jelenért. Különben Huber hadnagy igen udvariasan viselé magát, semmi elfogultságot nem tanúsított; úgy látszik egyedül vak eszköze volt egy felsőbb hatalom titokteljes működésének.

Ellenmondásnak ez időben nem volt helye, a hajtatlan sors kényszerűségének fejet kellett hajtani; szegény Bátori gens d'armok társaságában Nánáig haladt, innen pedig Pestre, hol a szabadság nagy hőstét, mint egy közönséges bűnöst a börtönbe (Stockhaus) zárták, s másnap esteli 6 órakor ismét a vasuton Bécsbe hurczolták, ártatlanul, semmiért — egyedül a boszuvágytól ösztönözve.

Másnap reggeli 4 órakor már a bécsi inquisitió tribunaljában volt; legelőbb is a felügyelő tiszthez vezették, s ott mindenét, még zsebeit is át-meg átkutatták. Rajta levő öltönyét, a köpenyt s némi fehérneműt nála hagyva, a 2-ik emeleti 34. számú börtönszobába zárták, melyben még egy lámpa is égett; különben minden folyosón égtek a lámpák. Az egész épület kiállhatatlan bűzzel volt eltelve.

A profosz rázárta hősünkre a vasajtót, s ő a szó teljes értelmében egy szűk börtönben találta magát, elég ideje levén a felett törni fejét, hogy vajjon mi oknál fogva hurczolták és reteszelték ide be, a hová legkevésbé vágyódott; s hogy épen nem volt jó kedélyénél, mindenki könnyen elképzelheti, a ki azonkori foglyoknak erről való vázlatát, leírását olvasta, hogy miként érezték magokat a politikai foglyok nyomorteljes börtöneikben, idejekorán megöszültek a súlyos aggodalmak lelket, testet egyiránt gyilkoló nyomása alatt. Hasonló helyzetben volt Bátori is, látván, hogy Austriában a szentesített szerződést is lábbal tapodják, nincs személy- s vagyonbiztonság.

Képzeld magának a t. olvasó egy magas, keskeny szobát, egy nyoszolyával, melynek agybelijét egy ronda

szalmazsák s egy undort okozó durva pokrócz képezi, hozzá még egy nyomorult falócza. Ez az összes butorzat. A szolgálatunkra álló edény, az egyedüli fadézsza vízzel megtöltve, mely a meglehetősen piszkos edénytől büzhödtnek mondható; s ezzel kell szomjunkat oltani, ezzel mosakodnunk. Mindez még hagyján. De ott áll a szögletben az árnyékszék, mely az anélkül is szűk szoba elzárt legét dögletelessé teszi. A börtön ablaka magasan áll s vas rostélylyal elzárva. A szoba közepén egy homályosan pislogó függő lámpa még sokkal zordabbá teszi a kietlen lakot.

Ily helyre zárták nemzetünk legkitünőbbjeit, a tudomány, a hősiesség s a hazaszeretet példányait, diszeit.

Hiszen már e nyomorult helyiségben való tartózkodás is elégséges arra, hogy egy művelt szellemre gyilkoló hatással legyen.

Mindehez járul még a gyötrő kinok legnagyobbika: a semmittevésre kárhoztatás, a hol sem írni, sem olvasni nem szabad, sőt még az unaloműző dohányzás élvezetétől is megfosztják a szerencsétlen politikai foglyot. Szóval, mindennemű kínzásról van itt gondoskodva.

Bátori azon kitünő kedvezményben részesült, hogy a fogadóból hordathatta élelmét, saját költségén.

Ily kétes helyzetben, ily gyötrő bizonytalanságban tengődött hat hétig, míg végre február 20-án a hadi törvényszék elébe profősz által vitetett.

Az összes, 14 személyből álló törvényszék együtt volt, Fritsch tábornok elnöklete alatt, a kit Bátori még Milanóból jól ismert.

Midőn a terembe lépett, egy székkal megkínálták, s ő Wachtler hadbíró százados mellé ülven, a kihallgatás vagyis a vallatás kezdetét vette, melyet a hadbíró, Bátorihoz fordulván, e szavakkal kezdé: „ön egy új perbe keveredett, egy leendő új forradalom miatt. Mit tud ön arról, feleljen!”

Bátori erre higgadtan azt válaszolá: „nekem arról fogalmam sincs, egy leendő forradalomról mit sem tudok, s ezennel nyilvánítom, hogy mint komáromi capituláns császárom kegyelmét birván, miért is mindenesetre esztelen vagy becsstelen ember volnék, ha fejedelmem ellen fellázadnék. Nem is tartom magam lázadónak, mert én mint honvéd és hazafi az alkotmányt védelmeztem, s miután a császár és király jogait védtem, semmiféle büntetéstől nem félek. Kérem ezennel szabadon bocsáttatásomat, mert én a börtönben megbetegedtem.“

S midőn tudatták vele, hogy Pataki (Biringer), a ki Londonból mint emissárius Magyarországra kijött (a miért életével lakolt), egy levelet hozott nevére czimezve, azt válaszolá, hogy az ő nevével senkinek sincs joga rendelkezni, s a ki e levelet írta, azt agyonüti.

Ezen őszinte nyilatkozatra az egész hadi törvényszék szívéből kaczagott.

Tovább folytatván, mondá: „Patakit soha életemben nem láttam, s nem ismerem.“

Eme vallomással, mely jegyzőkönyvileg fölvétetett, az összes birói testület meg volt elégedve, s mindnyájan, az elnökön kezdve lefelé, barátságosan üdvözölték.

A kihallgatás egy negyedóra alatt be lön fejezve, s a foglyot a 34-ik számú börtönbe visszakísérték. Másnap, midőn a felügyelő százados Tonner meglátogató, azon ígérettel vigasztalá meg őt, hogy olvasni való könyveket és kártyát fog kapni, melylyel majd grand patience partit játszhat (magában). Ez igen nagy kedvezmény volt ez időben, hasonló helyzetben. Sőt az is megengedett neki, hogy egy más fogolytársával lakhat egy szobában. Sorsa tehát kedvezőbb fordulatot vett.

Másnap Krivácsy a kitűnő honvéd tüzér ezredes szobájába szállásolták Bátorit. — Mily nagy jótétemény volt ez mindakettőre nézve. Krivácsy és Bátori a legjobb,

legjobb barátok voltak, kik egymást kölcsönösen tisztelve szerették kitűnő sajátságaik- s érdemeikért. A komáromi vár feladása óta nem látták egymást, s most a siralomházban örömittasan borultak egymás nyakába, s e kedvezményért, hogy együvé, bár minden ok nélkül, méltatlanul zárták őket, hálaérzettel teltek el kinzóik iránt, a viszontlátás első kéjmámorában.

E perctől fogva mindkét hős fogsága tűrhetővé vált: a szép, nagyszerű, dicső multnak elbeszélésében kifogyhatlanok voltak, együtt olvastak, társalogtak; ekként úzték el a lélekgyilkoló unalmat.

Mindamellett Bátori fogsága felette súlyos lett volna, ha fivére János és Zsigmond, továbbá Inkey Kázmér, (jelenleg magyar királyi honvéd őrnagy és 78-ik zászlóalj-parancsnok), ki szintén vizsgálat alatt állott, valamint Driquet Péter honv. alezredes költséggel el nem látták volna. E nemes érzelmű tesvéreinek s barátainak köszönheté, hogy nyomasztó anyagi szükségét nem szenvedett, különben az oly szerény fogoly napdíjra lett volna egyedül utalva.

Ily körülmények között gyorsan lefolyt az idő, melyet kedves bajtársa Krivácsy társasága fűszerezé, mignem június hóban teljes fölmentése a felebbezési elnökségtől érkezett, s szabadon bocsáttatott.

A búcsu perczei igen súlyosak voltak. Szegény Krivácsit, még csak azután, october havában ítelték el 12 évi várfogságra; azonban egy év lefolyása után ő Felsége által megkegyelmeztetett.

Bátori tehát csak 6 hónapi fogság után mentetett fel az alaptalan vád alól.

A felmentési okmány tartalma a következő volt:

„Schulez Bódog volt cs. kir. főhadnagy urnak, vizsgálata utáni kibocsátása után, hazájába Kövesdre, Hontmegye, Magyarhonba, szabad visszamenetele megengedtetik.

Bécs, június, 1851. Fritsch sk. elnök-tábornok. Wachtler sk. hadbíró-százados.

Azonban, miként a következés tanusítá, Bátorit csak azért bocsátották haza, hogy ujra befogják, még pedig nemsokára; mert alig mult el egy hónap, ismét megjelentek a rémületet árasztó vendégek, az annyira gyűlölt gens d'arme-ok W i l e n s csendőri főhadnagy vezetése alatt, a ki porosz létére elég kiméletlen nyers volt, szabadságharczunk eme tisztelt hőse iránt. Előbb Esztergomba hűrczolták s a megyeház börtönébe zárták őt, honnan másnap Pestre szállittatván, az oly sok borzadalmas emlékekkel egybekötött újépületbe (Neugebäude) vitetett. Azzal ugyan vigasztalhatta magát, ha tudni illik annak mondható, hogy nem egyedül volt itt, még akkor tájt sok becsületes hazafi sinlődött e zordon falak között. Itt találta többi között Farkasá nyi volt miskolczi kormánybiztost, a ki egyike volt azoknak, ki Kossuthnak azt javasla, hogy Bátorit nevezze ki fővezérnek. Azonkívül b. Baldácsy Antal honvéd ezredes is az újépületbe volt zárva.

Ezen második elfogatás okául azt adák, hogy midőn Bátorit először elfogták s mindenét felkutattak volna, két pisztolyt leltek nála. Tehát mégis találtak bűnbakot.

Szerencséjére, midőn Pestre hozták, legelőbb is gr. Forgách gens d'arme ezredeshez vitték, a ki Bátorinak régi ismerőse levén Paviából, azzal bocsátá el: legyen nyugodt, majd megmondja a hadbírónak, hogy minélhamarább hallgassa ki s bocsátassa szabadon.

Igy is történt. Bátori hetednapra szabad lábra állittott, fölmentetett és hazament.

A felmentő végzés ekként hangzott: „A fegyvereltagadás végett, a kiállott börtön, mint kiállott büntetés leszámittatik, s az elfogott szabadon bocsáttatik.”

Ezen rövid fogság tartama alatt Dun y ó J ó z s effel,

a ki jelenleg az olasz hadseregnek ezredes, s Nápolyban lábát vesztette, valamint Vidacs Jánossal (jelenleg pestferenczvárosi képviselővel) egy szobába volt zárva Bátori, s fogsága ideje meglehetősen telt el.

Következett a harmadik befogatás.

1853. évi február 3-án egész bizottmány jelent meg Bátorinál, ugymint: két megyei hivatalnok s egy írnok, természetesen, hogy a csendőrök (gensd'arme-ok) el nem maradhattak.

Ezen elfogatás okául azt adák, hogy néhány hóval ezelőtt Szakmáry nyugalmazott százados meglátogatván Bátorit, s midőn haza (Bécsbe) visszatért, egy kávéházban azt találta, bizalmas körben (melyben azonban rendőr kém is volt) beszélni, hogy nem rég egy magyar tábornokkal találkozáván, ugymond: „nem sokára köztársaságunk lesz.”

Elég volt a Bach kormány alatt ennyi. Bátorit keményen kérdőre vonták, s ő azt adá válaszul, hogy Szakmáryval közönyös tárgyakról, leginkább pedig a magyar szabadságharczról beszélt, de nem a köztársaságról, melynek ő elveit nem vallja sajátjának.

Szakmáry gondatlanul kiejtett szavai nemcsak Bátorinak, hanem testvér öccse János esperesnek, valamint segédjének, Szevér János káplánnak is bajt okoztak, kik szintén törvényesen ki lönek hallgatva, sőt még az esperes gazdasszonya is.

A komáromi várfeladás után tehát háromszor volt elfogva Bátori, s mindannyiszor alaptalan gyanúsítgatás folytán. Mindezekből kitűnik, hogy a szentesített szerződvény pontjait is ki lehet játszani, miként ezt Haynau és Bach ő hatalmasságuk a komáromi capitulatio pontjaival szemközt tanusították.

Ettől fogva csend és nyugalom állott be Bátori magánéletébe s napjai mindinkább kellemesbökké lönek, a

barátságos vidék, hol napjait tölti, művelt- s köznépe egyiránt tiszteli és szereti őt, minek folytán élete az elnyomatás korszaka alatt sem volt elviselhetlen, mint sok más üldözött honfié.

Miután e földön misem állandó, ép úgy a Bach-rendszer, a terrorismus korszakának is tágítani kellett a műveltség haladása, s a politikai fordulatok előtt. 1861-ik évben országszerte honvédegyletek alakultak, s az esztergomi egylet Bátorit elnökké választá, mely alkalommal hona szabadságáért vívott győzelmeinek elismeréseért, az esztergomi művelt közönség részéről fáklyás zenével, s Besze János akkori országgyűlési képviselő által tartott ünnepélyes szónoklattal tiszteltetett meg.

Ehez hasonló megtiszteltetésben, ugyanazon évben, Ipóltságbon is részesült, hol a honvédek vállaikra emelvén Bátorit, a fáklyászenénél körülhordozták.

Mindezeknél azonban sokkal mélyebb benyomást gyakorolt reá egykori hadi bajtársa, a lovagias Blaskovich Pálnak iránta tanúsított vonzalma, ki őt egyedül felemelvén, a díszes körben szintén körülhordozta.

Blaskovich e tette annyira hatott Bátorira, hogy mélyen elérzékenyülvén, szólni képtelen volt. Régi hű bajtársak voltak mindketten még Milanóból, a hol ezen barátját mint Radeckzy huszár századost ismeré. Egy honvéd főhadnagy s Rainer Pál, az akkori hontmegyei alispán, jelenleg belügyminister, ékes szónoklattal tisztelék meg őt. Báró Majthényi főispán pedig díszlakomát adott; mely díszes körnek Bátori volt az ünnepelt hőse.

Ugyanazon 1861-ik évi ápril 19-én a nagysallói csata napján Nagysallón gyászisteni tisztelet tartatott; a szent misét Gyürky László lévai esperes 14 áldozár assistentiája mellett, a hitszónoklatot pedig Massa Elek a helybeli plébanos tartotta; kün a temetőben Nagy János helyv. hitv. lelkesz remekül szerkesztett alkalmi be-

szédjével fejezé be a szertartást. A megye színe jelen volt ott, sőt a megyei huszárok is díszben jelentek meg.

Itt ismét új kitüntetés érte Bátorit, fákylás zenével tisztelték meg. Más nap az egyházba való menet alkalmával, Várady János honvéd őrnagy alkalmi lelkes beszédet tartott, midőn egyszersmind egy virág koszorút tűztek Bátorira, mint nagysallói győzelmes csata főtényezőjének keblére, egy másik koszorúval pedig kardját díszítették fel.

Az egyházi szertartás után mozsár durrogás és hangzúgás között vonult a menet a temetőbe s onnan haza felé. Az ott lakó megyei főbíró Fába nagy díszlakomát adott, midőn a majdan felállítandó nagysallói emlékszóborra pénzt is gyűjtöttek.

* * *

Ezzel befejezi emlékiratait Bátori. miután mindazon mozzanatokat, melyek életében felmerültek, közérdekkel bírnak, s hazai, történelmünkkel szoros egybeköttetésben vannak, lelkiismeretesen elősorolta volna.

Végül pedig főlemlíti mind azon egyéneket, kikkel a sors egybefűzé, kik életének tényezői s reá nézve befolyással voltak. Fennebb, élete leírásában egykori gyermekkori pajtásairól megemlékezett, e helyt férfi korának hű barátait sorolja elő, kik között elsőséget ad Jeszenszky Sándor, Bakonyi ezredbeli bajtársának. E nemes keblű férfiú Bátorinak egy két ezer forintról szóló kötvényét váltotta be, a mely összegért kezességet vállalt magára.

Hogy Jeszenszky Sándor szép jellemvonásairól tiszta fogalmat nyerjünk, a következőt kell itt felemlítnünk. Egyik levelében azt írta Bátorinak: „Kedves Bódog! miután te nekem harczy paripáidat nyeregszerszámostól együtt Perlepre (Hontmegyébe) elküldéd: ezennel tudatom ve-

led, hogy a nálam levő 2000 forintos kötvényedet megsemmisítém, s többé nem vagy adósom.“

Továbbá Csúzy János földbirtokos 300, gr. Eszterházy Pál 400, gr. Károlyi Sándor 100, gr. Hunyady László szintén 100 forinttal segítették őt az elnyomatás korszaka alatt, tudván azt, hogy e jeles hős, ki oly sok és nagy érdemeket vívott ki a szabadságharcz alatt, vagyontalan.

Azonban mindezen szép és nemes tények mellett, melyek a magyar arisztokraták némelyike ez érdemdús férfinak Bátorinak tanúsított nemes részvéte s ritka áldozatkészsége; ugyanis Ács Flóris esztergomi polgár és szabómester, a szabadságharcz befejezése óta négyszáz p. forint árba ruhát készített Bátorinak, anélkül, hogy ez összeg megtérítését valaha remélte, vagy arra számot tartott volna. Azt vélem, ez oly nemes tény, melynek följegyzése méltó helyt foglal e jelen emlékiratban. — Különben megjegyzendő, hogy Ács Flóris szabómester Esztergom kir. városának előkelő s igen értelmes polgára, ki a külföldön gyűjtött szép tapasztalatait érvényesíteni képes.

Klapka György és Görgey Arthur jellemzése.

Mindkettő fiatal, 29—30 éves, szellemdús vérmes, ideges s egykissé higgadt véralkatu, külsőre nézve szép, karcsu termettel s jó arczvonásokkal megáldott férfiak voltak, egészben véve, mindkettőnek külalakja kellemes hatást gyakorolt a szemlélőre.

Azonban Görgey arczvonásai harcziassá kinyomatalt birtak, mint a mennyit Klapka szelíd arczáról lehetett olvasni

Ifjú korukat tekintve, mindkettő meglehetősen tágtudományismerettel volt felruházva.

Jellemök szilárdságának kiképzése kezdetben s fejlődésben volt, hogy majd egykor teljessé kidomborodjék.

Tudva van, hogy rendszeresen, lélektanilag, a férfi jellemszilárdsága, vagyis jellemének kiképzése csakis a 30-ik életkor után áll elő, — kivételesen korábban is.

Julius Caesar csakis 30-ik életéve után lépett fel a tevékenység terére, s csak azután lett nagyjá, nagy hősi tettei s országlása által.

Továbbá mind Klapka, mind Görgey a szabadságharcz kitörése előtt nem rég léptek ki a hadi szolgálatból, hogy más pályát válasszanak. Azonban mindketten, a politikai események folytán, véletlenül ismét a harczosok sorába állottak. Mindkettő kitünő szellemi sajátsága folytán, miként maga Kossuth Lajos kormányzó nyilvánította: tábornokká neveztetett. Az egyik, Görgey Arthur

hadsereg-, a második, Klapka György hadtest-parancsnokká emeltetett.

Mindakettőnek vezérré lett kineveztetése általános viszhangra talált, mindakettőnek egyéniségéhez a haza vérmes reményét kötötte, s méltán várhatta, hogy hadműködésük a nemzet megelégedését kivívja, annak beesületét, szabadságát megmentse, s politikai czélt érjen.

Mindkettőnek tehát tudni kellett, hogy az ország és a kormány számot kér tetteikről, felelőségre vonandja őket, s föltétlen engedelmességet követel tőlük, mert arra fel van jogosítva. Engedelmeskedni minden állampolgárnak szent kötelessége.

Rendszeresen, mintegy elv gyanánt van elfogadva, hogy a stratégiát (vezér, parancsnok, tábornok) mint a legmagasabban álló lánghelmét tekintik, kitől az állam jólléte vagy végpusztulása függ.

A stratégiának csalhatlannak kell lenni. Azon tényeket, melyeket ő saját felelőségére, saját diplomatiái elveire alapítja, s úgy szólván, önkényüleg végrehajtja, hogy a végeredményt kivívja: kell hogy lelke mélyében átérezze, vagy pedig inkább szerényül a felsőbb rendeletekhez tartsa magát.

Miután egy hadvezérben a lángész s diplomatiái tapintat föltételeztetik: ha ezen két tulajdonnal nem bir, közönséges harczfivá süllyed; s azon esetre: választása tévesztett volt, s ép oly mélyen bukik alá, a mily magasán állott s általános megvetés tárgygyá aljasul.

Tudvalevőleg, a diplomatia a strategia felett áll, vagyis jobban mondva: a stratega (hadvezér) a diplomatiának (a kormánynak) alá van vetve, mely kiszabja a hárt, meddig vihető a háboru.

Ha a hadvezér önkényüleg, a strategiai elvekre támaszkodva, működik: akkor egyedül ő felelős a következményekért. S habár ezen tény hasznos vagy káros ki-

folyásu, egyremegy. A kormány felvilágosítást és számadást kíván, s ekként azután helyeslő vagy rosszalló vélemény mondatik ki.

A hadvezér, mint lángész, kell hogy minden tudományok s művészetek lényegét értse s egyesítse magában, anélkül azonban, hogy ezen tudományok s művészetek részleteit meghatározni kellene. Mint mennyiségtanban jártasnak például, úgy kell értenie e tudományt, hogy az egyes elméleteket megoldani nem köteleztetik; mint művezőnek szintoly kevéssé kell érteni a mű rugonyait vagy egy gép összeállítását.

Ezen tudományokon kívül kell, hogy a hadvezér szellemi sajátságokkal is birjon, a vérmérsékletnek szerencsés vegyülékével, jó idegrendszerrel kell birnia. Tekintélyesnek, fesztelen és nemes tartásúnak, minden félelem, minden megrovás nélkülinek, igazságos- és méltányosnak, valamint boszú s harag nélkülinek kell lennie. Szóval, saját énjében függetlennek kell magát éreznie. Önzőnek lennie nem szabad, semmi váratlannak sem szabad őt meglepni, s az élet minden körülményei között enmagából merítsen segítyt, részéről kibeszélésnek nincs helye, ez egy hadvezértől el nem fogadható. Tántorithatlan lélekjelenléttel kell birnia, még pedig oly annyira, hogy bármily leverő hír se hozza ki sodrából s meg ne zavarja, jöjjön az éjjel, vagy nappal; szóval találékonynak kell lennie. Parancsának világosnak, érthetőnek s egyszersmind kötelezőnek is kell lenni. Előnevül, mint szelleme előnyét, csak merészséget s elhatározottságot vehet fel.

Egy határozatlan hadvezér, legyen bár a legműveltebb férfiú, minden bajt és szerencsétlenséget saját fejére fogja zúditni, s a baj okát ép ott fogja keresni, ahol azt feltalálni soha képes nem leend.

Ezen sajátságok a természet adománya, s ezeket már a világra kell hozni, tehát el nem sajátithatók, hanem az egyénnel születnek.

Ha vajjon a hadvezér nőtlen vagy nős legyen-e? Mindenesetre nőtlennek adandó az előny, mert az erkölcsileg független minden érzelemtől, következőleg merészebb is, tehát egészen mint szabad férfiú áll ki a sikra, míg ellenben a nős, családos vezér keble telve övéé iránti szeretettel, s szellemileg csak félig van a harci mozgalomhoz bilincselve.

De térjünk most már a két ifju hadvezér jellemzésére, kik közül mindkettőnek oly nagy, fontos, tényező s egy nagy nemzet sorsa, jövője felett határozó döntő szerep jutott 1848—49-ki szabadságharcunkban.

E fellelt ekként nyilatkozik Bátor i :

„Ha mindakét vezér között párvonalat húzni, s némely sajátságokat, melyeket fentebb vázoltam, alkalmazni akarok, melyekkel magán nézetemmel egy hadvezért feldisztatva látni ohajtanék : azon esetre Klapka részére sokkal tágabb tér nyílik, mintsem Görgey számára.“

Klapka hadvezéri eszélyességét 1849. évi auguszt. 3-án fényesen tanusítá, mely diadalmas fegyverténynek nevezhető. A komáromi várnak föltételek melletti átadása által a nemzetnek fegyverbecsületét menté meg. Mint harczász tiszteltetett, mint hadvezért alattvalói s a nép egyiránt szerették. Ő előre-s tisztánlátó volt (prévoyant et clairvoyant), s jelenleg is mint diplomata szerepel. Honába visszatérte örömmel fogadtatott, mindamellet nem részesül azon általános kegyeletteljes, magas megtiszteltetésben melylyel egy nemzet ünnepest hőse- s hadvezérének hódolni, tömjénezni s áldozni szokott. Az eddigi történészek által sincs ekként jellemzve, miként megérdemelné, sőt inkább igen szigoruan bírálgatták.

Bátor i nem azon szempontból tekintie két hadvezért : a milyeneknek lenniök kellene, hanem a milyeneknek valóban. Kitűnőnek egyiket sem állítja lenni. A kritika mindegyik fölébe emelkedik, mely a tényeket szigoru bonczolás alá veszi.

Görgey Arthur az 1849. augusztus 13-ki világosi fegyverletétel által katonaiatlan, lealázó tényt hajtott végre; a nemzet méltóságát s büszkeségét megsérté és semmit sem mentett meg.

Ő azonban lelke sugallatta szerint azt hívé, hogy ez által hazáját megmenti, tehát végrehajtá.

A jelenlegi politikai constellationál, midőn a panslavis-mus a fejét fölemelé, az orosz mint béke közvetítő a magyarok és a szláv népek között talán felléphet még. (Majd megválnak !)

Ezen föltételezés nagy horderejűnek látszik lenni.

Jelenleg még határozottan nem mondhatni, ha vajjon **Görgey Arthur** mint diplomata lángeszű tettet hajtott-e végre, vagy pedig bakot lött.

Ezen tette, mely egy nagy nemzet sorsát dönté el, s melyre ő, úgy látszik, diplomatai súlyt fektetett, szintén diplomatai szempontból volna megbirálandó. — Hogy ha tehát **Görgey** lelke mélyéből meg volt győződve, hogy ez által hazája egész jövője biztosítva leend : árulónak nem nyilváníthatom őt. (Azt mondja Bátor.)

Mint katona — e szempontból kiindulva — egyáltalában nem védhető, hogy mit kellett volna tennie, ezt fejtegetni feleslegessé válik.

Görgey főjellemvonásai : határozatlanság és makacs engedetlenség; ehez járul még tulfeszített büszkesége s azon rögeszme, hogy ő van egyedül hivatva hazáját megmenteni és senki más. Igen, de nem ily lealázó tény által.

Görgey rászédett és most mindent el kell tűrnie, a mit ellene irnak és beszélnek, s mindent reáfent ezimeket el kell viselnie, mivel ő azokat saját tettei által szerzé magának.

Valóban **Görgey** sorsa korántsem irigylendő, de szá-

nalomra sem méltó. Non quis bene cepit, sed quis bene finit. A hadvezérnek határozottnak kell lenni.

Végül megemlítésre méltó még Perczel Mór, a ki sicut Deus ex machina merült fel az 1848—49-ki szabadságharcunk nagy terén; az ő hadi tettei valóban szépek, fényesek s dicséretesek, s rövid pályafutását dicsően s becsülettel fejezte be. Ő az, a ki elismerést érdemel. Tagadhatlan, hogy Perczel azon hazafiui s katonai jellem, ki a diadalmas honvéd fegyvert nem engedte volna kicsikarni kezéből, s azt föltétlenül orosz kegyelemre nem tette volna le, s ha valaki, bizonyynyal ő megmentette volna a hazát.

Különösen fölemlíti még Bátori Ivánka Imrét, mint művelten kiképzett jeles férfit, kiből idővel a harczmezőn nagy tehetség fejlődött volna ki.

ZÁRSZÓ.

Ha a jelen munka elejét képező „Bátori Schulcz Bódog életrajzán“, valamint az általa átélt csaták vázlatán végig tekintünk, azon meggyőződésre térünk, hogy Bátori azon kitünő jellemek közé tartozik, a ki engedelmeskedni s parancsolni egyiránt tud; felebbvalóihoz tántorithatlan gyermeki engedelmességgel, s alattvalóihoz a leggyöngédebb atyai szeretettel viseltetik. Igen fényes bizonyítványát adja ennek akkor, midőn egykori század-, ezredparancsnokai s dandár-, valamint hadosztálynokairól kegyelettel megemlékezik. Szintugy meg nem feledkezik ő hű, bátor s hős alattvalóiról is, mert a kire csak visszaemlékezni képes, elsorolja annak érdemeit.

Azonban mindezen kitünő sajátságát túlsúlyozza hazája iránti lángoló szeretete, miként őt Antos János 1848—49-ki honvéd alezredes (jelenleg Pestmegye abonyi földbirtokos) jellemzi, ugymond: „Bátori Schulcz Bódog volt az utóbbi szabadságharcz alatt azon kiváló tiszta honfui erények, azon páratlan hősök egyike, ki előtt a legválságosb pillanatokban sem merült fel soha semmi nehézség, s ki ha egész napon át csatázott, s 24 óra óta se nem evett, se nem pihent, a harc végeztével önként ajánlkozott a sereg fedezetéül, hátvédül dandárával, s kedélyes, szelid modorával annyira meg tudá nyerni honvédek szívé, közibök menvén, velök nyájas beszélgetésbe eredt, mesélt nekik, s tréfálódzott velök, ugy, hogy senkinek

sem jutott eszébe a kiállott fáradalom, a kenyér s a bor, hanem szeretett vezérök édes szavaiban elmélyedve, örömmel s odaadó készséggel türték a fáradságot és nélkülözést. Ámde ha harcra került a dolog, ott ismét Bátor Schultze állott elé, villámként pattant lovára s néhány buzdító szava felvillanyzta a tikkadt honvédet, ki vakon rohant az ágyuk tatózó torkolatának, mert szeretett vezérét, eszmehősét, Bátorit mindenütt legelül látta, közönyösen, mosolylyal ajakán megvetni a halált. Rendkívüli tüneltség volt ő, s a ki a harc vad zajában látta e hőst, mythoszi hadistennek képzelé őt.

S ha egy csatát nyertünk, s az teljes diadallal végződött : Bátori szemeiből a legmagasztosabb örömező könyűi hullottak alá, mert hívé, lelke mélyéből meg volt győződve, hogy ez ütközet a hazát menté meg ; ő csak jót tudott remélni s jószíni, mert végtelen szerette hazáját, miért is előtte semmi sem volt drága, élete sem, a mit ő a haza szabadságáért, üdvéért készséggel, örömmel bármikor oda nem adott volna.

Ekként nyilatkozik a tisztelt honvéd alezredes, Antos János ur Bátori felől, ki vele a szabadságharc folyama alatt csaknem mindig együtt volt.

A szabadságharc bevégeztével összes vagyonát, harczparipáit hű barátja, J e s z e n s z k y Sándornak, ki tartozásaiért jóállást vállalt, elküldé, s ekként a szó szoros értelmében minden nélkül maradt, de azért jó kedélye s reménye el nem hagyá, sőt az elnyomás korszaka alatt is folyton buzdító barátait s ismerőseit a türelemre s kitartásra, ugymond : „a haza s e nemzet nem veszhethet el, napunknak fel kell virradni még.”

Bátori nem tartozik azon váltókéz ony jellemek sorába, mely, ha a láthatáron egy bolygó feltűnik, telve van vérmes reményekkel, s annak eltűnével kétségbe esik. Ő tántoríthatlan optimista, s a magyar nemzet életére fekteti összes reményét.

Mindeezzen sajátosságaiért számos barátjai s tisztelői vannak, sőt mondhatni, hogy ellensége nincs is.

Nyugodt s vidám kedélye egyetlen a maga nemében, s testi épsége s ereje állandó, változatlan.

Jelen emlékiratai napvilágot soha nem láttak volna, ha alulírt azon szerencsés eszmére nem jut, hogy vele levelezésbe bocsátkozván, annak közzétételére nem serkenttem volna őt, míg végre kérelmemnek s több barátai ösztönzésének engedve, rendelkezésemre bocsátá azokat, azon nyilatkozattal, hogy ezt egyedül azért teszi, miszerint a hazai történelemnek szolgálatot vél tenni ezáltal, leginkább pedig azért, hogy azokat majdan az utókor olvasva, tanulja meg szeretni hazáját, s azon tanulságot merítsen tartalmából, hogy a honért s annak szabadságáért mindenünket, sőt ha kell, életünket feláldozni szent kötelességünk.

Végül, éltet a remény, hogy jelen emlékiratok közzétételével néhány adattal ismét gazdagodott az 1848—49-ki szabadságharcunk története.

Egervári Ödön.

